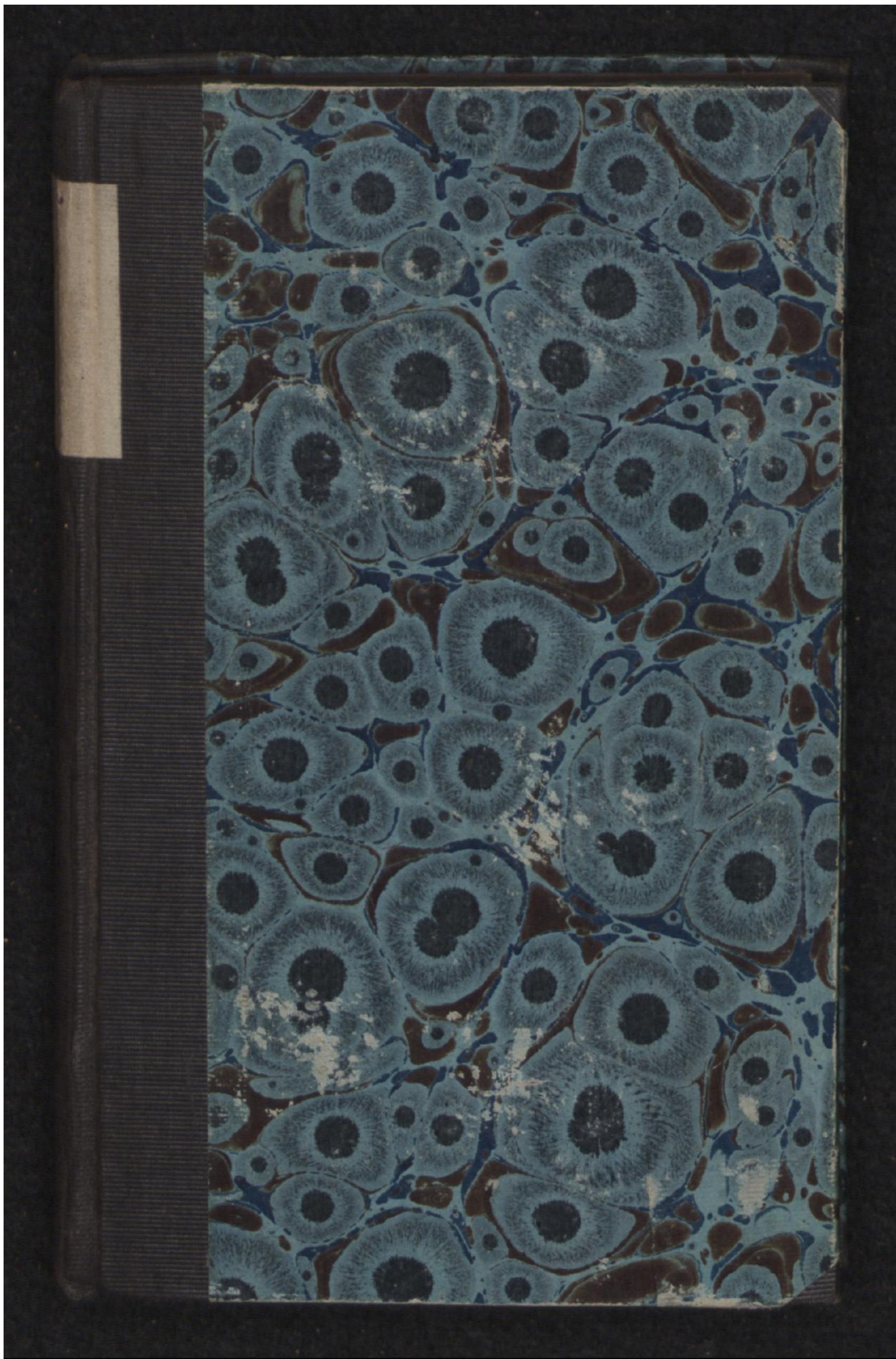
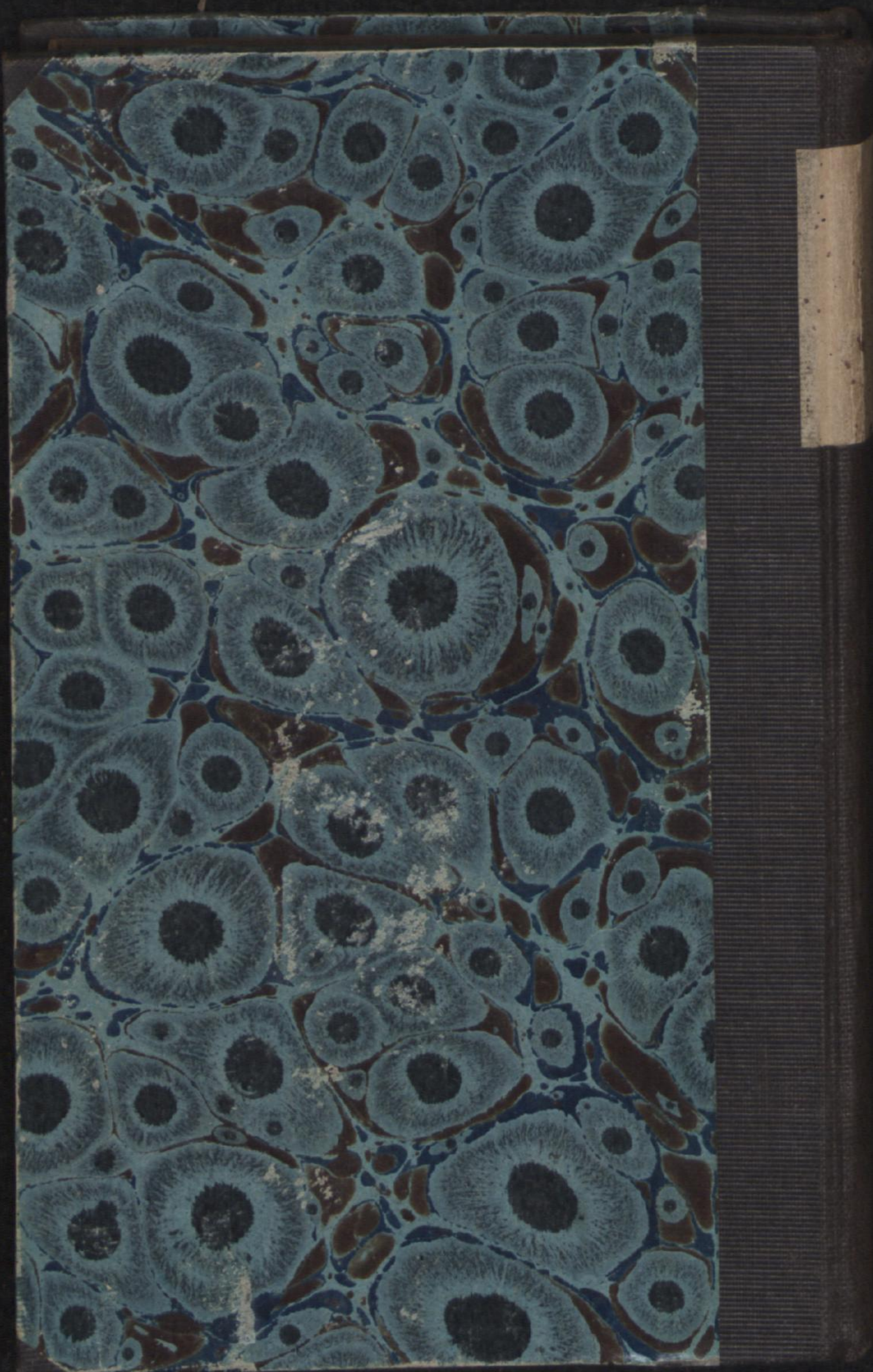

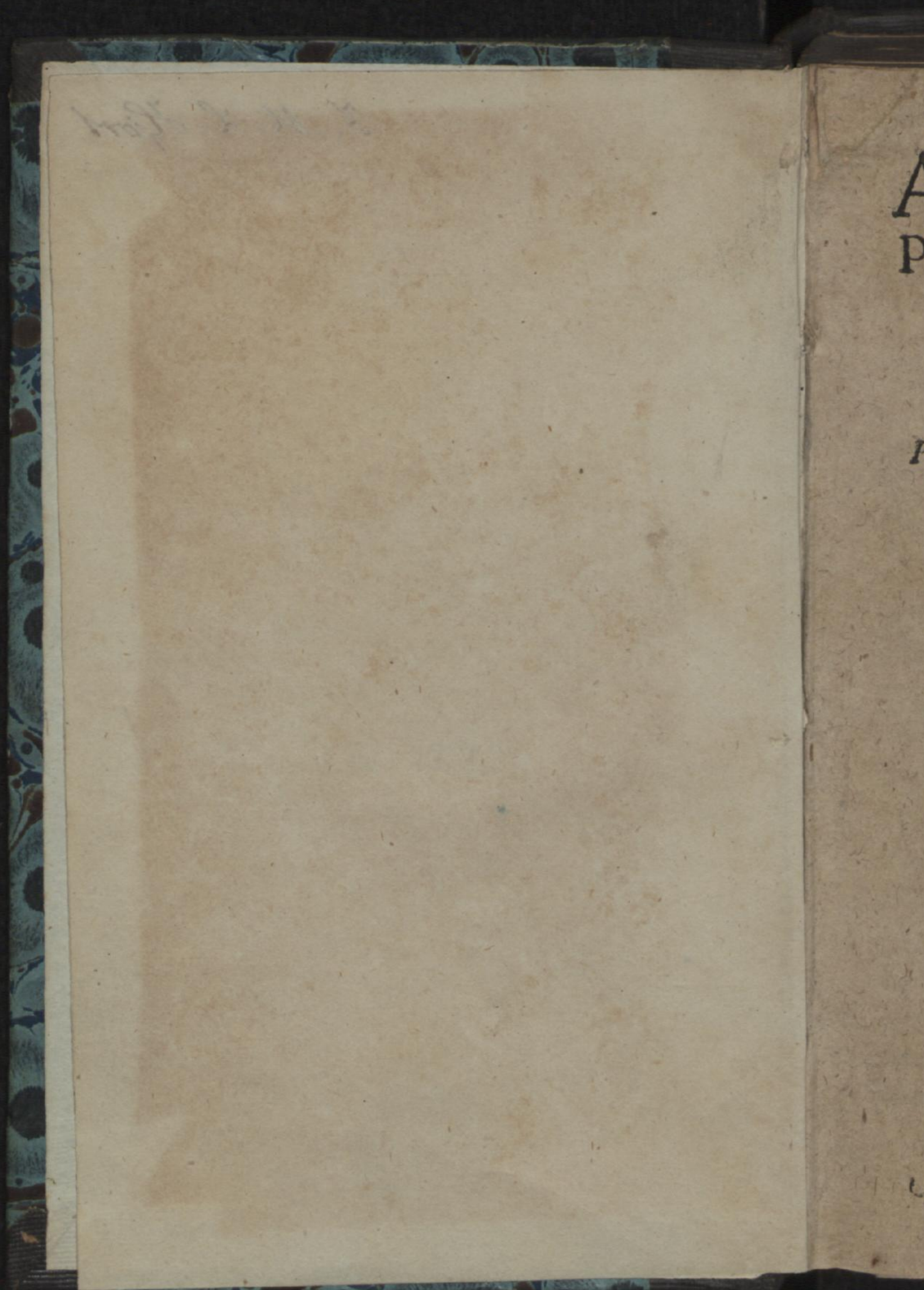

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

J. M. L. Hjort

ISAGOGE
AD LIBROS PROPHETICOS ET APOSTOLICOS,

SCRIPTA

A

PETRO PALLADIO

Theologiæ Doctore, & Episcopo Roschildensi.

100

VVITEBERGAE

EXCVDEBAT IOHANNES CRATO,

ANNO M. D. LXXVII.

R
V
ET
Do

prop
con
num
tas,
da i
rum

tur,
din
tur
mon
prot

REVERENDO VIRO ERVDITIONE ET VIRTVTE PRÆSTANTI, Domino Petro Palladio Doctori Theologiæ, Episcopo Roschildensi, Philippus Melanthon S. D.

AEPE COGITAre testimonia, quæ mentes hominum partim conuincunt, partim inuitant, ut assentiantur doctrinæ, quam Deus proprie tradidit Ecclesiæ suæ, & in ea conseruat, valde prodest, quorum hic numerus traditur: Miracula, Antiquitas, Genus doctrinæ, Conseruatio miranda inter ruinas Imperiorum, Confessorum constantia, & Arrabo in corde.

Primo loco miracula numerantur, quæ sunt miranda facta extra ordinem naturæ. Etsi enim totus ordo naturæ de Deo & testimonium & commonefactio est, tamen cùm doctrinam protulit præsertim extra conspectum ra-

tionis positam, addidit singularia facta extra ordinem naturæ, vt sciri posset, non excogitatam esse ab hominibus, sed à naturæ Domino, & liberrimo Creatore prolatam esse, distinctam ab aliarum gentium opinionibus, quæ etiam sua quædam miracula narrant. Sed alia propria sunt Ecclesiæ non imitabilia vllis creaturis, vt Resuscitatio mortuorum, sisti cursum Solis, Regressus Solis, Puerpera virgo, & alia. Hæc vult Deus aspici, vt certò statuamus, doctrinam ab ipso naturæ Domino traditam esse. Annumero miraculis etiam vaticinia Prophetarum de imperijs, & de alijs negocijs, quæ nulla creaturarum sapientia certò prospicere potuit. His cum responderint euentus, prædictiones monstratas esse à mente diuina omnia sciente fatendum est.

Secundo loco Antiquitas numeratur, quæ non vt miracula, conuincit animos, sed inuitat tamen. Consentaneum est enim, Deum initiò se patefecisse, & semper in genere humano voluisse aliquam esse partem, à qua rectè agno-

sceretur, nec initiò totum genus humanum tantùm ad æternum exitium conditum esse. Dulcis est igitur primæ ætatis consideratio, & non inerudité à Tertulliano dictum est: Primum quodq; verissimum esse: Sic & Iustinus & Clemens refutant Ethnicos, cùm antiquior sit Ecclesiæ doctrina opinionibus Ethnicis, hanc veram esse, & reyciendas esse contrarias opiniones. Ac Mosi libros vetustiores esse Ethnicorum scriptis, ipsa series temporum & Imperiorum ostendit. Nulla gens habet certam seriem annorum ab initio, vt Libri Ecclesiæ. Ostendunt & nomina Gentium priora esse monumenta primæ Ecclesiæ. Retinent Græci nomina Iapeti, Ionis, Aeoli, & alia multa. Vnde hi sint orti, ignorant.

Cùm autem stirpes ostendat narratio Mosaica, fatendum est eam Græcis monumentis antiquiorem esse. Potens & celebrata gens fuit Cimmerij, quorum posteros esse Cimbros vestros nihil dubium est. Stirpem autem Græci ignorant, quam vocabuli sonus indicat esse Gomer filium Iaphet. Hodie nomen est Aegypti

in lingua ipsorum vernacula, & in lingua Arabica Mizrai: narrant autem nostri libri Mizraim fuisse filiũ Cham. Existimantur res vetustæ esse apud Græcos bellum Argonauticum, & deinde Troianum, ac series annorum, quos ipsi Græci tradiderunt, ostendunt bellum Troianum, non multum antecedere Dauidem. Herculem autem ferè coætaneum fuisse Samsoni. Sic Ethnica nomina & historiæ testantur libros, Ecclesiæ antiquiores esse, quod à studiosis considerari valdè vtile est.

Tertio loco genus doctrinæ posuimus, cuius duæ sunt partes, Lex & Euãgelium. Cùm autem Legis noticia omnium hominum mentibus insita sit, ratio in omnibus hominibus fateri cogitur, impoßibile esse vllam Gentem populum Dei esse, quæ sancit leges contrarias diuinæ Legi. Sunt autem hi communes furores omniũ Ethnicorum, inuocare turbam Deorum, & prodigiosas fabulas de Dijs fingere, & legibus concedere tetras libidinum confusiones. Apud multos

etiam eximij cultus fuerunt, mactationes hominum, stupra ac adulteria. Fateri igitur ratio cogit, Legem in Ecclesia rectius doceri. Hoc argumento & veteres in refutationibus Ethnicorum vsi sunt. Præterea Euangelium, etsi non est rationi notum, tamen eas res patefacit, de quibus nihil affirmare certi doctrinæ Ethnicæ possunt, quarum tamen cognitionem necessariam esse fatendum est. Cùm homo sit imago Dei, & sit conditus, vt agnoscat & celebret Deum, vnde sint tantæ dubitationes in mentib. vnde dißidiũ mentis et cordis: vnde tanta sit in corde contumacia, & tanta viciorum incendia, cùm Lex in mente luceat: sint ne conditi homines, vt sint in sempiternis vicijs & miserijs: quid sit peccatum, & vnde sit: vnde sit ingens moles calamitatum in genere humano: vnde tàm variæ dissensiones de DEO: an DEVS, & cur exaudiat homines: an postquàm corpora extincta sunt, secutura sit alia vita, in qua futurum sit discrimen inter iustos & iniustos: qui homines sint templum Dei, &

quos exaudiat & iuuet. De his tantis rebus, quantæ sunt tenebræ, in vniuersa Ethnicorum sapientia, quàm varij Philosophorum furores? Qui sicut Titanes bellum inferunt cœlo, fingunt aut nihil esse prouidentiam, aut Deum causis secundis alligant, & omnia scelera necessariò fieri disputant.

Cùm igitur fatendum sit hominibus necessariam esse doctrinam de causis & remedijs mali, & sapientia Ethnica veram doctrinam ignoret, amplectamur vocem diuinam in Ecclesia, cum quidem Deus illustria testimonia addiderit. Fatetur ratio Legem nusquam incorruptã tradi nisi in Ecclesia. Ibi cum certum sit esse vocem Dei, audiatur & hæc doctrina, de qua Ethnicos fateri necesse est, in suis religionibus & doctrinis tenebras esse, & tamen harum quæstionum explicationem ad agnitionẽ Dei, ad quam homo conditus est, & ad veram consolationem necessariam esse. Itaq; bonis mentibus doctrinæ genus in Ecclesia dulcißimum est, cùm fontes incorrupti hauriuntur. Non enim nomino Ecclesiam Ro-

am Ro-

am, Romanos Tyrannos, & Monachos eorum ſatellites, qui pro doctrina filij Dei ſparſerunt in mundum tetra venena, & Eccleſiæ doctrinam transformarunt in Ethnicas opiniones. Inuocant homines mortuos, iubent adorari Deum Mazam, videlicet panem, quem in pompis geſtant, ſacrificia pro viuis & mortuis vendunt, fingunt cultus Dei, ſcenicum veſtitum & alias præſtigias, confirmant vagas libidines. Hoc impium agmen non nomino Eccleſiam, ſed hos qui ſonant incorruptam doctrinam filij Dei, traditam in Propheticis & Apoſtolicis libris, & in Symbolis. Corrumpunt & alij multi ſimplicem doctrinam, & delectãt quoſdam præſtigiæ diſputationum, vt olim Stoicos, Epicureos & Academicos. Cùm autem genus doctrinæ laudamus, remoueri volumus & corruptelas, & inanium diſputationum ludos

Quarto loco numeramus, mirandam conſeruationem Eccleſiæ inter ruinas Imperiorum, quæ etſi in primo teſtimonio, videlicet inter miracula, comprehendi poteſt, tamen eò diſcernitur à pri-

mo genere, quia est perpetuum miraculum, & testimonium adsiduæ præsentiæ Dei, & ad singularum regulam pertinet: Verbum Domini manet in æternum & quidem non humanis præsidijs, vt scriptum est: Non in exercitu, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus exercituum.

Quinto loco Confessorum constantia numeratur, quæ dupliciter confirmat alios, primùm, quia miraculum est, quo Deus ostendit se robur addere infirmis contra terrores & supplicia, & præsentiam suam multipliciter declarat, Sicuti multi in ipsis supplicijs excitarunt mortuos, & alias res miras effecerunt. Deinde quia celsitudo animorum in his, qui supplicia placidè sustinent, ostendit Euangelium efficax esse in ipsis, & semen esse Dei, vt Ioannes nominat, quo incoantur æterna vita, iusticia & lætitia.

Sextum Euangelij testimonium in ipsis credentibus perspicuè conuincit mentes & pectora, videlicet Consolatio seu læticia, quæ accenditur à Spiritu sancto,

cto, de qua Paulus inquit: Accepiſtis Spiritũ quo clamamus, Abba Pater, quo ſentiunt ſe in magnis doloribus erigi, qui ſuſtentant ſe cogitatione Euangelij & inuocatione, ſicut Paulus inquit: Spiritus opitulatur infirmitati noſtræ.

Hæc teſtimonia ſæpè cogitanda ſunt, ac de Sexto ſimus vigilantes, ne id nobis excutiatur fanaticorum hominum præſtigijs, vt Anabaptiſtæ & Stenckfeldiani falſos adflatus iactant, qui remoto verbo Dei, fingunt in ocio ſe habere ſuos quoſdam Enthuſiaſmos, vt comperi talium multorum mendacia, & Monaſterienſe exemplum multorum oſtendit & vanitatem & maliciam. Scribit Stenckfeldius, Deum ſeſe communicare hominum mentibus ſine medio, ac inde raciocinatur accendi diuinos motus non cogitatione ſcriptæ doctrinæ, non miniſterio Euangelij, ſed ſimulatione toruitatis, & geſtuum tragœdijs, ſi miſceant ſermoni ficta ſuſpiria, et crocodili lacrimas, & alias impoſturas arte accerſitas, In quibus maximè augẽt autoritatẽ ob-

obtrectatio & Paradoxa, vt Sebastianus Francus docentibus maledicebat, & collegerat magnum volumen dictorum Propheticorum & Apostolicorum, quæ in speciem non congruere viderentur. Inde hoc extruebat, non ex litera iudicandum esse, sed iudicium esse Enthusiasmi. Et arte in paradoxis spargunt accommodata ad adfectus vulgi, et ad amplificationem licentiæ.

Sunt & qui libros Sibyllinos circumferunt, ex quibus sumunt oracula acommodata ad eorum adfectus, quibus adsentantur.

Hoc genus Corybantum considerandum est, & firmissimè retinenda est Regula: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Item: Ad Legem & ad testimonium. Item, Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Nec sunt audiendi impostores, qui vociferantur adflatus aliunde petendos esse sine cogitatione scriptæ doctrinæ. Tenenda est regula filij Dei, qui iubet prædicare pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine suo.

Ad

Ad hunc vſum referatur doctrina, vt creſcant in nobis cogitatione verbi Dei Pœnitentia, Fides, Inuocatio, Noua obedientia, & celebretur Deus veris officijs, iuxta dictum: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam. Non ſtruantur inſidiæ hominibus iactandis adflatibus, vt ſæpè vidimus hac arte tanquam faſcino populum ab impoſtoribus deceptum eſſe. Ideo Filius miſſus eſt, vt promiſsionem reconciliationis arcanam & ignotam omnibus creaturis patefaceret, & hac audita fides accendatur, & Deus ſeſe nobis communicet, Sicut Paulus inquit: Fides ex auditu eſt, auditus per verbum Dei. Quare contumelia Filium Dei adficiunt, & fidem & omnia exercitia fidei tollunt illi Corybantes, qui abducunt mentes à ſcripta doctrina.

Quanti furores ſecuti eſſent, ſi remotis ſcriptis Propheticis & Apoſtolicis cuilibet hypocritæ liceret ficta oracula ex ſuo Enthuſiaſmo tanquam in ſua tripode proferre? ac eius rei exempla vidimus in tragœdia Monaſterienſi & alibi.

Quare

Quare omnes pij Doctores & auditores conſtanter illis deliramentis aduerſari debent.

Tuum igitur Petre conſilium & ſtudium laudo, quod & adhortator es ad lectionem omnibus pijs, ſicut Paulus inquit: Sis aßiduus in lectione, monſtrans viam ad ſingulos libros, monſtratis argumentis. Vtinam magis ad lectionem & piam precationem aſſueſieret iuuentus, quàm ad cauillationes diſputationum. Certè enim rebus rectè explicatis, & non falſa conſtituta forma doctrinæ, oportet diſputationum eſſe modum. Et veriſsimum eſt dictum:

τὸ λίαν ἀκριβὲς συκοφάντας ποιεῖ.

Cumq́; ſapientia inclyti Regis, & piorum doctorum in regno veſtro diligentia ſic regantur ſtudia diſcentium, vt non concedatur licentia cauillandi, vtiliter conſulitur Eccleſiarum tranquillitati, & ingenia ad modeſtiam adſueſiunt. Omnia quamuis rectè tradita labefactari poſſunt, ſi cauillationes audiantur, quales olim Pyrrhoniorum & Academicorum fuerunt. Ideo grauißimè

Pau-

Paulus ad Philippenses iubet doctrinæ Canonem retineri.

Oro autem Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, vt & seruet & gubernet Ecclesias in regno Danico, & in Germania, & faciat, vt semper in ipso vnum sint. Bene vale. Cal. Februar. Anno 1557.

PSALMVS XXIII.

Deus est Pastor meus.

T Deus est Pastor meus, & me
ducit euntem,
Eius & ad nutum pabula sector
ouis.
Hoc præsente mihi contagia nulla nocebunt,
Nil mihi præsidij, copia nulla deest.
Namq; vagam reuocans in pascua pinguia misit,
Et læto irrigui gramine pascit agri,
Fontis & illimes ad aquas deduxit amœni,
Vnde aura optati grata vigoris abit.
Hinc mihi languentes instaurat suauiter artus,
Hinc animæ recreat viscera tota meæ.
Ille mihi custos recto me tramite ducit,
Iusticiæ tutum qui via monstrat iter.
Nomen ei iustus, caussa mihi nominis, vltro
Iusticiæ donat robur & arma suæ,
Hinc etiam mortis si cœca in valle vagabor,
Militiæ metuam nulla pericla meæ.
Tu quoniam mecum Deus es, tu pastor euntem
Et regis, & tuto tramite ducis ouem.
Vera mihi præbent dulci solatia fructu,
Virga tua & baculus, muneris arma tui,
Virga tua & baculus, verbi diuina potestas.
Ferrea quod subito corda tremore quatit.

Hæc

Hæc ego dum lætor, te sic curante parata est
Ante oculos splendens regia mensa meos.
Scilicet vt videant intabescantq; videndo,
Qui mihi perniciem nocte dieq; parant.
Tu mea Balsameo perfundis tempora nardo,
Vnde abit in totum cor mihi suauis odor.
Adde quod & latices mihi te miscente salubres,
Mensura est calicis plena fluensq; mei.
Ergo ego dum carpam concessæ pabula vitæ,
Donec in hac mundi fece superstes ero:
Me tua contiguo præcedet gratia passu,
Me tua non renuet cura paterna sequi.
Sic habitabo tui felix sacraria templi.
Perpetuoq; domus me teget vmbra tuæ.
Discite mortales summum decus esse bonumq;,
Vnius in templo posse manere Dei.

Iohan. Stigelius.

EPIGRAMMA DE MONARCHIIS.

Spicis vt iaceant disiecti membra Coloßi,
Qui Chaldæa olim visus in arce fuit.
Stet tantum pars ima pedum ferroq; lutoq;
Mixta, statim rimis corruitura suis.
Deleuére vrbes Turci populosq; potentes,
Sunt igitur ferrum, cætera regna lutum.
Sed lapis absq; manu celso de monte reuulsus,
Mox aderit iudex filius ipse Dei:
Totius & plantæ delens ferrumq; lutumq;,
Regna dabit populo non peritura suo.
Ergo Dei Gnato se dedant pectora nostra,
Ipsius & discant iussa verenda sequi.
O λόγε Gnate Dei nostris in mentibus adsis,
Et flatu accendas pectora nostra tuo, Amen.

Philip. Melanth.

DE AVTORITATE VERBI DEI ET SACRÆ scripturæ.

ANTA DEBET ESSE *autoritas verbi Dei, seu scripturæ sacræ apud omnes, vt nemo de ea re dubitare debeat: Sed quemadmodum suspicimus in cœlum oculis nostris: ita cogitemus è cœlo sacram scripturam delatam esse. Et vt qui è cœlo venit, super omnes est: ita Sacra scriptura longè superat doctrinam & sapientiam hominum. Christus interrogauit Pharisæos de doctrina Iohannis Baptistæ, an è cœlo esset, an ex hominibus, Significans illa duo genera doctrinæ longè à se inuicem distare. Quod etiam disputatio Christi cum Nicodemo demonstrat, Iohan. 3.*

Est autem Verbum Dei, sacra scriptura Veteris & Noui Testamenti, quæ dicitur SACRA, *id est, separata ab omnibus alijs scriptis, & à Spiritu sancto descripta, & est è cœlo delata.*

Porrò, Christus diuidit Vetus Testamentum in tres partes, Lucæ vltimo, cum inquit: Opor-

tet impleri, quæcunq; de Filio hominis scripta sunt.

IN { I. Mose. II. Psalmis. III. Prophetis. } Reliqua his adhærent.

Nouum Testamentum comprehendit vt maximè Euangelia & Epistolas, quæ sunt Euangeliorum sigilla. Vt: ego Paulus sic subscribo, sic obsigno Euangelium Matthæi meo sanguine. Ego Petrus subscribo. Ego Iohannes &c.

Doctrina verò sacræ Scripturæ duplex est: { LEGIS & EVANGELII.

Commendatur autem scriptura sacra. { 1. Sufficientia. 2. Veritate. 3. Vtilitate. 4. Autoritate. 5. Dignitate. 6. Æternitate.

SVFFICIENTIAM ostendit Christus, cùm inquit: Habent Mosen & Prophetas. Item: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis, in ipsis vitam æternam habere, Et Paulus Galat. 1. Si quis aliud Euangelium docuerit, Anathema sit. Esai. 8. Ad Legem & ad Testimonium. Deuter. 8. Non addetis ad verbum meum, quod loquor vobis, Nec auferetis ex eo. Et 12. Quod præcipio tibi, hoc facito. Nec addas quicquam, nec minuas.

II. Ve-

II. VERITAS scripturæ comprobatur in verbis Christi, Iohannis 18. Sermo tuus veritas est. Ioh. 2. Mandatum vetus & nouum verum est, & verum lumen iam lucet. Num. 23. Non est Deus quasi homo, vt mentiatur.
III. VTILITAS scripturæ cernitur apud Paulum Roman. 15. Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. 2. Tim. 3. Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, arguendum, &c.
IIII. AVTORITAS est Lucæ vltimo: Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Mose, Prophetis & Psalmis de me. 2. Pet. 1. Non voluntate humana oblata est Prophetia, sed à SPIRITV SANCTO impulsi loquuti sunt sancti homines.
V. DIGNITAS apparet Esaiæ 55. Sicut cœlum à terra eleuatum est: sic etiam cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Et Christus. Nolite sanctum dare canibus, nec proijciatis Margaritas ante porcos.
VI. ÆTERNITAS. Vt, Verbum Dei manet in æternum. Et in Luca: Cœlum & terra transibunt, Verba autem mea non transibunt. Iohan. 16. Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.

ISAGOGE AD LIBROS DE SACRIS BIBLIIS, & libris Veteris & Noui Testamenti.

BIBLIA, æ, seu Biblia, orum, quanquam in genere Librum seu Libellum significat: Tamen specialiter dicuntur SACRA BIBLIA, libri veteris & noui Testamenti. SACRA quidem, propter sacram Theologiam seu literas sacras, & doctrinam diuinam, à sapientia mundi separatam, & è cœlo delatam BIBLIA, quia in eis multi libelli continentur, quorum primus est Genesis, vltimus verò Apocalypsis.

PRIMA DIVISIO Bibliorum.

Sacra Biblia diuiduntur in Testamentum { VETVS & NOVVM.

VETVS Testamentum continet libros sacros, qui sunt editi ante Christum natum, vt libri Mosi, Psalmorum & Prophetarum, cum alijs aliquot, qui numero sunt quadraginta octo.

NOVVM Testamentum continet libros, qui sunt editi post Christum natum, vt: libri Euangeliorum & Epistolarum, cum alijs, qui sunt numero viginti & septem.

SECVNDA DIVISIO.

Sacra Biblia diuiduntur in Sex partes, quantum ad librorum differentiam attinet. Sunt enim alij libri Bibliorum,

- Legales, 1.
- Doctrinales 3.
- Euangelici. 5.
- Historiales. 2.
- Prophetales. 4.
- Epistolares. 6.

LEGALES, sunt quinq; libri Mosi, Quia Lex maximè in eis descripta est.

II. HISTORIALES, qui simpliciter Historias seu res gestas continent, Vt sunt libri,

1. Iosuæ.
2. Iudicum.
3. Ruth.
4. Regum.
5. Paralipomenon.
6. Esdræ.
7. Nehemiæ.
8. Tobiæ.
9. Iudith.
10. Hester.
11. Maccabeorum.
12. Actorum Apostolorum.

III. DOCTRINALES, qui doctrinam singularem continent, ad ædificationem audientium, vt sunt Libri,

1. IOB.
2. Psalmorum.
3. Prouerbiorum.
4. Ecclesiastis.
5. Canticorum.
6. Sapientiæ.
7. Iesu Syrach.

IIII. PROPHETALES, qui sunt à Prophetis prædicati & scripti, quorum quatuor Maiores, reliqui verò Minores dicuntur. MAIORES, quia maiores & longiores libros scripserunt, MINORES verò, quia minores & breuiores libros scripserunt.

V. EVANGELICI libri, qui continent Euangelicas historias de Saluatore nostro Christo, à quatuor Euangelistis descripti.

VI. EPISTOLARES, sunt Apostolorum scripta & literæ, præsertim Apostoli Pauli.

TERTIA DIVISIO.

Bibliorum libri alij sunt { CANONICI. / APOCRYPHI.

CANONICI libri sunt, quibus autoritas Ecclesiasticorum dogmatum conseruatur.

APOCRYPHI seu dubij sunt, de quorũ fide dubitatur, & qui tantùm ad ædificationem

plebis

plebis valent, non ad confirmanda Ecclesiastica dogmata, vt sunt libri.

1. IVDITH.
2. *Sapientiæ.*
3. *Tobiæ.*
4. *Iesu Syrach.*
5. BARVCH.
6. *Maccabæorum.*
7. *Fragmenta in Hester & Daniele.*

Reliqui omnes sunt Canonici libri, Alio nomine AVTHENTICI. *Vnde scriptura Canonica & Authentica nomen habet, Et Canonici, qui sacram scripturam legunt seu interpretantur.*

DE LEGALIBVS SEV quinq; libris Mosi.

LIBRI *Mosi nomen habent Græcum* πεντάτευχον, *à numero quinario, quia Quinq; tantum sunt. Et ex Ebræo quinq; quinquinnitates dicuntur. Adscribuntur autem Mosi, vel quia Moses eos scripsit: vel quia Mosi historiam continent, & quid seruus ille fidelis Moses egerit in domo Dei, Cum Esaias Propheta dicatur horum librorum scriptor fuisse. Sunt autem hi quinq;.*

1. Genesis.
2. Exodus.
3. Leuiticus.
4. Numeri.
5. Deuteronomium.

I. DE GENESI.

GENESIS à gignendo nomen habet, seu à generatione: Quia liber est generationis Mundi, propter creationem rerum, & propter restaurationem post diluuium. Habet autem Quinquaginta Capita, nec non in sex partes diuiditur principales, propter sex illustres personas, quarum historiæ seu res gestæ in Genesi describuntur. Vt,

1. A primo capite vsq; sextum describitur ADAM.
2. A Sexto capite vsq; ad duodecimum NOE.
3. A Duodecimo vsq; ad vicesimum ABRAHAM.
4. A Vicesimo vsq; ad vicesimum octauum ISAAC.
5. A Vicesimo octauo vsq; ad Tricesimum septimum IACOB.
6. A Tricesimo septimo vsq; ad finem libri describitur IOSEPH.

Conti-

Continet autem Genesis in summa

I. INITIVM MVNDI.
II. Diluuium.
III. Incendium Sodomorum.
IIII. Destructionem Babel.
V. Res gestas Patriarcharum.
VI. Maximè verò Lapsum generis humani, & restaurationem per Semen mulieris benedictum, id est, IESVM CHRISTVM.

II. DE EXODO.

EXODVS ab exeundo nomen habet, quia describitur hic exitus filiorum Israel de Ægypto, Nec nonnullorum conuersio in deserto, vbi LEX est promulgata, quoniam nesciebatur quid esset peccatum. Tunc enim dedit Deus Legem Decalogi populo suo. Deinde Ceremoniales & Iudiciales leges per Mosen instituit, vt Religio & politia apud Iudæos conseruarentur. Quibus omnibus, vt extruœione Tabernaculi Christus adumbratus est, vt, Lex est Pædagogus in Christum.

PRINCIPALIS DIVISIO Exodi.

A primo capite vsq; ad septimum post descriptionem natiuitatis. II. Occultationis. III. In aquam proiectionis. IIII. Adoptionis. V.

Fugæ. VI. Coniugij Mosi, Dat Deus & mandatum redeundi in Ægyptum, & educendi populum Israeliticum (quia seruitute acerba premebatur à Pharaone) ex Ægypto. Quod mandatum post longam tergiuersationem exequitur tandem (in medio quarti capitis) & vadit in Ægyptum, & cum fratre Aarone ingreditur ad regem Pharaonem, & expostulat cum illo de populo dimittendo, qui numeratur in sexto capite.

II. A septimo capite, vsq; ad duodecimum describuntur decem plagæ Ægypti, vt sunt:

1. Sanguinis.
2. Ranarum.
3. Pediculorum.
4. Muscarum.
5. Pestis pecorum.
6. Vlcerum vesicarum.
7. Grandinis.
8. Locustarum.
9. Tenebrarum.
10. Mortis primogenitorum.

III. A Duodecimo capite vsq; ad Decimum sextum describitur liberatio populi Israelitici ab Ægypto, non sine persecutione, tamen in potenti manu Dei.

IIII. A Decimo sexto capite vsq; ad Vicesimum describitur profectio populi Dei per desertum,

ſertum, & murmuratio. Dei verò liberalitas in MAN & Coturnicibus.

V. In Viceſimo capite datur Moſi DECALOGVS.

VI. A Viceſimo primo capite vſq; ad viceſimum quintum Iudiciales leges ordinantur.

VII. A viceſimo quinto, vſq; ad Triceſimum ſecundum ordinantur leges Eccleſiaſticæ ſeu Ceremoniales, de ſtructura Tabernaculi.

VIII. à Triceſimo ſecundo capite vſq; ad triceſimum ſextum dantur Tabulæ Decalogi.

IX. A Triceſimo ſexto vſq; ad quadrageſimum Caput deſcribitur extructio Tabernaculi.

In vltimo Capite, nempe in quadrageſimo, deſcribitur erectio Tabernaculi. Tantum de Exodi libro.

III. DE LEVITICO.

LEVITICVS tertius liber Moſi, nomen habet à Tribu Leui, propter Sacerdotium Aaron, quod ordinatur in hoc libro cum ſuis Legibus, & inſtituitur propter peccatum purgandum & expiandum, vt ſignificet verum Sacerdotem CHRISTVM IESVM, agnum Dei, qui tollit peccata mundi. Huc enim pertinent Leuitica Sacrificia, Leuiticæ ſanctificationes, & immundiciæ & aliæ Leuiticæ obſeruationes, quibus Chriſtus adumbratur.

Diui-

Diuiditur hic liber in multas particulas, quia multas continet obseruationes Ceremoniales seu Ecclesiasticas, vt meritò vocetur ordinatio Mosi Ecclesiastica.

Ab initio primi capitis vsq; ad sextum caput describuntur aliquod sacrificiorum species, vt in hoc libro multæ continentur, quarum quædam hic sunt commemorandæ.

I. Primum genus HOLOCAVSTVM Brandopffer/ quasi totaliter comburendum sacrificium, quia totum deberet comburi, & inde nihil reseruari, sicut ex alijs speciebus deberent quædam Sacerdotibus reseruari, Capite primo.

II. OBLATIO Madeoffer/ alioqui Carbam & Micam, id est, domum seu munus dictum hoc sacrificium, vt oblatio multiplicum panum, Capite secundo.

III. HOSTIA PACIFICORVM Danckopffer/ qua homines reconciliati & pacem consecuti, gratias egerunt Deo. Vnde à Pace nomen habet apud Ebræos, vt sit sacrificium gratiarum actionis per animalia munda vtriusq; sexus, ab Homine recepto & reconciliato oblato, Capite tertio.

IIII. HOSTIA PRO PECCATO Sündopffer/ sacrificium, quod deberet offerri pro

pro peccato sacerdotis, Populi, Principis, Capite quarto.

V. Sunt & aliæ species adiungendæ, quarum infra fit mentio in hoc libro, vt HOSTIA pro IGNORANTIA, sacerdotis, Principis, Populi.

VI. HOSTIA pro Delicto, Vskydoffer, seu Vannkundtghedesoffer.

VII. LIBANVM Drinckoffer, Ebraicè Nesich.

VIII. VOTIVVM sacrificium Löffelsensoffer, eller Löteoffer, Ebraicè Neder, quando homines sua sponte fouebant aliquod votum, votum Sacrificij.

IX. ANATHEMA Banoffer, eller Forbandelselsoffer, quando maledixerunt sibi homines, Si hoc aut illud reciperent, illud ne, quod maledixerunt sibi, debet offerri Domino.

Summa in quinq; prioribus capitibus describuntur variæ species sacrificiorum, & causæ, pro quibus offerri deberent.

A capite sexto vsq; ad nonum recensentur variæ leges sacrificiorum, vt I. Holocausti. II. Hostiæ pacificorum. III. Hostiæ pro peccato. Item, consecrationis.

A nono vsq; ad vndecimum, tria nobis in exemplum descripta sunt. Primò. Obedientia erga Deum, capite nono, Secundo, Inobedientia

erga

erga Deum, capite decimo. Tertiò, Mandatum de sobrietate.

Ab vndecimo capite vsq; ad Decimum octauum, describuntur non solùm immunda animalia, sed etiam alia immundicies & expiationes, vt sunt:

1. Puerperarum, cap. 13.
2. Hominum Leprosorum, cap. 13.
3. Mulierum Menstruarum, cap. 14.
4. Morticiniorum.

A decimo octauo vsq; ad vicesimum tertium, non solùm gradus consanguinitatis in sexto præcepto describuntur, sed etiam alia præcepta copiosiori explicatione repetuntur.

A vicesimo tertio capite vsq; ad finem, sequuntur nunc aliæ diuinæ ordinationes vt Festorum, & pro pauperibus. Secundò Votorum & Decimarum, Inde conciones & adhortationes ad obedientiam verbi Dei, additis comminationibus, quod transgressores puniantur.

Hactenus de libro Leuitico, qui tradit leges & ordinationes Mosaicas, de externo cultu Dei, qui non solùm à Gentibus Iudæos discernebant, sed in quo etiam se exercebant, non vt Holocaustis peccata abolerentur coram Deo (quia remißio peccatorum fit per solum Filium Dei) sed vt per hanc externam disciplinam, quæ suam mercedem annexam habuit, Deo seruirent,

DE

III. DE LIBRO NVmerorum.

HIc liber à numerando nomen habet, quia populus Dei secundum Tribus numeratur, & ad exercitum Religionis disponitur, & singulis tribubus suæ mansiones & officia sua distribuuntur & ordinantur. Præterea recitantur multæ transgreßiones populi, multa pericula, multæ pœnæ, multaq; interim beneficia Dei populo collata, inter montem Sinai & terram promißionis versanti. Quæ omnia Christum respiciunt, propter quem instituta fuit Respublica Israelitica. Et vaticinium Balaam de Regno Christi continetur in hoc libro.

Diuiditur autem hic liber in multas partes.

Ab initio libri vsq; ad quintum caput numerantur in genere primùm omnes Tribus populi Israelitici, & in circuitu Tabernaculi singularum Tribuum castra ordinantur. Deinde in specie numeratur Tribus LEVI, cui seorsim sua officia tribuuntur.

A quinto capite vsq; ad septimum describuntur variæ leges, vt: I. Eijciendorum extra castra. II. zelotypiæ. III. Nazareorum. Quibus addita est in fine sexti capitis formula Benedi-

ctionis, qua nostri Ministri, finita Christi Cœna (pro ITE MISSA EST) vtuntur, cuius tres sunt particulæ.

I. Benedicat DOMINVS te, & custodiat te.

II. DOMINVS illuminet te vultu suo, & misereatur tui.

III. DOMINVS leuet faciem suam super te, & det tibi pacem.

A Septimo capite vsq; ad vndecimum descriptæ sunt variæ ordinationes, propter egregia Principum munera, quæ in dedicatione Tabernaculi erecti, & Altaris offerebantur, Vt: Ordinatio Consecrationis Leuitarum in octauo capite, Ordinatio Festi PASCHÆ in nono capite, Ordinatio Tubarum in decimo capite. Quæ pars ordinatur in fine Orationis Mosi, ante eleuationem & dispositionem Arcæ.

Ab Vndecimo vsq; ad Decimum septimum, describuntur horrenda exempla, quibus homines ad timorem induci debent.

I. Murmur populi pro carnibus, & pœna murmurationis.

II. Seditio Aaron & Mariæ sororis eius, Lepra percussæ contra Mosen.

III. Perfidia exploratorum terræ Canaan, qui populum perterrefaciunt.

IIII. Populi murmur & fletus, & pœna incredulitatis.

V. Pœnæ peccantium per ignorantiam, superbiam & colligentis ligna Sabbato.

V. Seditio & pœna { CORÆ. DATHAN. ABYRON.

A decimo ſeptimo vſq; ad viceſimum primum, præter Miraculum de florente virga Aaronis, deſcribitur dignitas, officium & præmium Sacerdotum & Leuitarum, cum ordinatione Luſtralis aquæ ex cinere iuuenci. Quibus additur hiſtoria de morte Aaron, & Mariæ ſororis ipſius.

A viceſimo primo capite, vſq; ad viceſimum quintum poſt victoriam in bello contra Cananæos deſcribitur horrendum murmurationis exemplum, ignitis ſerpentibus punitum, vbi æneus ſerpens Chriſtum repræſentauit, Iohan. 3. Mox per tria capita benedictio populi, & Prophetia Balaam de Chriſto deſcribitur.

A viceſimo quinto capite vſq; ad viceſimum octauum, præter horrendam Fornicationis, pœnam, iterum numeratur populus, ante diuiſionem terræ Canaan, & promulgatur Lex hæreditatis.

A Vicesimo octauo capite vsq; ad tricesimum primum describuntur ordinationes Sacrificiorum in singulis Festis, vt:

Sacrificium
1. IVGE seu Quotidianum.
2. Sabbatorum.
3. Neomeniarum.
4. Paschale.
5. Pentecostes.
6. Tubarum.
7. Propiciationis.
8. Tabernaculorum.
9. Collectionis.

His additur variorum votorum descriptio.

A Tricesimo primo vsq; ad finem politica quædam ordinantur, vt:

I. Distributio spoliorum post victoriam, in bello contra Amalechitas.

II. Particularis distributio terræ Canaan.

III. Enumeratio mansionum, in quibus Israelitæ per quadraginta annos interdum quieuerunt.

IIII. Descriptio limitum terræ Canaan, Et electio eorum, qui futuri erant diuisores, cum parte Leuitarum, ciuitatibus refugij, & possessionibus, non ad aliam Tribum transferendis.

Hæc omnia plena sunt exemplorum Fidei & incredulitatis, transgreßionum, pœnarum, & mirabilium ordinationum Dei, Christum in carnem venturum respicientia.

V. DE DEVTERONOMIO.

DEVTERONOMION Δεύτερος et νόμος, id est, à secundæ Legis recitatione seu promulgatione nomen habet. Quicquid enim in Exodo & Leuitico, quantum ad Morales, Ceremoniales & iudiciales leges attinet, dictum & propositum est, id omne Moses in hoc libro ferè repetit. Nam hoc necessarium fuit, vt populus propter inobedientiam adflictus, rursus ad obseruationem legis adduceretur. Ideo Moses legem repetit, vnà cum omnibus rebus gestis, quæ illis contigerunt. Præterea quæ ad Sacerdotium spectabant: & à nono declarat omnia quæ ad spiritualem & corporalem politiam pertinebant, quæ omnia tandem eò refert, vt ad Christum nos inuitent, de quo capite 18. clarè vaticinatur. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum &c. Lex enim est Pædagogus ad Christum, Et finis Legis Christus est.

Hic liber in quatuor partes principales commodißime diuiditur.

I. Ab initio vſque ad quintum Caput quædam anteacta opera, & beneficia Dei, quibus populus ſuæ ingratitudinis atq; inobedientiæ pariter & diuinæ beneficentiæ, & ad obediendum Deo grauiter admonetur.

II. A capite Quinto vſq; ad Vecesſimum, repetit ea, quæ fidem vel promouere, vel impedire poſſunt, & ad ſpiritualem politiam, & verum Dei cultum in prima Tabula potiſsimum ſpectant. Primum enim vſq; ad 13. caput, Decalogum repetit cum egregijs admonitionibus & adhortationibus ad timorem Dei: & obſeruationem decem mandatorum Dei: Et dehortationibus ab Idolatria Gentium, præſertim poſt occupationem terræ Canaan, cum aliquot hiſtoriarum recitatione. Deinde repetit fideliter ordinationes Eccleſiaſticas, de miniſtris & miniſterio verbi, de Decimis, de anno Iubilæo, de præcipuis Feſtis, de electione Magiſtratus, de Iure Sacerdotij, de ciuitatibus Refugij.

III. A Decimo tertio capite vſq; ad Viceſimum, omnia quæ cultum primæ Tabulæ reſpiciunt.

IIII. A viceſimo vſq; ad triceſimum primum repetit ea, quæ caritatem in ſecunda Tabula, vel promouere vel impedire poſſunt, & quæ ad corporalem politiam pertinent, vt ſunt politicæ ordinationes.

1. *De rebus bellicis.*
2. *De operibus caritatis.*
3. *De aptis ad officium, in cœtu accepantium.*
4. *De libello repudij.*
5. *De gratitudine erga verbum Dei.*

Quibus adduntur pœnæ transgreßionis mandatorum Dei, nec non obseruationis præmia. Et quod maximè consolatorium est, ostendit capite 30. peccantibus esse reditum per pœnitentiam ad misericordiam Dei.

V. *A tricesimo primo capite vsq; ad finem libri commemorantur ea, quæ circa mortem Mosi gesta sunt. Primum enim consolatur populum, ne propter mortem ipsius contristetur, aut animum reijciat. Deinde egregio carmine Deo gratias agit, & quæ ventura erant in terra promißionis vaticinatur, Mox benedicit populo singulisq; tribubus, exemplo Iacob Patriarchæ, Genes. 49. Valedicens eis, bene precatur, & quæ eis ventura sint vaticinatur. Postremò montem ascendit, & accipiens à Deo consolationem ex hac vita disceßit, Et vt piè creditur, corpore & anima (sicut in monte Thabor cum Elia apparuit) in cœlum delatus est.*

Huc vsq; πεντάτευχον *Mosi, quod à numero Quinario, & à verbo* τεύχω, *quod signifi-*

cat instruo, Quasi sit instrumentum, quod quinque Libris constet, nomen habet, In solum Dominum Iesum Christum respiciens, vt ipsemet Christus tum alias, tum præcipuè Lucæ vltimo testatur, cum inquit: quæ scripta sunt de filio hominis in Mose &c. Præterea loci ex Mosi citantur in nouo Testamento.

DE LIBRO IOSVAE.

Sequuntur libri aliquot Historiales ordine vsq; ad librum quintum Iob, inter quos præcipui sunt priores, vt Iosuæ, Iudicum & Regum, in quibus abunde satis discamus. I. Timorem Dei & fidem. II. Infirmitatem & crucem. III. Pœnitentiam & resipiscentiam. IIII. Patientiam & consolationem.

Liber Iosuæ nomen habet ab ipso IOSVA filio NVN, qui alias dictus est IESVS NAVE. Mosi succeßit in officio Magistratus. Et quemadmodum Moses populum ex Ægypto liberatum per desertum Quadraginta annos duxit & gubernauit, non sine potenti manu Dei: Sic Iosua populum in terram Canaan, seu in terram promißionis, eadem Dei potentia, fortiter expugnatis vrbibus, interfectis & profligatis Gentibus, introduxit, & inter eos terram distribuit. Vbi hæc tria sint seorsum obseruanda.

Quod

I. Quod Deus seruat promißionem suam, quinq; Patriarchis factam, de terra Canaan.

II. Quod politia Israelitica sit conseruata propter prædicationem de Semine mulieris benedicto Domino nostro Iesu Christo.

III. Quòd Deus pugnet pro suo populo contra impios, quorum peccata deuastatione & interfectione punit, omnibus impijs in exemplum, vt resipiscant.

HIC LIBER DIVIDITVR potißimum vt liber Deuteronomij, in quatuor principales partes.

I. Ab initio vsq; ad Sextum caput, præter vocationem Iosuæ, & confirmationem ipsius ac Reipublicæ Israeliticæ gubernationem, nec non Exploratorum emißionem, periculum & reuersionem, describitur miraculosus Iordanis fluuij transitus cum suo memoriali, cumq; nouo circumcisionis intermissæ per quadraginta annos, mandato, Paschæq; celebratione.

II. A Sexto capite vsq; ad Decimum tertium describuntur, præter fœdus cum Gabionitis & peccatum anathematis, vrbium, vt Ierico, Hay, &c. expugnationes & multorum Regum interfectiones, quos enumeratos habet

Caput duodecimum, vt DEVM pro suo populo fortiter pugnare, nec non impios delere videamus.

III. A Decimo tertio vsq; ad Caput Vicesimum describitur diuisio terræ Canaan, & per sortes secundum Tribus Israelitarum distributio, qua Dei promißio vera esse declaratur.

IIII. A Vicesimo capite vsq; ad finem definiuntur Ciuitates refugij, & agri suburbani Leuitarum. Deinde remittuntur in sua, Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse, iuxta pactum Nume. 32. Mox cura Iosuæ de posteris per egregiam exhortationem & societatis gentium prohibitionem indicatur. Postremò longa beneficiorum Dei commemoratione præmissa, nec non percusso fœdere, populum reuocat ad Deum. Vltimò mors Iosuæ, & Eleazari filij Aaronis, oßiumq; Ioseph sepultura indicantur.

DE LIBRO IVDICVM.

LIBER IVDICVM ab illis iudicibus, qui post Iosua dominati sunt in Israel, nomen habet. Continet enim descriptionem progressus Israelitici post mortem Iosuæ sub iudicibus, qui mirabiliter populum ab hostibus defenderunt. Vbi obseruandum est, quod eadem de causa Deus conseruauerit Rempublicam Isralilis, qua

eam instituit, nempe propter Filium suum, qui ex IVDAICO populo nasceretur.

Porrò & hoc obseruandum est, quòd populus veteris Testamenti fuit sub quatuor generibus potestatis, iuxta rationem temporum.

I. Primùm fuerunt sub Patria potestate, tempore Patriarcharum Mosi & Iosuæ.

II. Deinde sub Iudiciaria potestate, tempore horum Iudicum.

III. Sub Regia potestate, tempore Regum.

IIII. Sub Pontificia potestate, tempore Pontificum vsq; ad Christum, qui vnus pro omnibus primò Pater æternus est. Secundò iudex viuorum & mortuorum. Tertiò Rex Regum. Quartò Pontifex æternus.

Fuerunt autem Iudices numero sedecim.

1. IVDAS.
2. Simeon.
3. Othoniel.
4. Aroth.
5. Sanyar.
6. Delbora Prophetissa.
7. Barach.
8. Gedeon, qui & Hierobal.
9. Abimelech.

Thola,

10. Thola.
11. Iayr.
12. Iephte.
13. Abapſan.
14. Achyalan.
15. Abdon.
16. SAMSON.

Diuiditur autem liber iudicum ſecundum ordinem perſonarum prout in Iſrael dominatæ ſunt.

Ab initio libri vſq; ad ſextum caput deſcribuntur hiſtoriæ ſeptem Iudicium, Iudæ, Simeonis, &c. inter quos Delbora Prophetiſſa Canticum egregium canit, Capite quinto.

A Sexto capite vſq; ad Decimum tertium præter Hiſtoriam Gedeonis & filij eius Abimelech, deſcribuntur & alij tres iudices, Thola, Iayr & Iephte, de immolanda filia, cap. 11.

A Decimotertio vſq; ad 17. Hiſtoria Samſonis pulcherrima deſcribitur, Et per hoc ſeorſum commendatur Samſon, quòd Chriſti typum geßit.

A Capite Decimotertio vſq; ad finem libri præter idolum Michæ & filios Dan, deſcribitur horrenda & lamentabilis hiſtoriæ, de vxore Leuitæ, propter quam ſtupratam, collapſam,

mor=

mortuam & in duodecim partes diuisam, tota ferè Tribus BENIAMIN deleta est, vt vel ex hoc vno exemplo Deum adulteria grauißimè & horrendißimè punire discamus.

Huc vsq; liber Iudicum, in quo sunt multa exempla nobis proposita, quæ nos ad pœnitentiam inuitant, vbi Deum videmus grauißimè puniuisse semper Idolatriam & alia horrenda scelera. Pœnitentibus verò misericordem fuisse. vt meritò vocetur liber de ira & misericordia Dei.

DE LIBELLO RVTH.

Libellus RVTH nomen habet à Ruth, muliere Gentili, nempe Moabithide, seu ex populo Moab, qui fuit filius Loth, Gene. 16. Hic libellus continens tantùm 4. capita, præter hoc quod exemplum est œconomicæ industriæ, etiam hoc declarat, quòd GENTES eo tempore Deo curæ fuerint, & quòd Euangelium etiam Gentibus reueletur, postquam hæc Ruth, & similes ex Gentibus, Abrahæ semini iunguntur.

Continet autem hic libellus partem Genealogiæ Dauidis, quæ ab Euangelista translata est in Genealogiam Christi, vt ita hunc quoq; libellum Christum respicere videas, & Christum ex peccatoribus & peccatricibus ad abolenda

pec-

peccata nasci iam olim decreuisse scias[1], adeoq; salutem ad Gentes quoq; pertinere non dubites.

Diuiditur autem in duas particulas.

I. In duobus prioribus capitibus exemplum est de Ruth, quòd nurus omnes erga Socrus suas humiliter & officiosè se gerere debeant. II. In posterioribus exemplum castitatis in Boas.

DE LIBRIS REGVM.

LIBRI historiales quatuor, qui REGVM libri inscribuntur, secundum vulgatam editionem, sunt apud Ebræos duo tantùm libri, quorum prior Samuelis dicitur, & apud Latinos in duos libros diuiditur, qui Samuelis libri dicuntur. Posterior verò Regum, qui itidem in duos libros diuiditur, qui Regum libri dicuntur.

Fuit autem Samuel Propheta Dei sub Saule Rege fidelissimus & constantissimus, à quo priores duo libri nomen habent, in quorum altero Saulis, in altero verò Dauidis historiæ describitur.

Posteriores verò duo libri propriè Regum libri dicuntur, quia omnium aliorum Regum, tàm in Iuda, quàm Israel historias continent.

IN primo libro Samuelis describitur incoatio tertiæ potestatis nimirum Regiæ, sub impio Rege Saule, sub quo Regnum & Monarchia in Israel instituta est.

IN secundo libro Samuelis transfertur regnum à familia Saulis, in familiam Dauidis, Regis & Prophetæ pijßimi, qui corona Prophetarum meritò vocatur.

IN primo libro Malachim, hoc est, iuxta vulgatam editionem, in tertio libro Regum, describitur primùm historia SALOMONIS Regis, sub quo templum Ierusalem Domino ædificatum est. II. Deinde regnum in duas partes, scilicet Iuda & Israel diuisum est, & aliquot regum vtriusq; partis historiæ describuntur.

IN secundo libro Malachim, id est, in quarto libro Regum vulgariter, ordine Reges omnes describuntur, in Israel & in Iuda. Præterea deuastationes & abductio populi Israel in Assyriacam captiuitatem. Iuda vero in Babylonicam captiuitatem. Interim ornantur hi libri promißione de Christo, quæ facta est Dauidi, 2. Reg. 3.

CATALOGVS REGVM
populi Iudaici.

SAVL impius. 1. Reg. 9.
DAVID pij Reges. 2. lib. Reg.
SALOMON 3. lib.

Hi tres regnauerunt super totum Israeliticum & Iudaicum populum, ante dißipationem Tribuum. Postea decem tribus à duabus defecerunt, & facta sunt duo Regna, vt regnum IVDA, *id est, duæ Tribus, scilicet,* IVDA, *&* BENIAMIN, *Et Regnum* ISRAEL, *hoc est, aliæ decem Tribus.*

REGES IVDA.

1. ROBOAM *impius, 3. Reg. 12. & 14.*
2. ABIAS *impius, 3. Reg. 15.*
3. ASA *pius, 2. Reg. 15.*
4. IOSAPHAT *pius, 2. Reg. 22.*
5. ZAMBRIAS *impius, 3. Reg. 16.*
6. IORAM *impius, 4. Reg. 11.*
7. OCHOZIAS.
8. IOAS. *4 Reg. 12.*
9. AMASIAS, *partim pius, partim impius 4. Reg. 14.*
10. AZARIAS, *qualis pater, talis filius, 4. Reg. 15.*
11. IOATHAM, *qualis talis &c. 4. Reg. 15*

12. Achas

12. ACHAS impius, 4. Reg. 16.
13. EZECHIAS pius, 4. Reg. 18.
14. MANASSES impius, 4. Reg. 21.
15. AMON, qualis pater talis filius, 4. Regum 21.
16. IOSIAS pius, 4. Reg. 22.
17. IOACHAS impius, 4. Reg. 23.
18. IOACHIM impius, 4. Reg. 23.
19. IOACHIM, filius similis patri.
20. ZEDECHIAS impius, 4. Reg. 24.

Hic Zedechias vltimus Dux Rex Iuda, ductus est cum populo Iuda in Babylonem, 4. Reg. 25. Mansitq; in captiuitate populus Iuda annos septuaginta, iuxta prophetiam Hieremiæ.

REGES ISRAEL.

1. HIEROBOAM impius, 4. Reg. 13.
2. NADAB impius, 3. Reg. 15.
3. BASSA impius, 3. Reg. 15.
4. HEBAN impius, 3. Reg. 16.
5. ZAMBRI impius 3. Reg. 16.
6. ACHAB impius, 3. Reg. 18.
7. OCHOZIAS 4. Reg. 3.
8. IORAM impius, 4. Reg. 3.
9. IEHV, pro parte pius, pro parte impius, 4. Reg. 10.
10. IOACHIM impius, 4. Reg. 13.
11. IOAS impius, 4. Reg. 12.

12. HIEROBOAM impius, 4. Reg. 14.
13. ZACHARIAS, partim pius, partim impius, 4. Reg. 14.
14. SELLON impius, 4. Reg. 15.
15. MANACHEM impius, 4. Reg. 15.
16. PHACEAS impius, 4. Reg. 15.
17. PHACEA impius, 4. Reg. 15.
18. OSE impius, 2. Reg. 15.

Sub hoc vltimo Rege translatus est Israel in Assyrios, manens in captiuitate, 4. Reg. 17.

PRIMVS LIBER SAMVELIS in tres principales partes commodissimè diuidi potest.

Ab initio vsq; ad nonum caput historia Samuelis, qui iudex & Propheta fuit in Israel, describitur, vt:

Natiuitas }
Vocatio } SAMVELIS.
Oblatio }
Senectus }

Interea etiam describitur pugna populi Dei contra Philistim; & Miracula ad arcam facta, nec non infortunium Heli Sacerdotis ex indulgentia filiorum. In fine huius partis prædicitur populo ius à Samuele.

II. A capite Nono vsq; ad Sedecimum historiæ Saulis prima pars describitur, vt:

1. Vocatio.
2. Vnctio.
3. Prophetatio.
4. Confirmatio. } Regis SAVLIS.
5. Victoria.
6. Regnum.
7. Mansuetudo.
8. Transgreßio.

III. A Decimo sexto capite vsq; ad finem describitur altera pars historiæ Saulis, in qua non solùm in pugna contra Philistim, sed multò magis in persequendo Dauide versatur vsq; ad mortem. Vbi non tantùm vnctio Dauidis, victoria contra Goliath: Et confœderatio cum Ionatha, Filio Saulis, Sed etiam multiplex, varia & periculosa fuga Dauidis, nec non eius liberatio describitur, vt quisq; videat, quomodo mirificauerit DOMINVS seruum suum, & eum ad inferos deduxerit & reduxerit, donec per crucem erectus ad regni fastigium euasit in Regem pijßimum & Prophetam sanctißimum.

SECVNDVS LIBER SAMVelis, qui totus continet historiam Dauidis, commodè in tres partes principales diuidi potest.

I. Ab initio vsq; ad vndecimum Caput præter vindictam de proditoribus & interfectoribus Saulis, vnctio & inauguratio Dauidis in regnum post mortem Saulis describitur. Deinde felix successus, plenus humanitate, pietate, voluntate in ædificanda domo Domini. Victorijs super Philistæos, & alios, Misericordia, fidelitate, beneficijs &c. Cui facta est etiam promißio de Christo cap. 7. cuius fit mentio ad Ebræos 10.

II. Ab vndecimo capite vsq; ad Vicesimum secundum describitur Adulterium & Homicidium Dauidis, & post actam pœnitentiam ad Parabolicam prædicationem Nathan Prophetæ, multiplex infortunium à proprijs filijs, qui stuprum intulerunt vxoribus Dauidis, Et seorsum periculum seditionis à filio Absolone cum alijs peccati pœnis, & regni ruina. Item, fame & alijs calamitatibus, quæ sequutæ sunt adulterium & homicidium Dauidis.

III. A Vicesimo secundo capite vsq; ad finem sequuntur verba, Primum Carminis, & Gratiarum actionis. Deinde nouißima verba Dauidis, præter grauißimam in numerando populo offensionem Dei, & grauißimam peccati pœnam, quam inter tria pœnarum genera data optione Dauid elegit. Vt & hic egregium de Ira & misericordia Dei librum habeamus.

TER-

TERTIVS liber Regum, qui primus Melachim vocatur, nunc historiam Salomonis, nunc aliorum quorundam Regum continens, in tres principales partes diuidatur, vt Prima pars sit de Salomone. Secunda de filio Salomonis Roboam, & aliquot alijs Regibus. Tertia de impio Rege Achab, deq; Regina impijssima Iesabel & Helia Propheta.

Salomonis historia diuiditur in tres partes.
- 1. Ante ædificationem templi.
- 2. In ædificatione templi.
- 3. Post ædificationem.

Ante ædificationem templi, ab initio vsq; ad Quintum caput, præter historiam de senectute Dauidis, in 1. Capite, Et de morte eius in 2. describitur inauguratio regni Salomonis, sapientia, iusticia & gloria eius. Cuius & Christus mentionem facit Matth. 6.

In ædificatione templi primum agitur cum Rege Hyram de Materia. Deinde de forma. Postremo de fabrica & structura, à Quinto capite vsq; ad octauum.

Post ædificationem Templi ab octauo capite vsq; ad 12. sequitur primum benedictio Templi, cum oratione Salomonis. Inde ciuitatum extructiones, & magnificentia Salomonis, quam secuta est Libido, nec non horrenda idolatria, propter quam scissum est regnum Israel in

duas partes, & suscitatus est Hieroboam contra Salomonem, Sic solent florentissima regna propter Idolatriam declinare, succumbere, & tandem perire. Postremò seruatur Salomon propter benedictum Semen mulieris, & in pace moritur, atque in ciuitate Dauid patris sui sepelitur.

Secunda pars à Duodecimo vsq; ad Decimum septimum caput, continet præter Historias aliquot Regum, separationem regni Israel à regno Iuda.

Tertia pars à capite Decimo septimo, vsq; ad finem libri, continet non tantùm Regis Achab, & Reginæ Iesabel impietatem, iniuriam & tyrannidem, sed etiam HELIÆ Prophetæ orationem, constantiam, & tandem fugam atq; personale quadraginta dierum ieiunium. Vt hic liber sit admodum celebris propter Regem Salomonem & Heliam Prophetam, qui non tantùm in terra, sed etiam in cœlo, dominatus est.

QVARTVS liber Regum, qui est secundus Melachim, Historias aliorum Regum Israel & Iuda, post impium Regem Achab, continet, & celebris est, propter vtramq; translationem, Alteram ipsius Israel in Assyriam, capite 17. Alteram Iudæ in Babylonem, capite vltimo.

Porrò præter Historias HELIÆ & HELISÆI Prophetarum, vsq; ad 10. caput ordine succeßionis inuicem sequuntur se Reges, partim in Israel, partim in Iuda. Nunc pij, nunc impij, Nunc pijßimi, vt Iosias, Ezechias, Nunc impijßimi, vt Ioas & Manasses &c. vsq; ad finem Libri, sub quibus Regibus omnes Prophetæ ac Elias, & deinceps, qui fuerunt ante captiuitatem Babylonicam, prophetarunt, & pleriq; illorum, vt Esaias, Ieremias, Amos, Zacharias, & cæteri Martyrio coronati sunt.

DE LIBRIS PARAlipomenon.

PARALIPOMENON à relinquendo nomen habet, quia tractat id, quod in Libris Regum sit relictum seu omissum, à παρὰ, id est, iuxta: & λείπομαι relinquo, omitto.

Possent autem dici libri Chronicorum seu Annalium, quia continent historias annales. Vnde titulus est Ebræis, Dibre Haiamaim, id est, verba Dierum, Quia in his duobus libris describuntur sigillatim gesta & facta Regum Israel.

Incertum est autem, an hi duo libri sint ille vnus, de quo fit mentio in libris Regum, cum dicitur: Nonne hæc sunt scripta in libro Verborum dierum Regum Iuda?

HI DVO LIBRI SIC diuiduntur.

Prior, qui triginta capita habet, continet historias Saulis & Dauidis, præter tribuum enumerationem.

Posterior, qui triginta sex capita habet, continet historias Salomonis, & omnium aliorum Regum in Iuda & Israel.

SVMMA PRIMI LIBRI hæc est.

I. Ab initio vsq; ad duodecimum caput præter historiam in decimo capite, de Sacerdotibus & Leuitis, in vndecimo de morte Saulis, describuntur enumerationes Patrum & Patriarcharum ab initio Mundi, seorsum vero duodecim tribuum Israel.

II. A duodecimo capite vsq; ad vicesimum quartum, Historia Dauidis, vt est in secundo libro Samuelis amplificatur.

III. A vicesimo quarto capite vsq; ad finem, principum Dauidis catalogus ponitur. Item, Oblationes, & tandem mors vltima linea rerum Dauidem inuadit.

SVMMA SECVNDI LIBRI Paralipomenon.

I. Ab

I. Ab initio vsq; ad decimum caput amplificantur ea de Rege Salomone, quæ in maiore parte tertij libri Regum continentur.

II. A decimo vsq; ad finem aliorum regum gesta & facta describuntur, quæ in fine tertij & per totum quartum librum regum sunt scripta.

DE LIBRO ESDRAE.

DVO libri: Alter Esdræ primus, Alter Esdræ secundus, qui & Nehemiæ dicitur, in vnum librum apud Ebræos coarctantur, Tertius verò & quartus liber, Esdræ apud Ebræos non sunt, etiamsi tertius pro maiori parte ex libro Paralipomenon sit conflatus.

Libri Esdræ & Nehemiæ iusto historiarum ordine libros Regum & Paralipomenon sequuntur. Sicut enim libri Regum & Paralipomenon continent historias rerum Israeliticarum, quæ gestæ fuerunt ante captiuitatem Babylonicam: Ita hi duo libri, Esdræ & Nehemiæ, tradunt ea quæ gesta sunt in populo Iudaico post captiuitatem Babylonicam. Nam Esdras & Nehemias (qui scribæ Ieremiæ fuisse dicuntur) reducunt populum è Babylonica captiuitate, & instaurant ciuitatem Ierusalem & Templum, politica videlicet, & Ecclesiastica. Quibus auditores & hortatores sunt Prophetæ Haggæus & Zacharias. Hæc autem reædifi-

catio facta est propter Christum, qui propediem erat venturus, in Bethlehem nasciturus, & in secundo isto Templo Ierosolymitano prædicaturus, ac tandem extra Ierusalem passurus.

SVMMA LIBRI Esdræ.

Capita sunt decem, quæ sic diuiduntur. I. Ab initio vsq; ad quartum caput describitur liberatio populi Iudaici per Cyrum, Regem Persarum. Deinde populus Duce Zorobabele numeratur & congregatur in Ierusalem, oblationes & festiuitates repetens. Et hic obseruetur mirabile iudicium Dei, & beneficium erga Gentes per captiuitatem Iudaici populi. Sicut enim Nabuchdonosor & Euilmerodach antè liberationem opera Danielis conuersi sunt, Darius verò Rex Medorum, & Cyrus Rex Persarum post liberationem: Ita profuit Gentibus Iudæorum captiuitas.

A quarto capite vsq; ad nonum, describitur reædificatio Templi post impedimentum Quadraginta duorum annorum sub Dario Iuniore, ad exhortationem Aggæi & Zachariæ Prophetarum, Vt videas inuidiam & astutiam Satanæ, verum Dei cultum, quantum potest, impedientis. Deinde Templum per Esdram ornatur denuò

denuò, Dario pro ſua pietate ſumtus ſuppeditante, & ablata reddente.

A nono capite vſq; ad finem deſcribitur zelus Eſdræ in ſeparandis & amouendis alienigenis mulieribus, vbi ſeorſum obſeruandi ſunt loci de oratione, & de vera pœnitentia. Et obſeruandum eſt in hoc toto libro, quomodo Deus nunc punit ſuos electos delinquentes, vt hîc per captiuitatem Babylonicam: nunc recipit eos in gratiam, vt hîc per Eſdram & Nehemiam.

SVMMA LIBRI NEHEMIAE, qui & ſecundus liber Eſdræ dictus eſt.

I. Ab initio libri vſq; ad octauum caput, poſt fidelem Nehemiæ Iudæi orationem, cum agnitione peccatorum ſuorum factam, impetrat ab Ethnico domino ſuo, ARTAXERXES Rege (cuius Pincerna fuit in Perſia) veniam redeundi ad ſuos in Iudæam, vt factum ſequi fidelem orationem videamus. Deinde veniens Ieroſolymam, incepit ciuitatem non ſine cruce, perſequutione, & multis impedimentis, reædificare, ita vt populus non ſolùm Hoſtibus ita moleſtatus ſit, vt altera manu gladium tenere, altera verò ædificare ſit coactus: Sed etiam tanta fame & annonæ caritate preſſus, vt Nehemias, capite quinto, edicto mandauerit, vt omnes qui ad

vſu-

vſuram acceperant, totum ipſis pauperibus redderent: Poſtremò, etiamſi non fuit tutus ab inſidijs iniquorum hominum, tamen in opere proceßit, donec excubias agi, portaſq; nocturno tempore claudi iußit.

II. A ſecundo capite vſq; ad vndecimum reſtituitur Religio, recitatur Lex, prædicatur populo, fœdus etiam renouatur. Nam ſine religione & verbo Dei, omnia replentur erroribus.

III. Ab vndecimo capite vſq; ad finem libri primùm diſtinguuntur habitationes populi. Deinde numerantur Leuitæ. Poſtremò ſeparantur alienigenæ mulieres. Curatur pro Leuitis, & obſeruatio Sabbati renouatur.

Tertius liber Eſdræ, qui ſic vocatur, nihil aliud continet, quàm illorum amplificationem, quæ ſunt in libro Nehemiæ comprehenſæ, præter ea quæ in primo capite ex libris Paralipomenon repetuntur.

Quartus liber Eſdræ, qui non ipſius Eſdræ videtur eſſe collectus ex pluribus, & amplificationem eorum, quæ ſunt in primo libro Eſdræ ſufficienter deſcripta, continet, vt non ſit veriſimile, Eſdram vel tertio eadem repetiuiſſe. Sed vtut ſeſe res habet, hi duo poſtremi libri, vt non ſunt in Ebræo, nec in Germanico Lutheri, ita nullius ferè ſunt vtilitatis.

Igitur ad libros qui ſequuntur, vt 1. Tobiæ. 2. Iudith. 3. Heſter, qui etiam inter hiſtoriales computari poſſunt, tranſeamus, & quid ad ædificationem in ſumma contineant, breuiter percurrendo videamus.

DE LIBRO TOBIAE.

LIBER Tobiæ ſiue ſit Hiſtoria, ſiue alioqui excogitatum quiddam, vt eſſe videatur Comœdia, ſuam habet vtilitatem, Indicat enim quomodo ſoleat accidere pio ruſtico, aut alicui in coniugio viuenti, nimirum, vt affligatur, Sed exitus tandem eſt felix, vt diſcant hic coniuges habere patientiam in fide & ſpe æternæ vitæ. Eſtq; ita liber Tobiæ ſpeculum ſtatus coniugalis, & exemplum libri Ieſu Syracidæ, pro patrefamilias.

Sunt quatuordecim capita, quæ ſic diuidantur, poſtquam ſciuerimus, Tobiam ſub Salmanaſſer rege Aſſyriorum cum alijs Iſraelitis, ductum in Aſſyriam captiuum, & illic inter impios cum cruce & perſecutione vixiſſe.

I. Ab initio vſq; ad quintum caput deſcribitur Tobiæ patris ſeu ſenioris,

1. Religio.
2. Coniugium.
3. Pietas.
4. Crux ſub Sennaherib.

5. Officium pietatis in sepeliendis mortuis pijs.
6. Cœcitas.
7. Oratio.
8. Ieiunium.
9. Φιλοσοργία, hoc est, paternus amor erga filium.

II. A Quinto vsq; ad decimumtertium describitur Tobiæ Iunioris, 1. Profectio in Rages ciuitatem Medorum, ad domum Gabelis. 2. Liberatio per Angelum à pisce. 3. Coniugium cum Sarp Raguelis filia. 4. Oratio. 5. Reditus. 6. Sanatio patris. 7. Angeli discessio, &c. quæ omnia coniugij statum, qui per Angelos etiam administratur, nobis commendant, vt sit inter nos honorabile, Ebre. 13.

III. A decimotertio capite vsq; ad finem, describitur senioris Tobiæ. 1. Gratiarum actio. 2. Prophetatio de Ierusalem. 3. Anni. 4. Obitus. 5. Sepultura, cum Historia de Niniuæ perditione, Ierosolymæ restauratione, iuniorisq; Tobiæ reditu ad suos, morte, &c. Sic Deus ipse gubernat œconomiam, & adest fidelibus coniugibus in omnibus suis afflictionibus.

DE LIBRO IVDITH.

LIBER Iudith ab ipsa IVDITH nomen habet & inter Apocrypha computatur. Du-

Dubitatur enim an ſit Hiſtoria, an verò excogitatum quiddam, ſicuti habet tragœdiæ formam. Vtut autem ſeſe res habet, eſt liber vtilis, & in Nicena Synodo confirmatus, vt inter ſacros Bibliorum numeretur libros. Depingit enim impiorum tyrannidem, horrendum verò exitum. Deinde piorum fiduciam & victoriam, tametſi ſub cruce exercentur.

Capita ſunt ſedecim, quæ ſic diuiduntur.

I. Ab initio vſq; ad octauum Caput continet primùm in genere victoriam Regis Nabuchodonoſor, per Holofernem principem II. Deinde minas & indignationem Holofernis contra Iſraelitas. III. Poſtremò Iſraelitarum nunc reſiſtentiam, nunc trepidationem, vt fit in cruce Sanctorum propter infirmitatem carnis, Diabolo per ſuos nimium ſæuiente.

II. Ab octauo vſq; ad Decimum tertium, deſcribitur ipſius Iudith (quæ fuit vidua Iudæa, de tribu Simeon) conſtantia & ſpes liberationis. 2. Oratio. 3. Aſtutia. 4. Succeſſus. 5. Audacia in obtruncando Tyranno. 6. Reditus in ciuitatem Bethuliam, Vt certò ſtatuamus, Deum ſaluare poſſe tam in paucis, quàm in multis: tam per mulieres, quàm per viros, vt victoria ſit à DOMINO, cuius virtus in infirmitate noſtra perficitur.

III. A Decimo tertio capite vsq; ad finem canunt Iudæi triumphum post victoriam, & hostibus interfectis agunt gratias Iudith, & ipsa Iudith Deo gratias agit, & tandem in bona senectute ex hac vita discessit. Laus, Gloria & Honor DEO, qui profligatis impijs, suos electos, quibuscunq; tandem medijs defendit & seruat.

DE LIBRO HESTER.

LIBER Hester ab Hester, muliere Iudæa nomen habet, quæ ducta est in vxorem ab Ahasuero, qui aliàs dicitur Artaxerxes, Cyri in Imperio Persico successor. Quæ enim in hac historia continentur, contigerunt in Monarchia Persica, post reditum Iudæorum ex Babylonia, sed ante instaurationem populi.

Porrò Deus, vt conseruaret populum suum, in quo Christus nasceretur, & hic mirabiliter propulsauit periculum, quod in omnes Iudæos, qui reliqui adhuc erant in Persia, intendebatur, vt hoc exemplo consolaretur eos, qui domum redierant, & excitaret eos, vt confidenter & alacriter pergerent in restauranda ea politia, in qua Christus prædicaturus esset Euangelium, & inchoaturus suum regnum.

Quantum ad libri diuisionem attinet, obseruandum est, nouem priora capita tantum in

Ebræo haberi, Reliquum verò vſq; ad finem in Ebræo non haberi. Ideoq; & in Germanico Lutheri à reliqua parte ſeparatum, & per ſe poſitum in fine veteris Teſtamenti.

Sunt alioqui Sedecim capita, ſicut & in libro Iudith, quæ ſic diuidantur, quaſi in modum Comœdiæ. Vt primus actus ſit vſq; ad Quartum caput, in quo Regina VASTHI marito ſuo inobediens repudiatur, virginumq; pulcerrima HESTER eligitur in Reginam. Sed per exaltationem Aman, & inſidias ipſius, lugent Iudæi, dum omnes de vita propter literas Regio edicto contra eos emiſſas periclitantur, Vt in hoc exemplo Vaſthi & Heſter videamus, quomodo Deus mirabiliter deponit potentes de ſede, & exaltat humiles. In Aman verò, quomodo Deus ad tempus permittit Tyrannos florere & ſæuire, vt tandem eò grauius cadant & puniantur.

Secundus actus eſt à capite quarto vſq; ad nonum, in quo ſequitur conſolatio, per hoc, quòd Regina Heſter à Mardochæo multis tandem precibus inducta, ſuorum Iudæorum patrocinium ſuſcipit, & Mardochæo Regis amicitiam conciliat. Vnde tandem Aman ſuſpenſo, poſtquam inſidiæ eius Regi ſunt manifeſtatæ, datiſq; literis, quæ prioribus contrariæ fuerunt, Iudaicus populus mortis periculo liberatur, &

eorum luctus in gaudium conuertitur, vt ita verum sit de Aman, quod Psalmus habet: Incidit in foueam quam fecit. De populo Iudaico verò: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Tertius Actus est in nono capite, de Vindicta, quam Iudæi nunc in filios Aman, nunc in reliquos hostes suos exercuerunt. Huc vsque in Ebræo.

Quartus Actus eorum quæ sunt in Ebræo, de somnio Mardochæi, vnà cum interpretatione, deq; literis contra Iudæos euulgatis, & tandem de oratione Mardochæi, vsq; ad Decimum quartum caput.

Quintus Actus vsque ad finem, de luctu & oratione Hester, de intercessione eius ad Regem Ahasuerum pro Iudæis, & literis euulgatis contra priores, de salute Iudæorum, adeoq; de constitutione Festi diei, in memoriam tanti beneficij Iudæis à Deo per Hester & Ahasuerum, nec non Mardochæum, exhibiti. Sic & hodie & semper adest Deus suæ Ecclesiæ, & suo populo ad iuuandum in omni necessitate. Sit Christo gloria in æternum, Amen.

DE LIBRO IOB.

LIBER Iob ab ipso Iob nomen habet, de quo Ezechielis cap. 14. Si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel & Iob, ipsi iu-

ſticia ſua liberabunt animas ſuas, ait Dominus exercituum. Quis autem hunc Librum ſcripſerit, an Moſes (vt quidam putant) incertum eſt, Nec multum refert hoc ſcire, cum conſtet hunc librum Spiritus ſancti eloquia continere.

Summa libri eſt, quòd tractat hanc quæſtionem: An etiam pij à Deo adfligantur? Id probat Iob firmis argumentis, quod Deus etiam pijs innocentibus adflictiones immittere ſoleat, tantùm ad ſuam gloriam, vt Chriſtus Iohan. 9. de cæco nato loquitur.

Sed huic ſententiæ opponunt ſe amici Iob, & multis veriſimilibus argumentis contendunt, Iuſtos à Deo non adfligi, Et ſi adfligantur, id propter illorum peccata fieri.

Præmittitur autem beati viri multiplex calamitas & incomparabilis patientiæ ſpecimen & virtus. Deinde conſpecta viri iuſti miſeria, offeruntur occaſiones multiplicium diſputationum, præſertim de ſumma & inexplicabili prouidentia, ſapientia etiam, & ineffabili ſcientia Dei. Aduenientes enim tres amici Iob, viri ſapientia humana admirabiles, varia cum ſancto viro colloquia miſcent. Superuenit & quartus, nempe Elihu, & contra eum acerrimè contendit. Atq; tota huius libri ſumma inter hos quinque viros agitatur. Contentionem tandem dirimit ipſe Deus.

Continet autem hic Liber Quadraginta duo capita, quæ sic diuiduntur.

In primis tribus capitibus continetur historia de varijs afflictionibus Iob, & tentationibus Satanæ, primùm liberos & possessionem Iob, vbi verò hæc omnia patientißimè tulit, tandem & personam ipsius inuadentis, vbi factus impatiens ob doloris magnitudinem, non solùm maledicit horribiliter diei suæ natiuitatis, sed etiam laudat mortem contra vitam hanc, cuius eum omnino cœpit satietas. Vbi obseruandum est, quomodo instet Satan tentando, donec hominem contra Deum enormiter peccare faciat.

A quarto capite vsq; ad octauum descripta est prima disputatio inter Iob & amicum suum Eliphan Themaniten. Argumentum est, quod Eliphas opposuit Iob, Deus punit homines tantùm propter illorum peccata. Iob autem respondens, Ita se hoc habere negat, & queritur de amicorum molestia, quòd magis eum terreant, quàm consolentur.

Ab octauo capite vsq; ad vndecimum, descripta est secunda disputatio inter Iob & secundum amicum Bildad Suiten, de eodem argumento, quod Deus Iob propter peccata sua puniat,

at, Quod iterum negat Iob ita esse, cum querimonia, quod ignoret causam suæ afflictionis.

Ab vndecimo capite vsq; ad decimum quintum, sequitur tertia disputatio de eodem argumento, inter Iob & tertium amicum Zophar Naamathiten, cui Iob proponit hanc quæstionem. Quare bonis interdum malè sit. Deinde soluit ipsius argumentum, & tandem queritur de miseria omnium hominum in terra.

A decimoquinto vsq; ad Vicesimum secundum iterum ordine incipiunt tres amici Iob contra illum disputare. Primus Eliphas arguit Iob esse peccatorem. Id quod Iob non negat, sed interim redarguit Eliphan, & socios esse malos consolatores. Secundus Bildad commemorat quemadmodum soleat Deus multis plagis impios punire, & vult inferre Iob esse impium, quia multum à Deo punitur. Iob respondit in silentio suam esse fortitudinem. Tertius Zophar arguit: Malis benè esse quidem, sed non diu, & Iob talem esse contendit. Iob ostendit contrarium in vtraq; parte verum esse, scilicet & impijs diu benè esse in hac vita, Et se non esse impium.

A vicesimo secundo vsq; ad 32. duo illi amici Iob, Eliphas & Bildad, tertiò ipsum Iob adhuc vehementius aggrediuntur, eadem opinione, qua prius ex humana ratione nitebantur.

Sed frustra. Stat enim Iob infracto animo, tametsi iacet in summa miseria, Et nunc docet eos, nunc iterum addit querimonias, nunc se purgat coram amicis, quod fuerit inculpatæ vitæ.

A Tricesimo secundo vsq; ad finem, concionatur tandem Deus ipse coram Iob, commemorans omnia opera suæ potentiæ, volens ipsum docere, quòd iniustè ab eo sit accusatus. Ad quam concionem Iob vltimo capite pœnitentiam agit & resipiscit ac in integrum restituitur, nobis omnibus in exemplum veræ pœnitentiæ. Tantum de libro Iob, in quo habetur de cruce Sanctorum, & de carnis impatientia, quæ condonatur Sanctis à Deo. Sit etiam gratia Deo in æternum.

DE PSALTERIO Dauidis.

PSalterium à Psallendo nomen habet, quod canere significat, quia Carmine conscriptum est ad canendum, Antiquitus vocatum est SOLILOQVIVM, quia solius Christiani hominis cum solo Deo colloquium habetur. Dicitur. & PARVA BIBLIA, quia breuiter omnia, quæ in Biblijs habentur, continet, vt:

1. Historias.
2. Legem.
3. Promißiones.

4. Fidem.
5. Consolationes.
6. Pœnitentiam.
7. Bona opera.

Autor Psalterij DAVID Rex & Propheta est, dictante SPIRITV sancto, Matth. 22. Quomodo Dauid in Spiritu vocat eum DOMINVM?

Sunt autem Psalmi numero centum & quinquaginta, qui tripliciter diuidi possunt.

Prima diuisio.

Alij vocantur propriè Psalmi, alij verò Hymni. Psalmi dicuntur, quoties Dauid aliquid à Deo petit. Hymni verò, quoties pro accepto beneficio gratias agit.

Secunda diuisio.

Psalterium diuiditur apud Ebræos in Quinq; libellos, qui discernuntur in vulgata editione Latina per Amen, Amen, seu Fiat, fiat.

I. Primus libellus continet Quadraginta Psalmos & vnum, qui sunt omnes ipsius Dauidis, Vnde & totum Psalterium ei adscribitur. Et durat hic primus Libellus vsque ad Psalmum: Quemamodum desiderat Ceruus, &c.

II. Secundus libellus continet 31. Psalmos, qui in principio filijs Choræ Cantoribus adscribuntur. Deinde sunt Dauidis omnes præter

vnum Assaphi, & vltimum Salomonis, & durat hic secundus libellus vsque ad Psalmum: Quam bonus est Israel Deus &c.

III. Tertius libellus continet 17. Psalmos, quorum vndecim Assapho, tres filijs Choræ, vnus Dauidi, & duo postremi, duobus alijs cantoribus adscribuntur. Et durat hic libellus vsq; ad Psalmum: Domine refugium factus es nobis.

IIII. Quartus libellus continet etiam 17. Psalmos, quorum primi nouem tribuuntur Mosi seruo Dei, Reliqui verò Dauidi. Duratq; hic libellus vsq; ad Psalmum centesimum septimum, Confitemini DOMINO &c.

V. Quintus libellus Quadraginta quinq; Psalmos continet, quorum multi quidem Dauidi tribuuntur, Sed interim quidam incertis etiam autoribus, & signantur nunc ante Psalmum, nunc post Psalmum, nunc vtroq; loco per Ebraicam vocem HALLELVIA, vt videatur esse Gratiarum actio Deo pro tali Psalmo, cuius autor ignoratur. Et durat hic Quintus Liber vsq; ad finem Psalterij.

Tertia diuisio.

Psalmi omnes sunt Quintuplices. Nam alij sunt:
1. Orationes.
2. Gratiarum actiones.
3. Consolationes.
4. Prophetiæ.
5. Doctrinæ.

1. Ora-

I. Orationes sunt omnes Psalmi, quibus aliquid à Deo petimus. Vt, Miserere mei Deus &c. Item, Exaudi nos Domine. Item, Domine, ne in furore arguas me &c.

II. Gratiarum actiones sunt omnes Psalmi, quibus gratias agimus Deo pro beneficijs acceptis, vt: Benedicite, Confitemini &c.

III. Consolationes sunt omnes psalmi, quibus nos inuicem consolamur. Vt: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Beatus vir &c.

IIII. Prophetiæ sunt omnes Psalmi, quibus Prædictus est MESSIAS cum suo regno, sua resurrectione, ascensione. Vt: Domine Deus noster. Eructauit cor meum verbum bonum. Exurgat Deus, & dißipentur gentes &c.

V. Doctrinæ sunt omnes Psalmi, qui continent Historias & morum instructiones, Vt: Ecce quàm bonum & quàm iucundum. Qui habitat in abdito Altißimi, & in vmbra Omnipotentis commoratur, &c. Nisi Dominus ædificauerit domum &c. Item, Super flumina Babylonis.

Super hæc omnia multiplex est vsus Psalterij, vt quoties

1. Dolet tibi cor.
2. Humana ope destitutus es.
3. Ab hoste pressus.

4. *A furibus molestatus.*
5. *In exilium pulsus.*
6. *Insidijs aliorum obnoxius.*
7. *Vxore & liberis priuatus.*
8. *Paupertate pressus.*
9. *Morbis correptus.*
10. *Inuidia multorum pressus.*
11. *Contemtus habitus.*
12. *Ab officio depositus, &c.*

Obseruandum est autem, vulgatam editionem errare in numerandis Psalmis. Ideo secundum Ebraicam veritatem numerari eos oportet.

Obseruandum est & hoc, Dauidem cum sua Cithara pingi, propter hos Psalmos, ab ipso, Cithara decantatos.

DE LIBRIS SALOMOnis Regis.

SALOmoni Regi tres adscribuntur Libri, vt sunt Prouerbia, Ecclesiastes, & Cantica canticorum, Qui sic inter se diuiduntur. 1. Prouerbia pro iuuenili. 2. Ecclesiastes pro virili. 3. Cantica verò pro senili ætate: Nam liber Prouerbiorum continet doctrinam de obedientia, de bonis operibus & moribus, quibus ornatur Christiana iuuentus. Ecclesiastes continet do-

ctrinam de cruce, & consolationes in tentationibus, quibus in Religione & pietate prouecti tentantur & adfliguntur. Cantica canticorum sunt quædam suaues gratiarum actiones, quibus pij hinc in plena senectute migraturi Deo acceptum referunt totum hoc, vnde sunt hic sustentati.

DE LIBRO PROVERbiorum.

LIBER Prouerbiorum præter hoc, quod continet egregias sententias, quibus docet partim timorem Dei, & fidem in Deum, partim honestos mores in humana vita, clarißimam habet etiam orationem nomine Sapientiæ, de verbo Dei æterno, quo omnia condita sunt, & gubernantur, quod est Iesus Christus Dominus noster.

Diuiditur autem hic liber in hunc modum.

Ab initio vsq; ad decimum caput sunt quædam communes adhortationes loco præfationis ad ea, quæ decent hominem Christianum, vt sunt adhortationes ad Sapientiam, Disciplinam, Intellectum, Honestatem & Probitatem, in primo capite.

In secundo capite, ad audiendum & discendum verbum Dei, additis promißionibus.

In tertio capite, ad credendum verbo Dei, ad rectè vtendum bonis & possessionibus. Ad patiendum aduersa in cruce.

In quarto capite, ad obedientiam erga parentes additis promißionibus.

In quinto capite, ad castitatem, contra scortationem & adulterium.

In sexto capite, ad confidentiam in Deum, contra confidentiam in homines. Item, ad laborandum in iuuentute.

In septino ad concordiam & castitatem contra Adulterium. Idq́; grauißimè.

In octauo & nono capitibus commendat Sapientiam, hoc est, Verbum Dei præclarißimè. Et huc vsq; præfatio.

A decimo capite vsq; ad vicesimum quintum, subijcit Prouerbia seu Sententias, quæ cùm in singulis capitibus multæ & variæ sint, non possunt capitum summaria ostendi.

A vicesimo quinto, vsq; ad tricesimum caput, sequuntur Prouerbia, quæ Salomoni quidem adscribuntur, sed ex certo libro per Sebuam fortè & alios quosdam Scriptores Ezechiæ Regis, transcripta.

In vltimis duobus capitibus etiam sunt Prouerbia Salomonis, sed sub alienis titulis. Vt Agur & Lamuel, quibus Salomon creditur esse appellatus. Primùm à congregando, quia congre-

gregauit huiusmodi Prouerbia. Deinde à præsentia Dei, quia Deus tempore Salomonis fuit cum Israelitis.

DE LIBRO QVI ECCLEsiastes dicitur.

SEcundus liber Salomonis Ecclesiastes dicitur, quia Salomon Ecclesiastes vocatus est, hoc est, Concionator, vel quia loquitur ad multitudinem, non ad vnum tantum: vel propter sapientiam, qua copiosè donatus fuit.

Quærit autem hic liber in quouis vitæ genere & hominum institutione, firmam in hoc seculo felicitatem, sed non inuenit, nisi vanitatem.

Itaq; huc tandem perueniet, vt pronunciet, homini nihil melius esse, quàm Deum timere, & mandata eius obseruare, vt quicquid in hoc seculo acciderit, homo tamen in iudicio Dei constet. Sed quia hæc sine Christo fieri nequeunt, ideo hic liber, vt reliqui lectorem ad Christum mittit.

Sunt autem duodecim capita, quæ sic diuidantur.

Ab initio vsq; ad octauum caput, maturæ ætatis virum instituens, docet in mundi rebus nihil esse perpetuum, sed caduca & breuia vniuersa,

uerſa quæ cernimus. Et damnat omnes, qui felicitatem alibi, quàm in Deo ponunt. Damnat enim poſt Præfationem, quæ de rerum natura agit.

In Capite:
1. *Sapientiam*
2. *Lætitiam*
3. *Inſtabilitatem*
4. *Violentiam calumniam*
5. *Multiloquium, & garrulitatem & mendacium*
6. *Auaritiam*
7. *Breuitatem dierum.*

huius mundi.

Ab octauo capite vſq; ad finem proponit ſapientiam cum ſuis effectibus, & deinde fructibus, vera nimirum pœnitentia, vitæ emendatione, Eleemoſyna, &c. Docetq; verè beatos eſſe, qui Deo coniunguntur, & vniuntur per religionem & pietatem, ſimulq; vſum legitimum aliarum rerum.

In fine recenſet incommoda Senectutis atq; deſtitutionem omnium virium eius, qui morti appropinquat. Viuat igitur vnusquisq; in timore Dei, faciatq; fideliter officium ſuum, & rebus à Deo creatis vtatur ad gloriam Dei.

DE

DE CANTICORVM Libro.

Tertius liber Salomonis est, cui titulus est CANTICA CANTICORVM. Edidit enim Salomon multa Cantica, nempe, Mille & quinque. 3. Reg. 4. Sed quia istud Canticum cæteris omnibus & excellentius est, & gloriosius, vocatur Cantica Canticorum. Continetq; sub Metaphora Sponsi & Sponsæ, Christi & Ecclesiæ, seu omnium piorum arcàna mysteria. Nam etsi Carmen est Eucharisticon, quo aguntur gratiæ Deo, quòd ornauerit Israëliticam politiam maximis beneficijs, Regno scilicet & Sacerdotio: Tamen adumbrat Regnum Christi, pro quo gratias agunt Deo omnes, qui bonum certamen hic certauerunt, quibus reposita est corona iusticiæ in cœlo, dum suo Sponso formaliter & æternaliter coniunguntur.

Quia autem non potest diuidi in partes, cum per octo capita, sit perpetuum quoddam colloquium Sponsæ & Sponsi CHRISTI, cum suis promißionibus & piorum fide apprehendentium promißiones: Summa hæc tenenda est, quòd hic paruus liber contimet præclara Encomia:

I. De regno Dei.
II. De Ministerio verbi.
III. De veritate donorum Spiritus san-
ᴄti.
IIII. De perpetua felicitate propter Chri-
stum.
V. De defensione.
VI. De tranquillitate.
VII. De pace &c.

DE LIBRO SAPI-
entiæ.

QVanquam hic liber ex titulo videtur esse Salomonis, tamen adscribitur PHILONI, Iudæorum sapientissimo & doctissimo, qui Legatum Iudæorum egit apud Imperatorem Caligulam, contra cuius & similium impiorum Principum tyrannidem, hunc librum Philo Iudæus scripsisse videtur, Vt merito Philosophia, seu Philonis sapientia dici possit, Liber nostris temporibus admodum conueniens. Commendat enim Verbum Dei contra sæuitiam & tyrannidem impiorum, qui suis subditis verbum Dei fauere nolunt, sicuti Caligula Iudæis suam religionem interdixit.

Obseruabis autem sapientiam in hoc libro vocari verbum Dei, & librum hunc interpreta-

tatio-

tationem esse primi præcepti. Inde tandem omnis sapientia promanet.

Porrò capita huius Libri sunt vndeuiginti, quæ sic diuiduntur.

I Ab initio vsq; ad sextum Caput, instituit collationem inter iusticiam piorum, & cogitationes impiorum. Deinde inter bonitatem piorum, & consilia impiorum. 3. Inter simplicitatem piorum & Tyrannidem impiorum. 4. Inter Martyrium fidelium, & inter infelicitatem infidelium. 5. Inter constantiam, præmia & felicitatem piorum, & inter condemnationem impiorum.

II. A sexto capite vsq; ad decimum ponit grauißimas adhortationes, quibus hortatur impios ad amplectendam sapientiam, id est, verbum Dei, & Disciplinam, id est, pœnitentiam & resipiscentiam, vbi sapientiam indicat acquiri fideli oratione.

III. A Decimo capite vsq; ad Decimum sextum commendat sapientiam, & exemplo Patriarcharum, & à miraculis ac beneficijs Dei varijs erga suum populum, Idq; contra Idolatriam & impietatem, cuius maledictionem ponit. Item subsannationem & detestationem, interim dum laudat misericordiam Dei.

IIII. A Decimosexto capite vsq; ad finem libri iterum confert iusticiam & præmium piorum, cum iniusticia & pœnis impiorum, inferendo exemplum de interitu Ægyptiorum. Tantum de hoc libro, ex quo multa Ecclesiastica cantica sunt desumta.

DE LIBRO IESV Syracidæ.

HIc liber, huc vsq; vocatus ECCLESIASTICVS, hoc est (vt quidam interpretantur) Ecclesiastica disciplina, multum vsitatus, tametsi inter Canonicos libros non sit reputatus, vocatur proprio nomine IESVS SYRACH, ab autore (vt indicat Præfatio) vixit post omnes ferè Prophetas in vltima parte, paulò ante Christi aduentum in carnem, Vir admodum pius & doctus, nimirum ex Schola & Bibliotheca Ægyptiorum in lucem prodiens, hunc librum ex multorum doctorum hominum scriptis concinnauit.

Est autem Liber insignis, atq; in vsum vulgi conuenientißimus & vtilißimus, vnde ciuis aut Paterfamilias discat Pietatem, Probitatem & Prudentiam, Qualiter se gerat. Primum erga Deum. 2. Erga verbum Dei. 3. Erga Ministros verbi. 4. Erga Parentes. 5. Erga vxorem & liberos. 6. Erga proprium corpus.

7. Erga seruos. 8. Erga possessionem. 9. Erga vicinos. 10. Erga amicos & inimicos. 11. Erga Magistratum, & vltimo erga omnes homines, vt meritò liber de domestica disciplina vocari posit.

Cùm autem non posit commodè per capita discerni, quia non est liber ordine partium conscriptus, sed ex multorum doctorum libris collectus, & tumultuariè congestus, quemadmodum Apes ex varijs floribus suum colligunt fauum, satis est, in genere quæ continet, indicare.

I. Primùm prouerbiales sententias, ænigmata & similitudines continet, vt hoc nomine Iesus Syrach imitator Salomonis esse videatur.

II. Deinde peculiares quasdam antiquas & diuinas, de viris Deo probatis, historias continet.

III. Præterea pias aliquot orationes & hymnos egregios Deo fundit & canit.

IIII. Postremò quibus beneficijs Deus populum suum sit dignatus, quibusq; malis inimicos suos cumularit, indicat.

V. In summa, liber est diuina sapientia refertißimus.

DE LIBRIS PROPHEtarum.

SEquuntur libri PROPHETALES. Sunt autem Prophetæ sedecim. Quatuor maiores, & duodecim minores, de quibus suprà.

Summa doctrinæ Prophetarum hæc est, Primò quòd docent de futuro regno Christi. 2. Deinde multis exemplis & historijs exponunt primum præceptum. 3. Consolantur adflictas conscientias, & securis minantur. 4. Damnant idolatriam Iudæorum, quam fornicationem vocant.

Est autem IDOLATRIA seu Spiritualis Fornicatio, quando populus colit Deum verum, non secundum verbum & mandatum Dei, sed secundum suam bonam (quam vocant) opinionem, Vide Iudicum 7. & 17. Item, 3. Regum 12. Item Oseæ 2. Nam illa opinio prohibita est Deut. 12.

DE LIBRO ESAIAE Prophetæ.

ESAIAS inter Prophetas, quorum scripta post Dauidem extant, iure & meritò primas tenet. Primùm enim coniunctus est CHRISTO, non solum fide, sed etiam propinquitate sanguinis. Vocat enim Christum Patruelem suum, capite 4. Putant autem, Amos Patrem Esaiæ, fuisse fratrem Regis Amaziæ, è cuius linea Christus est. Deinde scripsit de Christo & regno

regno eius, non solùm plures conciones, quàm alij Prophetæ, sed etiam clariores ferè ac illustriores, quàm Euangelistæ. Ideo magis Euangelista quàm Propheta dicendus esset.

Vixit autem Esaias tempore transmigrationis decem Tribuum sub Vzia & Ezechia, Regibus Iuda, cum Osea, Ioel, Amos & Michea in secundo centenario quarti Millenarij annorum Mundi, Prophetauitq; vltra centum annos.

Continet autem liber Esaiæ Prophetæ primum Prophetias Legales & Euangelicas. 2. Historias, vt Ezechiæ Regis. 3. Exhortationes ad Iudæos & Gentes. 4. Consolationes. 5. Orationes. 6. Gratiarum actiones.

Sunt autem in libro Esaiæ Sexaginta sex capita, quæ sic diuidantur.

I. Ab initio vsq; ad 13. caput, agit cum Iudæis, nunc acriter eos reprehendendo, nunc contra eos, nunc pro eis Prophetando. Pertinacibus enim horrenda mala minatur. Resipiscentibus verò præclaras de Christo promißiones, eos consolando proponit. Quam partem claudit Gratiarum actione.

II. De decimotertio capite vsq; 24. transit ad Gentes, & contra eas concionatur & vaticinatur,

natur, vbi nominatim perſtringit. I. Babylonios. II. Philiſtæos. III. Moabitas. IIII. Damaſcenos. V. Iſmaelitas. VI. Ægyptios. VII. Tyrios. VIII. Sidonios, vtpote malos Iudæorum vicinos, idolatras & populo Dei ſemper infenſos, quibus deuaſtationem & alia horrenda mala vaticinatur: Nec interim negligit, promiſsiones factas Gentibus ad fidem conuertendis.

III. A Viceſimo quarto vſq; ad 36. redit ad Iudæos, quibus iterum dura concionatur propter illorum incredulitatem. Minatur enim ſuperbæ Synagogæ & impijs Iudæis captiuitatem & alia infortunia, quodq; penitus à Deo deſerentur. Pios verò & probos conſolatur, quòd Deus ſit reliquias & puſillum ſuum gregem ſeruaturus. Interim non omittit gratiarum actiones pro Euangelio reuelando in nouo Teſtamento.

IIII. A Triceſimoſexto vſq; ad Quadrageſimum caput, recitat Hiſtoriam Ezechiæ, Regis Iuda, quem, vtpote pium & ardenter orantem Deum, & contra impium Regem Aſſyriorum Sennaherib, & morbo periculoſiſsimo laborantem, exaudiuit.

V. A Quadrageſimo capite vſq; ad finem iterum agit cum Iudæis, nunc illorum incredulitatem & idolatriam acriter reprehendendo

nunc

nunc eos, vt captiuos in Babylone futuros, consolando. Interim multas egregias Prophetias & promißiones de regno Christi, de Ecclesia conseruanda, & vocatione Gentium, in medium proponit. Legi subiungens Euangelium, reprehensioni consolationem per Euangelium, vt verius Euangelista quàm Propheta dici poßit. Tantum de libro Esaiæ.

DE LIBRO HIEREMIAE Prophetæ.

HIEREMIAS filius Helchiæ sacerdotis cœpit prophetare decimotertio anno regni Iosiæ, quando Rex & Sacerdotes & Populus perditißimè viuebant, donec inuentus fuit liber Legis diuinæ in domo DOMINI ab Helchia, patre Hieremiæ. Tunc Rex pia induens viscera cultum Dei restaurauit, & idolatriam exterminauit, vt posterior liber Regum cap. 22. testatur.

Prophetauit verò Hieremias à decimotertio anno Iosiæ, vsq; ad captiuitatem Babylonicam, annis ferè 41. Prophetauit autem de Babylonica captiuitate & vastitate vrbis Ierosolymæ, adeoq; tempus captiuitatis fore septuaginta annos prædixit. Vbi nobis obseruandum est, quòd quantò propius accelerat pœna, tantò peiores & obstinatiores fiunt impij, quod ap-

paret ex Hieremia pariter, & ex hoc nostro tempore verum esse.

Quanquam autem in Prophetarum libris non potest ordo capitum obseruari, quia sermones ex ore Prophetarum collecti, magis quàm ab ipsis Prophetis scripti esse videntur: tamen est quodam prodire tenus, si non datur vltrà. Hieremias igitur tria præcipuè tractat, eaq; non ordine, sed crebris repetitionibus inter se commixta.

Primùm concionatur & obiurgat vehementer impios Iudæos. Deinde prædicit pœnam, nempe, vastationem vrbis Ierosolymitanæ. Postremò vaticinatur etiam, vt alij Prophetæ, de Christo & regno eius, & de nouo Testamento.

I. Ab initio vsq; ad vicesimum caput (præter historiam, qua vocatus est à Deo per visionem, & signa nimirum virgam vigilantem, & ollam ebullientem, quibus Deus ostendit iram suam subitaneam, & vehementem contra populum suum peruersum ac rebellem per Regem Babylonis, virgam & vltorem Dei (Præter, inquam, hanc Historiam, reprehendit Ieremias Iudæorum impietatem, idolatriam, scandala, flagitia, & crudelitatem in Prophetas, vt omnes ferè conciones sint pœnitentiales, seu ad pœnitentiam grauißimæ adhortationes, præter

ter Prophetias de captiuitate Babylonica, & præter consolationes, quibus & DEVS Prophetam contra tentationes, & Propheta populum è captiuitate liberandum consolatur.

II. A vicesimo vsq; ad quadragesimum præter historiam de cruce & calamitate Prophetæ, & præter egregias promißiones, de reditu ex captiuitate, de Christo, &c. populo Iudaico, & præcipuè Principibus minatur extrema, nempe captiuitatem & omnia mala, quæ per hoc exaggerantur, quòd Deus ipse significat, se velle stare à parte Chaldæorum contra suum populum, & vnà cum Chaldæis affligere populum suum, quod omnium est horribilißimum, scilicet, Deum non esse cum suo populo, sed contra suum populum.

Deinde minatur etiam falsis Prophetis & Prædicatoribus, qui dixerunt Principibus & populo placentia, & non secundum verbum Dei.

Postremò recitat historiam de Zedechia rege, quòd sicut contemto verbo Dei, confugiebat ad humana præsidia, sic etiam accidit ei cum suis, miseria & calamitates, quæ est merces Tyrannorum.

III. A Quadragesimo capite vsq; ad finem libri, præter exempla varia, quòd scilicet Deus Prophetam liberat & seruat, Quòd Deus ve-

rus est in suo verbo, Et quòd verbi sui contemtores punit. Deinde præter admonitiones ad Iudæos in Ægypto, & consolationem, qua Baruch scribam suum Hieremias consolatur vaticinatur contra vicinas Gentes, Ægyptios, Philistæos, Moabitas & alia regna. Deinde contra Regnum Babylonis, per Medos & Persas destruendum.

Postremò claudit librum historia deuastationis Ierusalem, & populi in Babylonem abductione, vt videat vnusquisq; Dei consuetudinem, qua solet punire eos, qui contemto verbo Dei non emendant vitam suam, nec agunt pœnitentiam. Tantum breuiter de Ieremiæ libro.

DE THRENIS SEV LAmentationibus Heremiæ Prophetæ.

IN hoc libello, quem inscribunt THRENOS, id est, Lamentationes Hieremiæ, deflet Propheta vastationem Ierosolymæ & Regni Iuda, & populi miseram captiuitatem, quam nec comminationibus nec promißionibus potuit auertere propter populi incredulitatem & verbi Dei contemtum: Subinde verò promißionibus Dei sese consolatur & populum, atq; precibus suis committit hanc causam Deo.

Scri-

Scribuntur autem hi Threni hoc ordine in Ebræo, vt primus versus incipiat ab Aleph, secundus à Beth, Tertius à Gimel, & sic consequenter seruata literarum Alphabeti serie, propter memoriam hoc modo iuuandam, sicut hodie à quibusdam idem obseruatur.

Porrò sicuti sunt quatuor Capita per orationem Hieremiæ in quinto capite, sic sunt etiam quatuor Carmina, iuxta repetitionem Alphabeti, in singulis capitibus.

In Capite.
1. De infortunio populi & regni Iudaici.
2. De negligentia Prophetarum.
3. De misericordia Dei.
4. De destructione Templi, fame, & alijs pœnis populi Iudaici, per peccatũ commeritis.
cũ planctu conqueritur.

DE LIBRO BARVCH.

Liber BARVCH ab autore nomen habet, quicunq; is fuerit. Nam non est verisimile fuisse Baruch scribam Hieremiæ, cuius fit mentio Hieremiæ 45. sed alium quendam eiusdem nominis, sed non tanto spiritu donatum. Ideo constat etiam hunc librum non esse magni

gni momenti, ſicuti neq; Tertius & Quartus Eſdræ.

Continet autem hic liber BARVCH, præter Epiſtolam adiectam quinq; capita, quorum ſumma hæc eſt. Sicut ſcripſit hunc libellum in captiuitate Babylonica, ſic tribuit etiam Deo iuſticiam, qui meritum Iudæis ſupplicium irrogarit.

Secundò confitetur peccatum, accuſatq; Gentis ſuæ ceruicoſam inobedientiam atq; perfidiam.

Præterea veniam orat delictorum, & vt Deus ſui populi miſertus tandem reducat eum in patriam.

Poſtremò, vt fidem in cordibus illorum excitet, promittit reſtitutionem Iſraelis.

Epiſtola verò Hieremiæ adſcripta, & adiecta libello Ruth, eſt admonitio contra Idololatriam, ne captiui in in Babylonia, à DEO vero auerſi Deos Babyloniorum reuereantur. Idcirco grauiſſimè inuehitur in Idololatriam, ſuadens vt verum Deum adorent, & ei ſoli ſeruiant. Eſaias à diuina viſione, Hieremias à diuina altitudine nomen habere videtur.

DE LIBRO EZECHIELIS Prophetæ.

EZechiel, qui à fortitudine nomen habet, in Chaldæa prophetauit, exordiens suam Prophetiam iuxta fluuium Chebar. Ductus est enim sub Ieconia Rege Iuda (qui & iunior Ioachim dictus est) cum Daniele & reliquis Iudæis in captiuitatem, sexto anno priusquam Ierusalem & Templum penitus fuit desolatum.

Fuit autem seruus Sacerdotis, sicut Hieremias, & eodem tempore cum Hieremia, nec non idem argumentum tractans; scilicet, de captiuitate Babylonica. Nisi quòd Hieremias Ierosolymis, Ezechias autem in Chaldæa seu Babylone prædixit Iudæorum futuram calamitatem. Deinde Ezechiel ordinè Hieremiam Prophetam sequitur, ita vt Hieremias sit prior annis & officio, Ezechiel posterior, Atq; hi mutuò Prophetias comprobarunt. Nam dum illi, qui sub Ieconia in Babylonem migrauerant, impatientia fracti inciperent ægrè ferre, quòd obedierant voci Prophetæ Hieremiæ, cuius persuasu abducti se dederant Babylonijs, ab hoc Pseudoprophetis solicitati, quasi à Propheta Hieremia seducti fuissent, Deus excitauit hunc Ezechielem Prophetam in Babylone, vt confir-

maret Prophetiam Ieremiæ, & captiuos consolaretur.

Diuisio summaria Prophetiæ Ezechielis.

A primo capite (præter obscuram illam Quadrigarum visionem, de Christi regno in omnes quatuor angulos Mundi dilatando, quam accepit Ezechiel à Domino, statim in ipsa sua vocatione, quæ durat vsque ad quartum Caput) versatur in hoc vno potißimum vsq; ad vicesimum quintum caput, quòd prædicit multò durius & vehementius quàm Hieremias, quomodo Ierosolyma destruatur, & populus cum regibus & principibus pessum eant. Interim tamen addit promißiones de reditu in terram Iuda.

Porro ostendit Propheta, Primùm Peccata, II. Perfidiam. III. Scelera. IIII. Supplicium. V. Captiuitatem Zedechiæ Regis & populi Iudaici, Interdum per Visiones, vt cap. 1. 9. 10. 11. Deinde per Figuras, vt cap. 45. Nunc per Similitudines, vt cap. 12. 15. Item per Ænigmata, vt cap. 17. Nec non per Carmina, vt cap. 19. Item per Allegorias, vt cap. 23. 24. Interdum per Prophetiam & manifestas prædictiones & criminationes, vt cap. 6. 7. 11. 14. 16. 20. 21. 22.

A Vicesimo quinto vsq; ad 34. Gentibus Iudeæ regioni vicinis (quia vocibus ridiculis & con-

contemtibilibus insultabant Iudæis, fauentes illis cladem illam, & quod vnum Deum colerent, exprobrantes) multa sicut alij Prophetæ aduersa vaticinatur, quo generalem cursum operum Dei delinearet. Nam fermè cum impiorum successu & credentium oppreßio apparet, & econtra horum salus cum illorum interitu commiscetur.

Porrò gentes contra quas prophetat, sunt, I. Ammonitæ. II. Moabitæ. III. Idumæi. IIII. Palæstini, cap. 25. V. Tyri, cap. 26. 27. VI. Sidonij, cap. 28. VII. Ægyptij, cap. 29. 30. 31. 32. Quibus addit capite tricesimo tertio grauem exhortationem ad pœnitentiam, Tubæ sonanti comparans Ministerium Verbi.

A Tricesimo secundo capite vsq; ad quadragesimum, præter malorum pastorum taxationem & Idumæorum increpationem, pulcerrimè de Spiritu & Regno Christi, & qui tyranni prope finem Mundi in Regno Christi futuri sint, nimirum GOG & MAGOG (id est, Turca, iuxta communem interpretationem) vaticinatur. Vtitur interim egregijs paradigmatis seu similitudinibus, vt cap. 37. de oßibus aridis ducto argumento à resurrectione corporum.

A Quadragesimo capite vsq; prophetat de reædificatione Ierusalem, & diuisione terræ secun-

cundum Tribus duodecim, in consolationem Iudæorum, quò non dubitarent de reditu in terram promißionis, & Religionis atq; Politiæ restitutione, Quæ tamen omnia spirituali illa visione (sicut in principio de visione quadrigarum) videntur adumbrare cœlestem ciuitatem, id est, Ecclesiam Christi, quæ cœlestis & æterna Ierusalem vocatur, de qua in Apocalypsi.

DE LIBRO DANIELIS Prophetæ.

DANIEL, qui à iudicio diuino nomen habet, primùm in Babylone sub Ieconia rege iuuenis adhuc admodum abductus est. Deinde Regio fauore promotus est, præsertim postquam Regis Nabuchdonosor somnia interpretatus est. Postremò mansit ibi septuaginta annos, & vixit vsq; ad tempora Cyri Regis Persarum, vt in fine primi capitis apparet, & ex capite 9. manifestum est. Is tam insigni Spiritu præditus fuit, vt non solùm viderit venturum regnum Christi, & mansurum perpetuò, atque alia regna destructurum, sed etiam numerauit Hebdomadas annorum, quibus Christus venturus esset.

Nam in hoc totus incumbit, vt Christi gloriosum & æternum Regnum magnificè efferat

ac prædicet, & præ illo omnia regna mundi vana & caduca ostendat.

Porrò hic obseruandum est, Danielem vti Chaldaico sermone vsq; ad initium octaui Capitis. Præterea quòd canticum trium puerorum, & Susannæ ac Belis historiæ, ac fabulæ Draconis, neq; in Chaldaico, neq; Ebraico sermone habeantur, neque testimonium habeant in sacra scriptura, quòd Daniel sit istorum libellorum autor: Ideo separantur in correctioribus Biblijs à scripto Danielis, & seorsum per se ponuntur, suam habentes vtilitatem ad ædificationem. Sunt autem in libello Danielis:

1. Exempla, 1. 2. 4. 5. 6. cap.
2. Historiæ, 2. 3. cap.
3. Reuelationes, 2. 4. cap.
4. Visiones, 7. 8. 10. cap.
5. Miracula, 3. 6. cap.
6. Conciones, 4. 5. cap.
7. Orationes, 9. cap.
8. Gratiarum actiones, 2. cap.
9. Prophetiæ, 9. 11. 12. cap.

DVODECIM CAPITA DAnielis à se inuicem sic discernuntur.

In primo capite præter historiam de Daniele, & socijs eius, educatis in aula Regis Babylo-

bylonię, proponitur egregium exemplum pietatis in Daniele, quomodo vixerit inter Gentes.

In secundo refertur Regi & somnium, & interpretatio eius à Daniele, de quatuor Monarchijs, vbi pingit, I. Res Babylonicorum. II. Persarum. III. Gręcorum. IIII. Romanorum, sub quibus omnibus Iudęi affligerentur.

In tertio capite describitur Idolatria Regis (post defectionem) impietas, & miraculum liberationis trium Puerorum ab incendio.

In quarto capite describitur pręter somnium de Arbore, qua regnum Babylonicum depingitur, pœna superbię Regis, & in gratiam post pœnitentiam actam receptio, peccatorumq; condonatio.

In quinto capite describitur primùm Tyrannis Balsazari Regis, filij Regis Nabuchodonosor, in abusione sacrorum vasorum. Deinde pœna quoq; illius tyrannidis, quòd & regno & vita priuatus sit.

In sexto describitur Danielis liberatio, & impiorum vindicta sub Dario, rege Babyloniorum.

In septimo videt Daniel somnium de quatuor Bestijs, quibus quatuor Monarchię comparantur.

In octauo videt aliud somnium de afflictione sub impio Antiocho, Alexandri Magni successore.

In

In nono deinde orat pro liberatione Iudæorum à captiuitate Babylonica, & exauditus, fit certior, de aduentu Meßiæ, per Angeli Gabrielis annunciationem de septuaginta Hebdomadibus.

In decimo singulare quiddam de Angelis scribit, quod contra malos Angelos pro defensione piorum hominum, atq; regnorum, pugnare non desinant.

In vndecimo vaticinatur ordine de mutatione regnorum, & prædicit, sub quibus Monarchijs Iudæi priusquam Meßias veniret, affligerentur. Primumq; Darius vltimus Rex Medorum ab Alexandro sit interfectus. Deinde mortuo Alexandro regnum Græcorum sit in quatuor regna diuisum, vt, I. in Asiam. II. Syriam. III. Ægyptum. IIII. Græciam. Postremò quomodo Antiochus pro sua Tyrannide populum Iudaicum adflixerit, donec à Iuda Maccabæo prohiberetur & arceretur.

In duodecimo vaticinatur (iuxta communem interpretationem) sub nomine Antiochi de Antichristo; quemadmodum & Paulus 2. Theß. 2. locum hunc interpretatur. Porro per regnum Antichristi intelligit non solùm Papatum, sed etiam regnum Turcicum seu Mahometicum, à quibus Ecclesia Christi sub finem mundi vexaretur.

CANTICVM trium puerorum vulgata editione locum habet in tertio capite Danielis, vbi creaturas omnes ad laudandum Deum inuitant.

Historiæ Susannæ consolatoria hæc est, quod homines mendaces & calumniatores produntur tandem, & ignominia adficiuntur. Qui verò sunt integri & candidi, liberantur ab infortunio.

Historia Idoli Belis fraudem Papistarum etiamnum hodie prodit, qua miseros homines per suas imposturas seduxerunt hactenus, & adhuc multis in locis seducunt.

Hactenus de quatuor maioribus Prophetis. Sequuntur nunc duodecim minores Prophetæ, in quorum libris vnum illud præcipuum argumentum est, quòd cupiant Christi regnum propagare & amplificare, tametsi diuersis rationibus, Vt:

I. OSEAS.
II. IOEL.
III. AMOS.
IIII. MICHEAS.
} Prophetarunt contra decem Tribus, seu regnum Israël.

V. SOPHONIAS vaticinatus est contra Ierusalem.

VI. IONAS
VII. NAHVM
} prophetarunt contra Niniuitas.

VIII. ABACVC contra Babylonem.
IX. ABDIAS contra Edom.

X. HAGGÆVS		
XI. ZACHARIAS		Populum ad reædificandam ciuitatem vrgebant.
XII. MALACHIAS		

Adhuc aliter.

Anno ante Christum natum.	1. IONAS 2. ABDIAS	Sub Achab Ierobo am	Regib. Israel.
An: 496. vixerunt & prophetauerunt Prophetæ.	3. ESAIAS 4. OSEAS 5. IOEL 6. AMOS 7. MICHEAS	Sub Vsia & Ezechia regibus Iuda tempore migrationis decem Tribuum.	
	8. NAHVM 9. ABACVC 10. HIEREM.	Paulò post, sub Manasse rege Iuda, an. 756.	
	11. SOPHON. 12. EZECH.	Instante migratione Iuda, an. 663.	
	DANIEL.	In ipsa captiuitate Iuda, anno 598.	

HAGGÆVS ZACHARIAS MALACHIAS	Post populi reditum ex Babylone 559.

DE LIBRO OSEAE Prophetæ.

OSEAS à salute nomen habet, propterea & legitimam suam vxorem ex mandato Dei duxit, sed cum tali ignominia, quòd sit vocata Scortum illius, vt fit, vbi mundus furit contra Ministros verbi. Absit igitur, vt Prophetam in fornicatione vixisse sentiamus.

In initio concionum suarum despondet Israelitas Domino Deo nostro in iusticia & iudicio, in misericordia & miserationibus, & reconciliat eos Dauidi Regi suo. Sic enim vocat Christum ex stirpe Dauidis nasciturum.

In fine autem minatur Morti magna seueritate interitum. ERO (inquit) MORS TVA O MORS ERO MORSVS TVVS INFERNE &c. Interim fortiter & constanter in Israelitas, contra Idolatriam Principum, Sacerdotum & populi prædicauit. Deinde de Christo & regno ipsius potenter vaticinatus est, vt sunt hæc omnium Prophetarum duo peculiaria officia, alterum ex Lege, alterum ex Promissionibus, pro quibus vt Hæretici & Seditiosi ad mortem ducti sunt.

Ab initio vsq; ad 14. caput, sunt vaticinia, & obiurgatoriæ conciones contra regnum Israel, quod propter Idolatriam, quam spiritualem Fornicationem vocat, non solùm populus, sed etiam Principes & Sacerdotes captiuitate corporali & æterna (nisi egerint veram pœnitenti-

sententiam) à Deo puniantur. Mitigat enim istas comminationes promißionibus Dei, ne desperent, sed ad Deum reuertantur.

Cap. 2. 3. 11. 12. & 14. sunt etiam vaticinia & consolatoriæ conciones de Regno Christi & Euangelij prædicatione, de victoria Christi, super Mortem & Infernum. Pariter & de populi Israëlitici æterna captiuitate, & liberatione per fidem in Misericordiam Dei propter Christum.

DE LIBRO IOELIS Prophetæ.

IOEL, qui ab incoando vel desiderando, nomen habet, quis fuerit, ex qua Tribu, quo tempore, aut sub quibus Regibus vixerit, incertum est, præsertim quia ipsemet nullam de hoc mentionem facit, nisi quòd creditur fuisse eodem tempore cum Osea & Amos. Is interim dum contra regnum Israël vaticinatur, totus in hoc ferè versatur, vt ostendat, quanta mala orbi immineant, propter multiplicia scelera & grauia peccata. Vnde & Diuus Petrus in die Pentecostes suam sumsit concionem. Acto. 2. Et Diuus Paulus allegat Ioëlis dictum ex capite secundo. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit, Rom. 10.

Capite primo vaticinatur contra Regnum Iſraël, fore vt Iſraëlitæ in Aſſyriam abducerentur. Intelligit enim Aſſyrios per hæc quatuor genera Vermium, depaſcentium frumenta & fructus, ſcilicet, per Erucam, Locuſtam, Bruchum, & Rubiginem, indicans Iſraeliticum regnum ita paulatim ab Aſſyrijs depopulandum & vaſtandum.

Capite 2. & 3. poſtquam Regi Aſſyriorum ſuum interitum prædixit, ad finem vſq; de Chriſti Regno, de Spiritu ſancto, & de cœleſti Ieruſalem vaticinatur.

Quòd autem VALLIS IOSAPHAT meminit in vltimo capite, non tam de extremo Iudicio videtur intelligi debere (tametſi à Iudicio nomen habet) quàm de Eccleſia Chriſti (ſicuti VALLIS ACHOR in Oſea) in qua Gentes iudicantur eſſe peccatores, & vocantur ad pœnitentiam per verbum Dei, Spiritus Sanctus enim arguit Mundum de peccato.

DE LIBRO AMOS.

AMOS ab onere ſeu iugo nomen habet, & plus, quàm alij Prophetæ omnes, reſpondet ſuo nomini ſingulari vehementia ſua, qua per totum librum reprehendit Iſraëlitas, & inuehitur in eos, tametſi peregrinus apud eos, vtpote natus in tribu IVDA, neq; filius Prophetæ, ſed

Pastor & homo Plebeius, vt ipsemet in secundo capite testatur.

Vixit autem temporibus Oseæ & Esaiæ, sicut est Deus potens vocare tales subito quodam & diuino miraculo, contra impiam potestatem, quam ordinariam vocant, vbi necessitas postulat, sicuti ex rudibus & illiteratis Piscatoribus Spiritus sanctus fecit Apostolos.

Creditur autem Amos interfectus esse ab impio Sacerdote Amasia fuste Fullonis.

Capita huius libri sunt nouem, quæ sic discernantur.

Ab initio vsq; ad Quartum caput vaticinatur contra vicinos Reges Iudæorum & Israelitarum, vt fuerunt Reges Syriæ, Reges Palæstinæ, Tyri, Edom, Ammon, Moab, & dicit fore, vt à Deo vicißim & ipsi puniantur. Deinde Reges Israel & Iuda simul, cum admonitione de non contemnendis Dei Prophetis, vaticinatur.

A quarto capite vsq; ad septimum prophetat seorsum contra Regnum Israel, & ipsis horribilia à Deo minatur. Primò Famem. 2. Caritatem annonæ. 3. Pestem. 4. Rubiginem. 5. Gladium. Et per Assyrios tandem deuastationem, interim etiam, dum peccata illorum taxat, hortatur ad pœnitentiam.

A septimo capite vsq; ad finem, præter tres visiones, quas vidit contra Regnum Israel (vt sunt I. De examine Locustarum. II. De igne incenso. III. De regula super murum) conflictatur cum impio Amasia Sacerdote, cui minatur summum infortunium. Deinde concionatur de diuitum auaritia, & oppreßione Pauperum.

In fine locum insignem subiungit, de Regno Meßiæ, qui citatur à Iacobo Apostolo, Actorum decimoquinto. Sicut etiam locus in quinto capite citatur à Stephano, Actorum septimo.

Quòd autem in primo capite de Tribus & Quatuor peccatis loquitur, peccati magnitudinem, & multitudinem adeoq; impœnitentiam & defensionem intelligit. Tria enim & quatuor faciunt 7. finalem scilicet numerum in sacra scriptura.

DE PROPHETIA Abdiæ.

ABDIAS nomen habet à cultu Dei, quod seruus seu cultor Dei sit. Putatur autem fuisse Prophetarum antiquißimus, sicut & Ionas, temporibus Achab & Ieroboam, Regum Israel. Hic inuehitur contra Edomitas, quibus adflictio Israelitarum magnæ erat voluptati.

Fuit autem EDOM frater Iacobi, nempe ESAV. Et ſicut ipſe odio habuit fratrem, eò quòd Pater Iſaac ipſi tribuit benedictionem Primogenituræ: Sic tota poſteritas eius odio habuit poſteritatem Iacob, hoc eſt, Iſraelitas, & vbicunque potuit, malum ipſis intulit, omnibus eorum hoſtibus ſeſe adiungens, atq; ita perfidiam mentis ſuæ declarans, vt oſtendit Pſalmus 137. Memor eſto DOMINE filiorum Edom in die Ieruſalem, qui dicunt: Vaſtate, Vaſtate omnia, vſq; ad fundamentum eius.

Eſt tantùm vnum Caput, cuius ſumma hæc eſt.

ABDIAS
- 1. Prædicit interitum Edomitis.
- 2. Conſolatur Iudæos.
- 3. Oſtendit ſalutem eſſe in Sion.
- 4. Fratribus nullam iniuriam irrogandam docet.
- 5. Docet colendum eſſe Deum.

DE LIBRO IONAE Prophetæ.

IONAS Columbam ſignificat. Vixit autem paulò antè Eſaiam, & ſub rege Ieroboam. Propheta fuit in Iſrael, ſicuti ſcriptum eſt in vltimo libro Regum, capite 14. in hunc modum:

Iuxta

Iuxta sermonem Domini, quemadmodum loquutus est per Seruum suum Ionam filium Amathi, Prophetam, qui erat de Gad, quæ est in Hephet.

Constat autem GADHEPHET ciuitatem fuisse in tribu Zabulon, vt Ionas fuerit Iudæus, & non Ethnicæ viduæ filius, tempore Heliæ, cuius fit mentio Lucæ quarto, vt quidam de Iona fabulantur.

Mittitur autem in Assyriam, prædicaturus contra ciuitatem Niniuen, quæ fuit potentißima, nec non totius Regni Assyriorum Metropolis. Vnde licet animaduertere, Deum tunc non solùm Israëlitarum, sed Gentium quoq; curam habuisse.

Celebre est etiam apud Matthæum, capite 12. quod Ionas fuerit typus Christi morientis & resurgentis, vbi dicitur: Generatio mala & adulterea signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre Ceti tribus diebus, & tribus noctibus: Sic erit Filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus.

Quatuor tantùm sunt capita.

In primo miraculosa satis historia describitur quomodo Ionas in mare coniectus à Nautis,

sit,

ſit à grandi quodam piſce abſorptus, & in ventre Ceti per triduum in profundo Maris huc illucq; iactatus.

In ſecundo deſcribitur Canticum & gratiarum actio Ionæ ad Deum pro liberatione à ventre Ceti, Vbi ſignificat, quid animi in ventre Ceti habuerit, omni hora vitæ ſuæ finem adeſſe cogitans. Et opus Domini, qui ſolus potens eſt in cœlo, terra, mari, & omnibus abyſſis prædicat.

In tertio habemus præclarum exemplum pœnitentiæ in Niniuitis, omnibus peccatoribus imitandum. Vbi ſeorſum hæc obſeruanda ſunt, & nullo modo prætereunda. 1. Quòd Deus ſit etiam Gentium Deus. 2. Quod Deus ſit potens, bonus & iuſtus. 3. Quæ ſit pœnitentia. 4. Quod verum ieiunium ſeruiat ad agendam pœnitentiam.

In quarto deſcribitur hiſtoria de carnali ſolicitudine Ionæ, qua ſibi proſpectum voluit, cum iactura proximorum, Vt eſt magna hominum imbecillitas, & caro timida, etiam in Sanctis. Sed in Deo eſt miſericordia & clementia, erga omnes peccatores, verè agentes pœnitentiam, Id quòd hic in Ioná & Niniuitis manifeſtè apparet.

DE

DE LIBRO MICHEAE Prophetæ.

MICHEAS vixit eodem tempore, & sub iiſdem Regibus, quibus Eſaias, Oſeas & Amos vixerunt, vt ſatis apparet ex titulò. Prophetauit, & contra duas, & contra decem Tribus, id eſt, 1. Contra Reges. 2. Contra Iudices. 3. Contra Sacerdotes. 4. Contra Pſeudoprophetas, tàm in Iuda, quàm in Iſraël. Et prædicit perditionem eorum, qui verbum Dei abiecerunt, & ſine timore Dei vana ſecuti ſunt.

In hoc autem præcipuè celebris eſt, quòd non ſolùm promittit Chriſtum venturum eſſe, nec exponit tantùm beneficia Regni ipſius: ſed etiam indicat nobis locum Natiuitatis eius: Tu BETHLEHEM EPHRATA, inquit, minime paruula es, in millibus Iuda, ex TE mihi egredietur, qui ſit Dominator in Iſrael, &c. Qui locus citatur Matth. 2.

Sunt autem ſeptem Capita, quæ ſic diſcerni poſſunt.

In primis tribus capitibus ſunt obiurgatoriæ Conciones & Prophetiæ, nunc in genere contra Iſraelitas, & Iudæ impietatem atque Idololatriam, nec non contra ſcandaloſam vitam: Nunc in ſpecie contra ſumma capita, cùm in

Religione, tum in Politia, nisi quòd interim in fine secundi capitis credentes consolatur per promißionem de aduentu veri sui Pastoris, Domini nostri Iesu Christi.

In quarto & quinto sunt egregiæ promißiones & consolationes, de regno Christi per Apostolorum prædicationem in vniuersum orbem dilatando.

In sexto & septimo nunc populi impietatem & auaritiam reprehendit. Nunc super mundi malicia, quanta suo tempore fuerit, conqueritur.

In fine annectit promißionem de regno Christi in Ierusalem incoando, & postea per Apostolos in omnes Gentes dilatando, damnat interim Synagogas.

DE LIBRO NAHVM Prophetæ.

NAHVM à consolando nomen habet, consolatur enim afflictos Israelitas, der poc quòd contra Aſſyrios vaticinatur, qui populum Israel & Iuda turbarent & exercerent. Quanquam ex scriptura non potest haberi, quo tempore, & sub quo Rege Nahum prophetauerit: tamen videtur post Ionam, & paulò ante Esaiam vixiſſe. Prædicit euersionem Niniuæ, quæ

post

post Ionæ prædicationem ad impietatem relapsa fuerat.

Sunt autem tria tantùm Capita, quæ sic possunt discerni.

In primo capite generaliter de regni Assyriaci perditione vaticinatur.

In secundo specialiter adfuturum esse Babylonicum hostem prædicit.

In tertio causam perditionis indicat, enumerans Assyriorum horrenda scelera, quorum summa genera sunt, Fornicatio, Latrocinium, & Mendacium. Fornicatio, scilicet, in falso cultu Dei, seu in falsa doctrina. Latrocinium in iniustis grauaminibus & exactionibus publicis, ad pompam tantùm destinatis. Mendacium in contractibus & actionibus.

Finis huius vaticinij est consolatio Iudæorum, quibus annunciat prædicationem pacis, haud dubiè respiciens ad tempus noui Testamenti seu Euangelij Christi, quando pax æterna Iudæis est prædicata per ipsum Christum & Apostolos.

DE PROPHETIA HAbacuc.

HABACVC ab amplectendo nomen habet. Sicut enim Mater infantem complectitur

ctitur, vel alij alios, pectus pectori, cor cordi iungentes in amplexu, dum eos consolantur. Ita Habacuc populum Iudaicum complectitur, & maximè consolatur, atq; vt in aduersitatibus in fide constantes sint, hortatur, ita vt Diuus Paulus Romanorum primo præclaram huius Habacuc sententiam allegauerit ex secundo capite: IVSTVS EX FIDE SVA VIVET.

Vixisse videtur Habacuc cum Hieremia, Sed instante captiuitate Babylonica, quandoquidem ipse vt Propheta Iudaicus, primùm contra populum, deinde & contra Babylonios vaticinatus est.

Fabula est, hunc fuisse Habacuc, qui raptus ab Angelo, Danieli in lacum Leonum deiecto, cibum porrigeret.

Quatuor sunt Capita quæ sic discerni possunt.

In primo capite partim contra Iudæos vaticinatur, præmittens Legis concionem consolationi Euangelicæ, quæ in secundo capite sequitur, & potentiam Babyloniorum maximam esse demonstrat. Partim à Deo pia expostulatione contendit, vt liberato populo suo sumat de Rege Babyloniorum vltionem.

In secundo capite subiungit Euangelicam consolationem ex promißionibus diuinis, &

promißionem de aduentu Meßiæ citò venturo, sed interim firma fide expectando.

In tertio prophetat de interitu regni Babylonici, præmittens Diabolicam arrogantiam Regis Babylonici contra Deum, & iniustam diuitiarum collectionem contra proximum, quæ sunt duo horrenda latrocinia, scilicet, spoliare Deum sua gloria, & homines suis bonis.

In quarto, præmissa gratiarum actione, & longa beneficiorum Dei commemoratione, tandem orat, vt regnum Babylonicum diuinæ maledictioni sit obnoxium, Nisi quòd in fine rursus lætus Iudaicum populum consolatur.

DE PROPHETIA Sophoniæ.

SOPHONIA Dei arcana significare videtur, non inconueniens nomen Prophetæ Dei, qui videt arcana Dei, hoc est, Euangelium & regnum Christi æternum promißionibus, Visionibus & reuelationibus Propheticis vsq; ad temporis plenitudinem inuolutum. Qua de causa Paulus & Mysterium nominat, Romanos vltimo.

Titulus in primo capite, quis fuerit Sophonia, ex quibus parentibus natus, & quo tempore vixerit, ostendit. Fuit enim coætaneus Ieremiæ Prophetæ, & eadem ferè, quæ ille, sed breuius

uius & succinctius prophetauit, Nimirum vrbis Hierosolymitanæ vastationem, nec non hostium, & totius regni Iuda interitum, & Iudæorum per Christum liberationem. In summa, prophetauit impijs Iudæis interitum per vicinas Gentes. 2. Ipsis Gentibus exterminium per alias Gentes. 3. Credentibus Iudæis liberationem per Christum nasciturum.

Tria tantùm sunt Capita, quæ sic discerni possunt.

In primo capite criminatoria concione malum, id est, interitum ac deuastationem regni Iudaici per Regem Babyloniæ venturam propter impietatem & auariciam Iudæorum prophetat.

In secundo Iudæis pœnitentiam prædicat, deinde vicinis gentibus, Moabitis, scilicet, Ammonitis, Philistæis, Assyrijs & Niniuitis interitum prophetat. Postremò spem facit iisdem gentibus, quòd regni Christi participes fiant, indicans, Deum in Insulis gentium adorandum esse.

In tertio capite partim impœnitentes Iudæos grauiter obiurgat ac reprehendit, partim præclarißima concione de Christi Regno in vniuersum mundum propagando, Iudæos consolatur. De Primoribus in religione & politia inquit: quòd quia sunt Principes, honorandi sunt

vt Principes, sed interim tamen arguendi vt peccatores.

DE LIBRO HAGGAEI Prophetæ.

HAGGÆVS à festiuitate & gaudio nomen habet. Is post captiuitatem Babylonicam sub Dario Hystaspe prophetauit, & populum ad reædificandum Templum seriò tandem vrgebat, vt cultus Dei rursus institueretur. Cum præsertim huius secundæ domus maior sit futura gloria, nempe ad quam Dominus Israel, ille verus Meßias, in propria persona venturus erat, quemadmodum scribit & Malachias.

Duo tantùm sunt Capita.

In primo, populi ingratitudinem & auaritiam reprehendit, atq; ipsis mala minatur, nempe infortunium & egestatem, qui proprias domus quidem magnificè exædificari curauerant, ad Templi verò reædificationem nihil contulerant.

In secundo sunt eædem comminationes propter eandem causam, Simul etiam promißiones, quòd Christus ipse Templum secundum sua præsentia, doctrina & miraculis ornaturus sit, & illustraturus.

DE LIBRO ZACHARIAE.

ZACHARIAS, qui à memoria diuina nomen habet, inter nouißimos Prophetas vnus vixit, eodem tempore, cum Haggæo Propheta, post reditum ex Babylonica captiuitate. Tractat quoq; idem argumentum cum Haggæo, nimirum instans & vrgens, vt Templum reædificetur, idq; propter Christum, qui breui venturus esset ad Templum sanctum suum. Ideo manifestè prophetat de pompa Christi, quod in Asina & pullo Asinæ sit petiturus Hierosolymam, quod factum est, paulò ante ipsius paßionem, ipso die Palmarum. Deinde prophetat etiam de ipsius venditione pro triginta argenteis, quæ per Iudam proditorem facta est. Item, de perfoßione lateris ipsius, quem locum allegat Euangelista Iohannes.

Habet interim obscuras aliquot visiones, quibus adumbrantur mysteria Christi, quæ tandem explicat per effusionem Spiritus gratiæ & precum, cap. 12.

Sunt autem quatuordecim Capita, quæ sic à se inuicem possunt discerni.

In primo capite, præter exordium, in quo manifestè Iudæos ad pœnitentiam hortatur, Et

præter orationem Angeli pro Ierusalem, sunt tres visiones. 1. De equis rufis, 2. De quatuor cornibus. 3. De quatuor fabris lignarijs. Quibus & Iudæis pacem vaticinatur, & eos ad reædificandam ciuitatem Ierosolymam hortatur.

In secundo capite primùm est vnica visio, de Funiculo mensorio, qua populum denuò ad reædificandam Ierosolymam hortatur. Deinde sunt egregiæ promißiones de regno Christi, & de diuina præsentia, atq; protectione piorum, adeoq; de vocatione Gentium, vnde populum ad gaudendum & iubilandum hortatur.

In tertio cap. primùm est visio de IOSVA summo Sacerdote, in ipsius consolationem, & Ciuitatis reædificationem. Deinde rursus promißiones de Christo, quem & Germen propter Euangelium & Fidem, atq; angularem lapidem propter Ecclesiam nominat.

In quarto capite descripta est visio de Candelabro aureo, in consolationem ducis Zorobabel, & adhortationem, ne à Templi reædificatione, metu hostium, deterreatur.

In quinto capite descripta est duplex visio, scilicet, de Volumine volante, hoc est, de Literis & Sigillo. Deinde de Ephi seu modio, quibus Pseudoprophetarum aduentus in Iudæam, ab Angelo nunciatur.

In sexto capite descripta est visio de quatuor Quadrigis, quibus adumbrari videtur Regnum atq; Euangelium Christi, quem hic quoq; Zemah, id est, Germen vocat in vniuersum orbem propagandum.

In septimo & octauo sunt conciones & admonitiones contra Hypocrisin Iudæorum in electitio ieiunio. Deinde hortatoriæ admonitiones, de Templi reædificatione. Postremò consolatoriæ de regno Christi.

In nono & decimo sunt Prophetiæ de aduentu Christi, & humilitate Regni eius, per hoc, quod fecit eum sedere super Asinam. Deinde de potentia Alexandri Magni, qua Deus portas mundi aperuit, vt intraret Rex gloriæ, cum suo sancto Euangelio.

In vndecimo, duodecimo & decimotertio sunt eædem prophetiæ, & quidem grauißimæ, de Paßione Christi, fore vt traderetur Gentibus. Item de desolatione populi Iudaici propter incredulitatem, & de Euangelio inter Gentes prædicando, postquam percussus fuerit Pastor, hoc est, post paßionem Christi.

In vltimo capite sunt adhuc duæ prophetiæ, quarum altera Synagogæ totiusq; cultus Leuitici abrogationem, Altera tentationes & victoriam Ecclesiæ continet

DE LIBRO MALACHIAE Prophetæ.

MALACHIAS, qui apud Ebræos Angeli nomen sortitus est, vltimus inter Prophetas habetur, vtpote proximus ante CHRISTI aduentum, quem iam in foribus esse, & IOANNEM BAPTISTAM (sub ELIÆ nomine) Christi præcursorem fore prædicit.

Vtrum hic Malachias fuerit Esdras, vt quidam opinantur, incertum est. Hoc verò certissimum est, quòd egregias sententias habet, de Christo & Euangelio, quod vocat MVNDAM OBLATIONEM IN VNIVERSO MVNDO.

Sunt autem quatuor Capita, quæ sic possunt discerni.

In primo capite nunc Iudæorum in genere, nunc seorsum Sacerdotum auaritiam & ingratitudinem reprehendit. Illos quidem, quòd ea quæ immunda sunt, & ad sacrificia nihil valent, apportent. Hos verò, quia DOMINO offerant immunda: Mox in ipsis comminationibus de Regno Christi, & oblatione munda, id est, Euangelio concionatur.

In secundo capite pergit reprehendere & vehementer obiurgare Sacerdotes, admonens

eos sui officij, quod tam sanctum est, vt Angelicum nomen ei adscribatur. Seorsum quoq; inuehitur in eos, qui malæ tractationis ab Vxoribus accusantur, adducens exemplum Abrahæ, quod non vult eos temerè imitari.

In tertio præmittit vaticinium de præcursore Christi, pariter & de vtroq; aduentu Christi in carnem scilicet, & ad iudicium. Deinde rursum obiurgat Iudæos, propter ingratitudinem erga ministerium Verbi.

In quarto subiungit vt breuißimam, ita grauißimam adhortationem ad verum timorem Dei, pijs gaudium & consolationem, Impijs verò pœnam & interitum annuncians. Nos itaq; diuinis admonitionibus obediamus, & Deum timentes, secundam Domini nostri Iesu Christi aduentum hilari animo expectemus, attollentes capita nostra.

Tantùm de Prophetis & libris Prophetalibus, ex quibus doctrina noui Testamenti confirmatur, & Prophetarum sententiæ, tàm à Christo ipso, quàm ab Apostolis in testimonium citantur. Sint igitur nobis propter dulcißimas consolationes commendatißimi.

DE LIBRIS MACCAbæorum.

Libri Maccabæorum à Iuda Maccabæo nomen habent, propter ipsius egregia facta, quæ in his libris describuntur. Est autem nouissima historia veteris Testamenti, de rebus Iudaicis, gestis ab Alexandri Magni temporibus vsq; ad CHRISTVM, quando populus Dei iam non Reges & Prophetas seu Principes & Pontifices habuit. Fuerunt enim in veteri Testamento quatuor potestates in isto electo Dei populo, scilicet, 1. Potestas Patria. 2. Potestas iudicum. 3. Regia. 4. Pontificia potestas. Pro quibus omnibus in Nouo Testamento regnat solus CHRISTVS, qui primùm est Pater futuri seculi. Secundò, Iudex viuorum & mortuorum. Tertiò, Rex Regum. Quartò, Æternus Pontifex.

Porro libri Maccabæorum inter Apocryphos, & non inter Canonicos libros numerantur, tametsi primus, quem sanctus Hieronymus Ebraicum se reperijsse testatur, dignus esse videtur, qui inter Canonicos computetur. Præsertim cum sit illorum, quæ Daniel capite duodecimo vaticinatus est, verißima descriptio, nempè de persecutione Iudæorum per Antiochum.

Diuiditur autem primus Liber in quinque partes, iuxta circumstantiam personarum. Et sunt in hoc libro quinq; personæ illustres, quarum

rum res gestæ pro maiori parte historico ordine describuntur, vt sunt: Primo Matathias. Secundo, Iudas Maccabæus. Tertiò & Quartò, Ionathas & Simon, fratres Iudæ Maccabæi. Quintò, Iohannes Simonis filius.

A primo capite vsq; ad tertium, & Antiochi (quem radicem peccati Scriptura vocat) impietas atq; crudelitas notatur: & Matathiæ Sacerdotis, atq; filiorum eius Zelus & constantia describuntur, vt sit perpetuum verbi ministris exemplum in persecutione.

A tertio capite vsq; ad nonum describuntur fortia facta Iudæ Maccabæi, vt Bella, Victoria, purificatio Templi, Confœderatio cum Romanis, & variæ conflictationes cum vicinis Gentibus, & earum Principibus, quos expugnauit vel fugando vel interficiendo eos, quorum nomina hic ordine sequuntur.

1. APOLONIVS 2. SERON	Interfecti, cap. 3.
3. GORGIAS 4. LYSIAS	Fugati, cap. 4.
5. TIMOTHEVS cum Ammonitis & Galaaditis. 6. Filij ESAV.	Debellati, cap. 5.

7. An=

7. ANTIOCHVS Antiochi Tyranni mortui filius fœdifragus cũ suo principe LYSIA, & ipsorum Elephantis.	domum demißi, cap. 6.
8. ALCIMVS Iudæus, rediens ad Demetrium. 9. NICANOR interfectus.	Cap. 7.

Tandem IVDAS ipse post confœderationem cum Romanis factam, cap. 8. succubuit in bello, quod Iudæis ex mandato Demetrij post mortem Nicanoris, per Bachidem & Alcimum, Demetrij Regis Principes, illatum est, cap. 9. O Ducem pijßimum, & in religione Iudaica constantißimum Heroa, gentisq; suæ propugnatorem ac defensorem fortißimum, qui tandem in vera confeßione prostratus, fortiter obijt, pro gloria Dei vindicanda.

A nono capite vsq; ad caput 13. describitur Historia IONATHÆ, fratris Iudæ Maccabæi, cui negocium fuit cum vtroq; Demetrio, cum Bachide & Alcimo, de quibus victoriam obtinuit, fratris sui Simonis adiutorio. Deinde

cum Principibus iunioris Demetrij, donec à Tryphone per dolum interfectus est, præclarus Zelotes pro religione & vero Dei cultu.

A decimotertio capite vsq; ad sedecimum describitur historia Simonis, fratris Iudæ Maccabæi & Ionathæ. Fuit autem Simon pacificus donec & ipse per dolum in conuiuio trucidatus est.

In vltimo capite post interfectum Simonem, successio filij illius IOANNIS ad finem libri describitur.

DE SECVNDO LIBRO Maccabæorum.

SEcundus liber Maccabæorum est pro maiori parte repetitio eorum, quæ sunt descripta in primo libro, præsertim quantum ad Iudam Maccabæum attinet.

Sunt autem quindecim Capita, quæ sic discernuntur.

In primis septem capitibus describitur afflictio populi Iudaici, tàm per insidias & proditionem Simonis cuiusdam, quàm per crudelem Antiochi tyrannidem, vbi non tantùm Iudæ Maccabæi (qui tum foris vitam agebat in deserto) constantia prædicatur, sed etiam septem fratrum, qui vnà cum matre sua, Martyrio coronati sunt.

In octauo & reliquis Iudæ Maccabæi fortia facta repetuntur, vsq; ad finem libri.

Tantùm de libris Maccabæorum, adeoq; de totius veteris Testamenti libris, ſcilicet, Legalibus, Hiſtoricis, Doctrinalibus & Propheticis, qui omnes computati numero ſunt quadraginta & octo, tàm Apocryphi, quos vocant, quàm Authentici, de quibus Chriſtus Iohan. 5. loquitur, inquiens: Scrutamini Scripturas.

Finis Librorum veteris Teſtamenti.

DE LIBRIS NOVI Teſtamenti.

NOVVM TESTAMENTVM continet libros, qui poſt reuelatum Chriſtum ſcripti ſunt, partim Euangelicos, partim alios Hiſtoricos, numero viginti & ſeptem, etiam minimos computando, qui vnicum ſaltem capitulum continent, vt Epiſtola Pauli ad Philemonem, Iudæ & Iohannis duæ poſteriores.

DE LIBRIS EVANgelicis.

Libri Euangelici ſunt quatuor, nimirum à quatuor Euangeliſtis, Matthæo, Marco, Luca & Ioanne, ſcripti. Et dicuntur Euangelici,

lici, quia ſcorſum Ieſu Chriſti Euangelium continent, id eſt, lætum nuncium de gratuita remiſsione peccatorum propter Mediatorem Chriſtum conſequenda.

DE LIBRO MATTHAEI.

MAtthæus, perinde vt primus inter Euangeliſtas, Euangelium ſcripſiſſe fertur, nempe ſtatim poſt aſcenſionem Chriſti, ita primùm quoq; inter ipſos locum obtinet. Sunt autem hæ partes huius Euangelicæ hiſtoriæ principales.

A primo capite vſq; ad quintum præmittuntur quaſi exordij loco, non ſolùm ea, quæ pertinent ad Genealogiam & Natiuitatem Chriſti, vt 1. Enumeratio perſonarum in generationibus, ab Abraham vſq; ad Chriſtum. 2. Reuelatio facta Ioſeph. 3. Magorum aduentus. 4. Tyrannis Herodis: Sed etiam Iohannis Baptiſtæ vita & doctrina, nec non Baptiſmus & tentatio Chriſti, priuſquam prædicare incepit, & diſcipulos vocauit.

A quinto capite vſq; ad octauum deſcribitur ſermo Chriſti, quem habuit in monte coram diſcipulis, & verè legalis concio, qua ceu iacto ſolido fundamento, præparauit eos ordine ad Euangelij miniſterium. 1. De beatitudine & præmijs bonorum operum. 2. De officijs Apoſtolorum. 3. De vera Legis interpretatione. 4. De

Elee-

Eleemosyna. 5. De oratione. 6. De ieiunio. 7. De veris diuitijs. 8. De confidentia in Deum. 9. De iudicij sinceritate. 10. De Orandi aßiduitate. 11. De naturali æquitate. 12. De vitanda falsa doctrina. 13. De studio viuendi iuxta Dei verbum. In summa, Legem esse pædagogum ad Christum, ostendit hæc ipsius concio, & generalis narratio Legis.

Ab octauo vsq; ad decimum confirmat, doctrinam egregijs miraculis & beneficijs, quibus & terra & mari miseris atq; afflictis hominibus succurrit, & se nostrum esse Saluatorem ostendit.

A 10. vsq; ad 13. Primum informat, confirmat & consolatur suos Apostolos in ministerium verbi. Deinde Ioannis quoq; discipulos confirmat, ipsum Ioannem commendat, multorum incredulitatem damnat, & Deo Patri pro pusillo grege gratias agit. Postremo præter disputationem cum Pharisæis de Sabbato, de signis &c. iterum claris miraculis, & suam Mansuetudinem non extinguendo linum fumigans, ostendit.

A 13. cap. vsq; ad 19. Primùm describit Matthæus Parabolicas aliquot Christi conciones de vi & efficacia verbi Dei. Deinde indignã Ioannis baptistæ mortem. Item Christi discesionem, Contentionem cum Pharisæis. Multorum ægro-

ægrotorum ſanationem. Petri & reliquorum Apoſtolorum confeßionem, Chriſti transfigurationem. Chriſti erga Magiſtratum obedientiam. Paruulorum & puſilli gregis conſolationem.

Poſtremò ſubiungit de ſcandalo, & de remißione fratris illuſtrata per Parabolam, de iniquo diſpenſatore. Quæ pars rerum in Galilæa geſtarum, ſummam Chriſti ſollicitudinem pro ſalute generis humani, ſummamq́; in officio docendi & edendis Miraculis diligentiam oſtendit.

A 19. vſq; ad 26. cap. deſcribit primùm Chriſti migrationem à Galilæa in Iudæam, & in via habitas diſputationes, nunc cum Phariſæis atq; Scribis, nunc cum proprijs diſcipulis prædicendo interim ſuam paßionem, & duos cæcos ſanando. Deinde ingreſſum eius in Ieruſalem, & acerrimam, adeoq́; nouißimam in officijs prædicandi diſputationem cum Iudæis, per tria capita 21. 22. & 23. cuius diſputationis atq; obiurgationis hæ ſunt partes præcipuæ, ſcilicet 1. De Baptiſmo Iohannis. 2. De duobus filijs. 3. De Vinea. 4. De angulari lapide. 5. De nuptijs filij Regis. 6. De Tributo dando Cæſari. 7. De vxore ſeptem fratrum, & de reſurrectione mortuorum. 8. De magno mandato in Lege. 9. De Chriſto filio Dauid. 10. De maledictionibus ſuper Phariſæos & Ieruſalem.

Postremò describit colloquium Christi cum discipulis in monte Oliueti, de destructione Ierusalem, & de fine Mundi, cum grauißimis adhortationibus ad vigilandum, adductis Parabolis. 1. De malo seruo. 2. De decem virginibus. 3. De talentis, in enarratione de forma iudicij in extremo die.

A vicesimo sexto vsq; ad finem libri describit Christi Paßionem, Mortem & Resurrectionem. Porrò paßionis Christi historia in sex partes principales commodißimè distribui potest, iuxta hunc versiculum:

Cœna, Hortus, Caiphas, Pilatus, Cruxq́; Sepulcrum.

Tantùm de Euangelio Matthæi. Quis autem fuerit Matthæus ante conuersionem, & quomodo conuersus sit & vocatus, Vide supra cap. 9. Matthæi.

DE EVANGELIO S. Marci.

MARCVS ea quæ Matthæus copiosius describit, compendiosè complectitur, cuius Euangelij liber in duas principales partes commodißimè diuidi potest, Prior pars ab initio sit vsq; ad decimum caput, vbi describuntur ea, quæ Iesus docuit & fecit in Galilæa. Posterior est à decimo capite vsq; ad finem, vbi de-

ſcribuntur ea quæ docuit, fecit & paſſus eſt in Iudæa. Reliqua nihil habent difficultatis in diuidendo, modò cum Euangelio Matthæi conferantur.

DE EVANGELIO S. Lucæ.

LVCAS qui indiuiduus Pauli comes fuit (ſicut Marcus Petri, vt quidam volunt) non ſolùm eſt Marco, ſed etiam Matthæo copioſior, tàm in Euangelio, quàm in Actis Apoſtolorum.

Capita ſunt viginti quatuor, quæ ſic diſcerni poſſunt.

Ab initio vſq; ad quartum caput & conceptionem & natiuitatem Iohannis Baptiſtæ, tum ipſius Chriſti. Deinde prædicationem & carcerem Iohannis, Chriſti verò Baptiſmum & Genealogiam ſubiungit.

A quarto capite vſq; ad decimum poſt hiſtoriam tentationis Chriſti, exponit doctrinam & miracula, quæ fecit in Galilæa, vt in Nazareth, Capernaum, Stagno Genezareth, & alijs locis Galileæ. Diſputans interim cum Phariſæis de Sabbatho, Apoſtolos & Populum inſtituens, Centurionis ſeruum ſanans, & filium Viduæ ſuſcitans, Mox quomodo Ioannem Baptiſtam

coram turba, Peccatricem verò coram Simeone Pharisæo commendauerit, & parabolam de Semine explicauerit, Dæmoniacumq; sanauerit. Quomodo item mulieris fluxum sanguineum sistens, Iairi Principis scholæ filiam à mortuis resuscitauerit.

Postremò, quomodo Discipulis instructis, emißis & reuersis, postquam est in monte transfiguratus, reliquerit Galilæam.

A decimo capite vsq; ad vicesimum, describit ea quæ Christus docuit & geßit in via versus Ierusalem. Docuit autem vel simpliciter, vel in Parabolis.

SIMPLICITER.

1. Instruit septuaginta discipulos.
2. Exprobat ciuitatibus incredulitatem.
3. Agit gratias Patri.
4. Admonet Legisperitum.
5. Commendat Mariam sororem Marthæ.
6. Docet discipulos orare.
7. Obiurgat Pharisæos.
8. Admonet discipulos.
9. Minatur impœnitentibus.
10. Perstringit Herodem.
11. Perstringit auaros Pharisæos.
12. Prædicit scandala.
13. Prædicit extremum diem.
14. Vocat ad se Pueros.

15. Recitat præcepta ſecundæ Tabulæ.
16. Admonet diuites.
17. Prædicit Paßionem ſuam.
18. Conuertit Zachæum.

IN PARABOLIS, Vt.

1. De Semiuiuo relicto.
2. De amico panes mutuo dante.
3. De forti armato.
4. De ſigno Ionæ Prophetæ.
5. De Lucerna accenſa.
6. De diuite epulone.
7. De ſeruo fideli & infideli.
8. De arbore fici.
9. De grano Sinapis.
10. De fermento.
11. De anguſta porta.
12. De primo loco & nouißimo.
13. De cœna Dominica.
14. De ædificatione Turris.
15. De centum ouibus.
16. De decem drachmis.
17. De Filio prodigo.
18. De iniquo Diſpenſatore.
19. De diuite & Lazaro.
20. De ſeruo arante.
21. De iudice ſeuero.
22. De Phariſæo & Publicano.
23. De decem minis.

HISTORIÆ verò & MIRACVLA quæ geßit, hæc sunt:

1. Eiecit Dæmonium mutum.
2. Mulierem contractam erexit.
3. Hydropicum sanauit.
4. Decem Leprosos mundauit.
5. Cœco visum restituit.
6. Sedit super Asinam.
7. Fleuit super Ierusalem.
8. Vendentes & ementes eiecit ex Templo.

A vicesimo capite vsq; ad 22. ea sunt descripta, quæ Christus in Templo Ierosolymitano docuit, & cum Pharisæis disputauit, Deinde quæ foris è regione Ierusalem cum discipulis contulit.

Contra Pharisæos adduxit in medium, 1. Quæstionem de Baptismo Ioannis. 2. Parabolam de Vinea. 3. Prophetiam de lapide angulari. 4. De Tributo Cæsari dando. 5. Dilutionem argumenti Sadducæorum. 6. Propositionem de Christo, filio Dauid. 7. Eleemosynam viduæ.

Cum discipulis contulit, 1. De structura Templi. 2. De Pseudoprophetis. 3. De persequutione. 4. De extremo die. 5. De vitanda ebrietate & crapula.

A vicesimo secundo capite vsq; ad vltimum caput describitur historia Paßionis & mor-

mortis Christi, quomodo post Cœnam, & colloquium cum discipulis suis sit. A proprio discipulo traditus. 2. A Iudæis comprehensus. 3. A Gentibus crucifixus.

In vltimo capite primùm resurrectionis, deinde Apparitionis, & postremò Ascensionis historia descripta est, præter egregium illum locum, de doctrina pœnitentiæ & remißionis in omnes Gentes prædicanda.

Summa huius diuisionis his comprehensa est versiculis.

Per tria, perq; decem duo his quibus additur vnum
Lucæ Euangelij diuide particulas.

Item:

Orauit, docuit, Christus fit victima, victor.

DE EVANGELIO Ioannis.

IOANNES à Gratia nomen habet, quia à Christo maximè dilectus est. Scripsit Euangelium suum post alios Euangelistas, & vt plurimum circa doctrinam Christi versatur, præter pauca Miracula, quæ non sunt ab alijs Euangelistis descripta. Et quemadmodum vltra omnes Apostolos in terra vixit: ita quoq; plures hæreses contra diuinitatem Christi suppullulantes vidit. Vnde sumta occasione primum

de diuinitate & humanitate Christi scripsit. Deinde vitam, doctrinam & miracula Christi persequitur. Postremò paßionis, resurrectionis & apparationis historiam subiungit.

Diuiditur autem Euangelium Ioannis potißimùm in quatuor partes iuxta quatuor profectiones Christi. Nam Christus quater profectus est Ierosolymam tempore Paschatis.

Prima profectio est post doctrinam de diuinitate & humanitate Christi, Post testimonium Ioannis Baptistæ de Christo, post vocationem Apostolorum. Deniq; post miraculum in Cœna Galileæ. Quæ omnia durant vsq; ad quintum caput, in quo Christus Ierosolymam veniens, Primùm eijcit vendentes & ementes ex Templo. Secundò disputat cum Pharisæis, & seorsum cum Nicodemo. Mox relicta Ierosolyma, Primùm in Iudæa per Discipulos suos baptizauit, vnde occasione sumta Ioannes Baptista egregiam de Christo concionem habuit. Deinde transiens per Samariam, cum muliere Samaritana apud fontem disputauit. Postremò rediens in Galilæam, Reguli filium sanauit.

Secunda profectio incipit capite quinto, & durat

durat vsq; ad septimum, in qua profectione primùm Ierosolymis hominem triginta octo annos in infirmitate laborantem ad piscinam Sabbato sanauit, vnde occasione sumta longam habuit contra Iudæos disputationem, & egregiam de resurrectione Mortuorum, & de autoritate sacræ scripturæ concionem. Deinde rediens in Galilæam, Primùm quinq; panibus & duobus piscibus, quinq; hominum millia saturauit. Deinde diu & multum de Spirituali pane (quod est verbum Dei) cum Iudæis disputauit. Postremò reliquis accepto scandalo discedentibus, Petrus nomine Apostolorum egregiam facit de Christo suæ fidei confeßionem.

Tertia profectio incipit capite 7. & durat vsq; ad caput 12. in qua primùm Ierosolymis in Templo non sine contradictione & periculo docebat. 1. De autoritate suæ doctrinæ. 2. De Sabbato. 3. De sua persona. 4. De sua paßione. 5. De aqua vitæ. Deinde mulierem in adulterio comprehensam, & à Pharisæis ad se adductam, digito in terram scribens absoluit, Et statim iterum docebat populum, & vsq; ad finem octaui capitis acerrimè contra Iudæos disputauit. Mox cæco nato visum restituit, vbi non parua contentio oritur inter Pharisæos & cæcum natum, vsq; ad finem noni capitis. Ad hæc verum sese Pastorem esse ostendit, vbi iterum in-

cidit cum Iudæis in disputationem, & contentionem, vsque ad finem decimi capitis. Postremò rediens, trans Iordanem, & inde iterum Bethaniam, Lazarum (habita prius disputatione cum sororibus eius) resuscitauit, & iterum Iudæorum iram, pergens in desertum, declinauit.

Quarta profectio incipit à duodecimo capite, & durat vsq; ad finem libri, in qua primùm diuertit in Bethaniam, vbi Maria Lazari resuscitati soror, opus suæ confeßionis, IVDA proditore indignante, Christo exhibuit. Deinde iuxta vaticinium Zachariæ Prophetæ, Asino insidens, Hierosolymam ingressus est. Postquam autem Ioannes, quæ in via gesta sunt, adductis ex Esaia locis egregijs, vsq; ad finem duodecimi capitis, descripsit, mox in diuersorio Ierosolymitano quid actum sit in Sacra Christi Cœna, vsq; ad 18. prosequitur, Nimirùm quomodo Christus post lotionem pedum, post turbationem animi propter Iudam, Deniq; postquam & Iudæ proditionem, & Petri negationem vsq; ad finem capitis prædixerat, primùm egregiam per tria integra capita concionem habuerit, cuius propositio hæc est: Ne turbetur cor vestrum. Argumenta verò hæc tria. 1. Poßidebitis æternam vitam. 2. Interim Spiritus sanctus vos consolabitur. 3. Pater meus exaudiet vos. Deinde

inde subiunxerit insignem orationem ad Patrem suum, sanctum & iustum. 1. Pro se ipso clarificando. 2. Pro defendendis suis discipulis. 3. Pro omnibus credentibus in vera doctrina & vnitate Spiritus gubernandis, & conseruandis.

Ad hæc describit Euangelista paßionem Christi cap. 18. & 19. quomodo pro salute generis humani primùm à Iuda, proprio suo discipulo, fuerit traditus. Secundò à Iudæis accusatus. Tertiò à Gentibus cruci affixus.

Postremis duobus capitibus Resurrectionem Christi, & quæ post eam acciderunt, pertexit Euangelista, & in altero capite Christi in Iudæa apparitiones coram discipulis & alijs, in altero verò apparitiones coram discipulis suis in Galilæa factas, describit. Vnde tandem, vt & alij Euangelistæ testantur, in cœlum profectus est, regnans iam pari cum æterno Patre suo potentia, & breui rediturus, vt iudicet viuos & mortuos, omnemq; lacrimam ab oculis Electorum suorum abstergat. Tantum de Euangelio Ioannis Euangelistæ & Apostoli.

ACTA APOSTOLORVM.

HIc liber Historialis à S. LVCA Euangelista scriptus est, & continet præcipuam primitiuæ Ecclesiæ post Ascensionem Christi histori-

historiam, quæ sequitur conuenienti ordine libros Euangeliorum.

Quanquam autem hic liber principali diuisione diuidi potest in duas partes, nempe in res à Petro, & in res à Paulo gestas post ascensionem Christi (Lucas enim vt plurimum describit, Primum Conciones. 2. Operationes. 3. Visiones. 4. Miracula. 5. Carceres Petri, Deinde Pauli quoq; Conuersionem, Peregrinationes, Disputationes, Miracula, Carceres & Vincula) Tamen huius libri viginti octo capita sic commodißimè possunt diuidi.

II. Ab initio vsq; ad sextum caput describit Lucas primùm historias Ascensionis Christi. 2. Electionis Matthiæ in Apostolum. 3. Mißionis Spiritus sancti. Deinde quatuor egregias & fructuosas Petri de Christo conciones, Primam in secundo, Secundam in tertio, Tertiam in quartò, Quartam in quinto, capitibus, cum duobus Miraculis singularibus, à Petro Apostolo editis, nimirum de sanato claudo, atq; de subitanea morte Ananiæ & Sapphiræ. Postremò de Apostolorum in genere communione, persequutione, carcere flagris, oratione & constantia.

A sexto capite vsq; ad 13. præter historiam de conuersione Diui Pauli cap. 9. describitur post electionem Diaconorum, concio & Martyrium Stephani, nec non historia Simonis Magi,

gi, & Eunuchi ab Apostolo Philippo conuersi. Qui duo verum inter falsos & veros Christianos discrimen præ se ferunt.

Deinde continuatur historia de Diui Petri miraculis in sanato Ænea, & resuscitata Tabitha. 2. Visione. 3. Vocatione. 4. Profectione. 5. Prædicatione apud Cornelium, de vocatione Gentium, Postremò non solùm Petri cum Iudæis disceptatio pro vocatione Gentium, per repetitionem historiæ de Cornelio, sed etiam illius sub Herode carcerati, & miraculosa liberatio, Tyranno percusso diuinitus, & à Vermibus consumto, fideliter & ordine descripta sunt.

A decimotertio capite vsq; ad finem descriptæ sunt peregrinationes, nauigationes, mansiones, conciones, miracula, disputationes, pericula, carceres & flagra Diui Pauli, ab eo die, quo dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus, ad quod vocaui eos, vsq; ad conductum, in quo Paulus cum custodiente se milite biennio mansit. Interim terra mariq; fideliter docuit.

1. PAPHIENSES.	*Cap. 13.*
2. *Antiochenos.*	
3. *Iconienses.*	
4. *Lystrenses.*	*Cap. 14.*

Hiero=

5. Hierosolymitanos. } Cap. 15. & 16.
6. Philippenses.
7. Thessalonicenses. } Cap. 17.
8. Beroeenses.
9. Athenienses.
10. Corinthios. } Cap. 18.
11. Ephesios. } Cap. 19.
12. Troadenses. } Cap. 20.
13. Milesios.
14. Tyrios.
15. Cæsarienses. } Cap. 21.

Tandem Hierosolymis & Cæsareæ male tractatus, incarceratus, & aliquoties per totum biennium, & vltrà, Iudicio Iudæis cum accusantibus præsentatus, donec ad Cæsarem appellare coactus est, cap. 20. vsq; ad 28.

Postremò describit Lucas nauigationes Diui Pauli, postquam ad Cæsarem appellauit à Iudæa versus Romam, & Pauli de Christo testimonium apud Romanos, vt legis capite penultimo & vltimo. Sic clarè videntur in hoc insigni libro omnia testimonia prædicationes & miracula eò spectare, quòd solùm per fidem in Iesum Christum, ad peccatorum remißionem, & ad æternam vitam perueniamus.

DE EPISTOLIS DIVI Pauli & aliorum.

EPISTOLÆ Apoſtolorum, ſicuti ſupra quoq; diximus, ſunt tanquam ſigilla & Subſcriptiones, item teſtimonia & illuſtrationes eorum, quæ ſcripta ſunt ab Euangeliſtis, vt: Ego Paulus ſic ſubſcribo Euangelio Matthæi: Ego Petrus ſic ſubſcribo &c.

DE EPISTOLA AD Romanos.

HÆc Epiſtola Methodus eſt ſcripturæ ſacræ. Breuiter enim ea, quæ ad Chriſtianam religionem pertinent, comprehendit. Nec incommodè diuidi poteſt in quatuor principales partes.

Ab initio vſq; ad quintum caput ponit duas Propoſitiones, et vtramq; firmis & euidentibus argumentis defendit. Altera propoſitio Legalis eſt, nimirum hæc: OMNES HOMINES SVNT PECCATORES. Hanc probat, oſtendens omnes Gentes peccatores eſſe, in primo capite. Deinde Iudæos quoq, eſſe peccatores, in ſecundo capite. Poſtremò infert OMNES eſſe peccatores, in tertio capite. Altera propoſitio Euangelica eſt, ſcilicet, QVOD HOMINES IVSTIFICENTVR GRATIS PER GRATIAM DEI, PER REDEMPTIONEM QVÆ EST IN CHRISTO IESV. Hanc iuſticiam

esse per Fidem, probat multis argumentis, capite 4. Primùm ab exemplo Abrahæ, Secundò à definitione iustificationis. Tertiò ex ordine causarum & effectuum: Quartò ex causa promißionis.

A quinto capite vsq; ad nonum resoluit vtramq; propositionem in suas partes, de quibus seorsum disputat. Primò, quid sit peccatum, Quid Lex, Quid gratia, ostendit interim, plus posse Gratiam per & propter Christum, quàm peccatum per Adam. Et eos damnat, qui ex prædicatione Gratiæ putant peccandum esse, declarans econtra, nihil esse damnationis his, qui insiti sunt Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, Vbi subinfert capite 8. pro afflictis & sub cruce viuentibus, ab eo loco: Non sunt condignæ paßionis &c. vsq; ad finem capitis, octo egregias consolationes.

1. De reuelatione futuræ gloriæ.
2. De compaßione omnium creaturarum.
4. De gemitu ministrorum verbi.
4. De spe vitæ æternæ.
5. De Persona Spiritus sancti.
6. De prædestinatione.
7. De Persona Dei Patris.
8. De persona Filij, Quis erga &c.

A nono Capite vsq; ad 12. tractat locum de prædestinatione, repetens quæstionem positam

initio

initio tertij capitis, nempe hanc: Quid si quidam illorum non crediderunt, nunquid incredulitas eorum fidem Dei euacuauit? Absit. Inde occasione accepta primùm de Electione disputat, vt sciamus, ad quos ista gratia pertineat, idq; capite nono. Deinde iusticiam fidei definit & exponit capite decimo. Postremò docet, Neminem offendi debere Prædestinationis verbo, semperq; labi eos, qui neglecta fidei iusticia, à Prædestinatione salutem suam student incoare.

A duodecimo capite vsq; ad finem Epistolæ paranæses aliquot seu admonitiones Christianas ponit de Bonis operibus. Primùm in genere erga quemlibet proximum, vbi genera bonorum operum ponit, vt sunt opera confeßionis, vocationis, dilectionis. Deinde erga superiores seu erga Magistratum, cap. 13. Postremò erga inferiores, id est, infirmiores, cap. 14. 15.

Caput vltimum continet salutationes seu vota & prædicationes Euangelicas. Et est salutatio non minimum Humanitatis officium censendum.

DE PRIORI EPISTOLA ad Corinthios.

QVàm diu Paulus Corinthij manserit, quid illic egerit, &c. vide Acto. 18. Repre-

 hendit

hendit Paulus acriter Corinthios in hac Episto= la, quos multis vicijs obnoxios esse nouit. Ad Legem itaq; pertinet, vt maximè. Nam est ob= iurgatoria Epistola, iubens Corinthios declina= re à malo, & facere bonum.

Directa est con= tra
- 1. Sectarios, cap. 1. 2. 3. 4.
- 2. Incestuosos.
- 3. Scortatores, 6.
- 4. Adulteros, 7.
- 5. Contentiosos, 8. 9. 10. 11.
- 6. Contemtores infirmiorum 8. 12. (13.
- 7. Superbos, 14.
- 8. Arrogantes, 15.
- 9. Negantes resurrectionem à mortu= is, 16.
- 10. Auaros.

Diuiditur autem commodius in quinq; partes principales.

Ab initio vsq; ad quintum caput versatur in prima Tabula Decalogi, damnans mundi sa= pientiam, vtpote saluti hominum perniciosam, nempe quòd Sectas & Schismata pariat in Reli= gione Christiana. Deinde contemtum Ministerij Euangelij propter superbiam illorum, qui sapi= entia humana sunt inflati.

A quinto capite vsq; ad octauum transit ad secundam Tabulam, & insectatur quædam vi= cia:

cia. Primùm enim iubet incestuosum excommunicari, similesq; alios vitari. Deinde reprehendit iniuriam, contentiones & hæreses, indicans iniuriam vel ferendam, vel controuersiam ad Arbitros potius, quàm impios iudices esse deuoluendum. Mox enumerat congeriem viciorum, & scorsum luxum & libidines insectatur, Coniugio, Cœlibatui & virginitati suam laudem tribuens.

Ab 8. capite vsq; ad 12. reprehendit abusum libertatis Christianæ, nec non infirmos esse tolerandos admonet, potius quàm vt sibi inuicem scandalo esse debeant, Præsertim in rebus externis, vt in esu, potu, vestibus, communione Sacramenti, nunc seipsum in exemplum trahens, nunc ex veteri Testamento horrenda exempla adducens.

A duodecimo vsq; ad 15. enumerat primùm egregia Dei dona quibus ministerium verbi seruatur ad gloriam Dei, Deinde caritatem eis ab oculos depingit. Postremò verbi Ministerium & prædicationem ita commendat, vt omnibus concionibus & lectionibus scripturarum eam præferre non vereatur.

A 15. vsq; ad finem, primùm esse resurrectionem mortuorum, euidentißimo Christi exemplo demonstrat. Deinde corporum in æterna vita claritatem diuersam esse, multis similitudi-

nibus ostendit, subiungens & resurgendi modum, victoriam piorum absorpta morte.

Postremò præter familiaria de collectis, seu sanctorum subsidijs agit vltimo capite, clausulam finalem, horrenda comminatione subnectens, vt qui non amet DOMINVM NOSTRVM IESVM CHRISTVM sit maledictus, & æternæ morti destinatus.

DE POSTERIORI EPISTOla ad Corinthios.

Differt hæc Epistola à priori, sicut Oleum à Vino, seu Euangelium à Lege. Hic enim mitius agit cum Corinthijs. Nam in hac secunda Epistola consolatur Paulus Corinthios, & exhibet se benignum erga eos, & iubet vt excommunicatum recipiant in gratiam.

Consistit autem hæc Epistola, in	1. Consolationibus.	ad bona opera & Eleemosynas.	1. 2. 3. 4.
	2. Commendationibus.		5.
	3. Adhortationibus.		6. 7.
	4. Inuectionibus.		8. 9.
	5. Comminationibus.		10. 11.

Sic itaq; diuidi potest.

Ab initio vsq; ad sextum caput sunt commendationes. Primùm enim ostendit suam erga Corinthios caritatem, & quòd omnia prædicauerit, fecerit & passus sit ad ipsorum salutem & vtilitatem. Deinde commendat Euangelij Ministerium, vt summè necessarium, quodque dignus sit ministerio Legis, & augetur in credentibus, ac spem facit eis de æterna gloria per crucem.

A sexto capite vsq; ad 10. sunt adhortationes. Primùm enim hortatur eos, vt ornetur Dei verbum operibus patientiæ. Deinde & Eleemosynas præstent pauperibus sanctis in Ierusalem.

A decimo capite vsq; ad finem sunt inuectiones & comminationes. Primùm enim inuehitur in Pseudoapostolos, contra quos agit confidenter, & in Domino gloriatur, scilicet,

De
- 1. Externis & alienis rebus & personis.
- 2. Proprijs paßionibus in corpore.
- 3. Proprijs paßionibus in animo pro Ecclesijs.
- 4. Fuga & euasione.
- 5. Visionibus & reuelationibus.
- 6. Tentationibus.
- 7. Fidelitate sua in ministerio verbi apud Corinthios.

De { 8. Promtitudine vel studio seruiendi Corinthijs.
9. Voluntate moriendi pro Corinthijs.
10. Iusticia bonæ conscientiæ, quòd non læserit Corinthios. }

Deinde multas rationes addit, quòd Paulus ipse solus id Ministerio verbi plus laborauerit & passus fuerit, quàm omnes in vniuersum Pseudoapostoli Corinthiorum, vt laboribus, plagis, carceribus &c. cap. 11.

Postremò minatur Corinthijs vltimo cate, qui resipiscere nolunt, & (vt Augustinus inquit) iudicem se venturum scribit, vt non inueniat, quos condemnet.

Præterea dicit, se orare pro Corinthijs, vt nihil mali faciant. Vnde inquit Augustinus: Apparet voluntatem hominis à Deo corripi, & dirigi, vt bona opera faciat Psalm. 63. A DOMINO gressus hominis diriguntur.

DE EPISTOLA PAVLI ad Galatas.

HÆc Epistola proximè accedit ad Epistolam, quam Paulus ad Romanos scripsit, quantum ad doctrinam Christianam attinet. Paulus enim contra Pseudoapostolos defendit articulum Iustificationis, & confirmat Iusticiam fidei, quod homo non iustificetur ex operibus

bus Legis, ſed tantùm per fidem Ieſu Chriſti. Et quanquam ſunt duæ principales partes huius Epiſtolæ. Altera de iuſticia fidei, vſq; ad quintum caput. Altera de fructibus fidei, ſeu bonis operibus vſq; ad finem. Tamen cum ſint ſex capita, poſſunt bini & bini per ſe conſiderari.

Paulus enim in primo & ſecundo capite extollit & commendat ſuam vocationem, quòd non humana, ſed diuina autoritate docuerit Eccleſias. Id multis argumentis probat eſſe veriſſimum, videlicet:

1. Quòd abierit in Arabiam ſtatim à ſui conuerſione.
2. Venerit Ieroſolymam, tantùm videre Petrum.
3. Abierit in partes Ciliciæ & Syriæ.
4. Non circumciderit Titum Ieroſolymis.
5. Nihil à magnis Apoſtolis acceperit.
6. Reprehenderit Petrum.

Deinde poſita principali propoſitione in fine ſecundi capitis, videlicet, QVOD HOMO NON IVSTIFICETVR EX OPERIBVS LEGIS, SED PER FIDEM IN CHRISTVM, pergit eam probare tertio & quarto capite, Primùm, Scripturis. Secundò, Exemplis. Tertiò, Similitu-

dinibus Scripturæ, ex Genesi, Leuitico, Deuteronomio, & Abacue. Similitudines præter allegoriam sunt tres. Primùm de legatore Testamēti. Secundò, de Pædagogo. Tertiò de Tutore.

Sūma argumentorū hæc est, Christus.	1. Non est minister peccati	Ergo non ex operibus legis, sed per fidem in Christum iustificamur.
	2. Tradidit semetipsum.	
	3. Non frusta mortuus est.	
	4. Spiritus sanctus ex auditu fidei datur.	
	5. Abrahā fide iustificatus est.	
	6. Iusticiarij sub maledicto sūt	
	7. Iustus ex fide sua viuit.	
	8. Christus factus est maledictum pro nobis.	
	9. Iusticia fuit ante Legem.	
	10. Hæreditas est ex promißi.	

Postremò docet in 5. & 6. capite, posita conclusione de loco Iustificationis, fructus fidei, subnectens præcepta de moribus, de bonis operibus. Vt credentes ambulent secundum caritatem, & tueantur quidem in Christo libertatem, sic tamen, vt ea non vtantur. Porrò quòd Paulus fuerit apud Galatas, Vide Acto. 18.

DE EPISTOLA AD Ephesios.

Episto-

EPistola ad Ephesios est amplificatio loci de Iustificatione & Reconciliatione satis copiosa per omnes casus. Et mirabilis atq; profunda Euangelij commendatio, longaq; beneficiorum Dei in causa salutis nostræ commemoratio.

Diuiditur autem in duas principales partes, scilicet in arborem, & fructus arboris, id est, in doctrinam iusticiæ fidei & bonorum operum.

Summa prioris partis, quæ fidem respicit, consistit in his beneficijs Dei nobis exhibitis in Christo, vt sunt:

1. Benedictio spiritualis.
2. Electio.
3. Prædestinatio.
4. Adoptio.
5. Bona voluntas.
6. Gloriosa gratia.
7. Redemptio.
8. Remißio peccatorum.
9. Vocatio.
10. Euangelium salutis.
11. Spiritus promißionis.
12. Fides.
13. Dilectio.
14. Spiritus sapientiæ.

15. Cognitio vocationis.
16. Cognitio virtutis Dei.
17. Viuificatio.
18. Vocatio Gentium.
19. Paßio Christi.
20. Euangelizatio pacis.
21. Ecclesia ex Gentibus collecta.
22. Ministerium verbi.
23. Caritas Christi.
24. Plenitudo Dei.

Hic est verus & summus Christianorum thesaurus, ex latitudine & longitudine, altitudine & profunditate dilectionis Christi collectus.

Posterior pars à quarto capite vsq; ad finem Epistolæ consistit in his fidei fructibus, qui sunt: I. Humilitas. II. Lenitas. III. Patientia. IIII. Caritas erga proximum in omnibus donis. V. Nouitas vitæ. VI. Veritas. VII. Iusticia. VIII. Benignitas. IX. Misericordia. X. Castitas cum contrarijs vicijs, quæ Christiani vitare debent. Deinde gratiarum actio, cum informatione singulorum statuum & descriptione militis Christiani, contra spirituales nequitias per totam vitam pugnaturi, Cuius lumbi habebunt baltheum veritatis: Pectus thoracem iusticiæ: Pedes habebunt calceos Euangelij pacis: Manus scutum fidei: Caput Galeam salutis: Latus gladium spiritus: Sagittæ eius sunt, I. Oratio. II.

Obse-

Obsecratio. III. Deprecatio. IIII. Sedulitas. V. Vigiliæ.

DE EPISTOLA AD Philippenses.

Epistola ad PHILIPPENSES Romæ in vinculis à Paulo scripta, etsi non continet integram disputationem, qualis est in Epistola ad Romanos & Galatas, tamen est insignis & adhortatoria Epistola ad constantiam, vt pij in iusticia Fidei constanter pergere debeant. Porrò de Philippensibus, vide Acto. 16.

Quanquam autem diuus Paulus primum agit gratias. II. Orat. III. Monet. IIII. Laudat. V. Consolatur. VI. Vocat mortem lucrum. VII. Cupit dissolui & esse cum Christo. VIII. Exultat ingenti gaudio de sui immolatione. IX. Contendit ad scopum. X. Iactat ciuitatem nostram in cœlis esse. XI. Expectat inde Saluatorem aduenientem: Tamen vt capita sunt quatuor, ita quatuor præcipuè agit singula in singulis capitibus.

In primo capite post salutationem & Exordium proponit seipsum illis Exemplum, & hortatur eos ad patientiam in afflictionibus habendam, indicans, afflictiones piorum cedere illis in bonum.

In ſecundo capite hortatur eos ad concordiam & vnitatem, ne quid faciant per contentionem, ſed per humilitatem ſibi inuicem ſeruiant, exemplo Chriſti, qui humiliauit ſeipſum, &c. Præterea commendat eis Timotheum & Epaphroditum fideles verbi Dei miniſtros.

In tertio hortatur eos, vt caueant impios doctores, Circumciſionis ſeu meritorum humanorum, & ſectentur ſolùm illam doctrinam, quæ eſt de iuſticia fidei in Chriſto: iterum ſeipſum exemplum proponit eis imitandum.

In quarto hortatur eos, vt in eadem certa, pia & firma doctrina conſtent, perdurent atque perſiſtant cum gaudio & pace. Præterea gratias agit eis pro muneribus fideliter miſſis, iuxta Miniſterij ipſius in verbo Dei rationem.

DE EPISTOLA AD Coloſſenſes.

HÆc Epiſtola ferè eadem eſt cum Epiſtola ad Epheſios, niſi quod hæc eſt breuior. Quemadmodum enim Epiſtola ad Galatas Methodus eſt Epiſtolæ ad Romanos, ita hæc Epiſtola methodus eſt Epiſtolæ ad Ephesios, ſeu compendium quoddam. Summa huius Epiſtolæ eſt, quòd nihil eſt tàm aduerſum fidei & ſaluti noſtræ, quàm vbi ratione humana, quæ Dei ſunt æſtimare ceperimus.

Diuiditur autem in duas partes principales (sicuti & Epistola ad Romanos, Galatas & Ephesios) nempe in arborem & fructus, seu in doctrinam Fidei & Caritatis.

Priora enim duo capita continent non solùm Euangelij & Fidei definitionem esse scilicet sapientiam cognoscendi Christum, quod sit Dominus, Redemptor, Deus & Reconciliator noster: sed etiam grauißimam adhortationem ad hanc Euangelij doctrinam, & dehortationem à falsa doctrina, quam insectatur acerrimè, depingens, vt verus Propheta, Papatum ac Monachatum in Religione Angelorum &c. quorum traditionibus vnicum ac solum Christum, peccati, mortis & Satanæ victorem ac triumphatorem opponit.

Reliqua duo capita continent admonitiones de moribus Christianorum, vt vitam sua profeßione dignam viuant, & exuentes veterem hominem, induant nouum, per charitatem & verbi Christi obseruationem. Deinde singularum in Oeconomia & re familiari personarum pro cuiusq; conditione breuem informationem, qua requirit à Mulieribus, filijs ac seruis obedientiam: à Viris & Senibus & Dominis, dilectionem, humanitatem & æquitatem. Postre-

mò

mò precandi studium, & quædam familiaria, vt commendationes, salutationes, & singularia Pauli pro suo more præcepta.

DE PRIORI EPISTOLA AD Thessalonicenses.

QVemadmodum in Actis cap. 17. diligentia Thessalonicensium in inquisitione scripturarum commendatur: Ita Paulus in hac Epistola fidem & constantiam eorum commendat, & ad perseuerantiam hortatur.

Diuiditur autem in duas partes principales.

In primis enim tribus capitibus versatur in continua quadam narratione, qua non solùm commendat Thessalonicenses. Primò propter Euangelij susceptionem. Secundò propter Fidei constantiam. Tertiò, propter persecutionis patientiam. Quartò, propter imitationis exemplum. Quintò, propter verbi diuulgationem. Sextò, propter Fidei celebrationem: Sed etiam illis in exemplum perseuerantiæ commemorat suos labores, studia, pericula, certamina, conuersationem, desiderium, solicitudinem, precationes. In summa, quomodo se gesserit apud eos, & quid sustinuerit, eis in exemplum.

In duobus reliquis capitibus primùm eos à vicijs dehortatur, & ad exercitium bonorum operum hortatur. Deinde confirmat eos de Resurrectione, proponens ipsis quatuor argumenta. I. De morte, quòd sit somnus. II. De Resurrectione Christi. III. De ordine resurgendi. IIII. De vita æterna, quibus argumentis sese consolari queant. Postremò de extremi diei subitaneo aduentu agit, quo eos ad vigilantiam hortetur, addens in fine congeriem bonorum operum, & bonarum ordinationum, quibus gubernanda est vita Christiana.

DE POSTERIORI EPISTOLA ad Thessalonicenses.

HÆc secunda Epistola est correctio sententiæ prioris Epistolæ de extremo die, nimirum, nos qui viuimus, qui residui sumus, &c. Item, Dies Domini sicut fur &c. Perterrefacti fuerant enim his Pauli verbis Thessalonicenses, vt inde colligerent, se visuros extremum diem sua ætate. Paulus itaq; corrigit seipsum, & extremum diem in foribus esse negat, Prophetans de regno Antichristi, & de horrenda ab Euangelio defectione, diem iudicij præcessura. Porrò quorsum Paulus in hac Prophetia respexerit, & quid in Spiritu futurum præuide-

derit (ſicut etiam 1. Timot. 4.(nunc à poſteriori, cùm ſit res manifeſta, norunt omnes fideles, quòd de Romano Pontifice fuerit vaticinatus.

In primo gratulatur Paulus Theſſalonicenſibus Fidem. II. Dilectionem. III. Perſeuerantiam in Cruce, collationem inſtituens inter præmia piorum, & pœnas impiorum, vt hi quàm primùm ab impietate, piorumq; perſecutione deſiſtant, illi verò conſtanter pergant, & ſic currant, vt præmium apprehendant. 1. Cor. 9.

In ſecundo capite Paulus interpretatur ſententiam prioris Epiſtolæ de extremo die per Prophetiam de Romani Imperij deuaſtatione, pariter, & de regno Antichriſti, quòd regnaret ante Iudicium extremum in Eccleſia, nec non efficeret, vt ſua mandata ſuper Dei mandata ſeruarentur, cuius tyrannide preßi homines à Fide deficerent, & ad traditiones humanas tranſirent. Porrò ad finem Prophetiæ gratulatur iterum Theſſalonicenſibus æternam in CHRISTO tàm electionem, quàm vocationem, & obiter adhuc magis ſuum illis officium commendat.

In tertio capite Paræneſes ſeu admonitiones aliquot inſtituit, præſertim contra vitam ocioſam, nec qui nihil agerent, malè (vt fit) agere diſcerent, ſed quiſq; in ſudore vultus ſui pane ſuo veſceretur. In fine ponit cauſam finalem pariter,

ter, & modum denunciationis & excommunicationis, vt ſcilicet, Excommunicatus & rubore ſuffundatur, cùm videret ſe vitari ab omnibus, & vel diſcat agnoſcere ſuum erratum, & vt frater interim corripiatur, vt nullo modo quaſi inimicus exiſtimetur.

DE PRIORI EPISTOLA ad Timotheum.

Epiſtola ad Timotheum hæc prima, etſi omnibus hominibus concionatur, tamen familiariſsimè nota ſit miniſtris Euangelij.

Fuit enim Timotheus Epiſcopus & fidelis verbi Dei miniſter. Nam Paulus poſtquam eum circumciderat, & ad Miniſterium verbi vocauerat, habuit eum aliquando Comitem, aliquando Legatum fidelem in officio Apoſtolatus, donec Eccleſijs Epheſianis in verbo Dei præfectus eſt. Ideo Paulus eum, vt adhuc iuuenem, informat in ijs, quæ verè & propriè pertinent ad Epiſcopatum, cui etiam peculiariter optat præter gratiam & pacem, etiam miſericordiam, vt & opus habent Epiſcopi & Paſtores maiori præ alijs conſolatione, cùm vltra omnes patiantur. Sit igitur hæc Epiſtola fidelibus verbi prædicatoribus commendata, vtpote eis ſingulariter ſcripta.

Sex ſunt huius Epiſtolæ Capita, quæ ſic diſcerni poſſunt.

In primo Capite, postquam Paulus fabulas & impiam doctrinam detestatus est, tradit compendium de vsu & effectu Legis & Euangelij, seipsum proponens exemplum, vt admoneat Timotheum de summa doctrinæ Christianæ, quam Episcopum oportet profiteri.

In secundo Capite vult primum viros, deinde seorsum etiam mulieres per Timotheum admoneri, viros (quo vocabulo totam domum comprehendit) vt orent pro omnibus hominibus in genere. Deinde seorsum pro Magistratu, quem Deus (inquit) per Mediatorem Christum, vt omnes homines vult saluos fieri. Postremò, vt orent in omni loco, seu vbicunq; locus fuerit & occasio orandi. Mulieres verò, vt ornent se non sumtuoso & splendido vestitu, aut gemmis & auro, sed virtutibus & bonis operibus, vt habitus integritatem vitæ pariter & verecundiam testetur. Deinde docendi munus & autoritatem in viros eis derogat. Postremò commendat illarum officium, & eas consolatur.

In tertio Capite, quales oporteat esse ministros verbi, nec non illorum vxores ostendit, nunc ea quæ decent approbando, nunc ea quæ non decent reprobando & damnando, Requirit enim in Episcopo & Diacono (sub quibus verbi Dei ministros omnes comprehendit) præter integritatem vitæ & coniugium.

1. Sobrietatem.
2. Modestiam.
3. Castitatem.
4. Hospitalitatem.
5. Dexteritatem in docendo.
6. Æquitatem.
7. Curam domesticam.
8. Bonum testimonium.

E diuerso damnat in eodem.

1. Ebrietatem.
2. Dicacitatem.
3. Turpis lucri cupiditatem.
4. Pugnacitatem.
5. Auariciam.
6. Superbiam.

In vxoribus ministrorum requirit.

1. Pudicitiam erga virum.
2. Taciturnitatem erga proximum.
3. Sobrietatem erga seipsas.
4. Pietatem erga Deum.

In fine Capitis describit domum Dei, subiungens ministerium Euangelij, seu Christi transitum secundum humanitatem.

In quarto Capite falsam doctrinam pijs omnibus cauendam, cum suis signis & notis, nempe prohibitionem coniugij & ciborum, Prophetico more proponit, ac venturam prædicit. An non hic tam manifestè depingit Papatum, ac si in me-

in medio Papatu vixisset? Sunt ne in Papatu I. Spiritus seductores. II. Doctrinæ Dæmoniorum. III. Hypocrysis. IIII. Cauteriatæ conscientiæ. V. Prohibitio Matrimonij. VI. Prohibitio ciborum?

Timotheum econtrà vult Paulus operibus pietatis erga proximum exerceri suumq; officium diligenter administrare.

In quinto Capite primum tria genera viduarum recenset, vt sunt viduæ diuites, pauperes & iuuenes. Diuites vult domibus suis præesse. Pauperes vult Ecclesiæ sumtibus ali. Iuniores autem nubere in Domino. Deinde Presbyteris seu verbi Dei ministris vult, administrari honorem, victum & iusticiam, de singulis fideliter admonens Timotheum.

In sexto Capite post instructionem seruorum, concludit Epistolam graui dehortatione à falsa doctrina pariter & ab auaritia fideliter admonens Timotheum; vt in vera doctrina perseueret, & in vera temperantia seu rerum mediocritate vitam agat, sectando pietatem, fidem & caritatem. Diuitibus vult hæc tria prohiberi. Primò superbiam, Secundò confidentiam in diuitijs. Tertiò abusum diuitiarum. Timotheum verò vult à vacuis disputationibus alienum esse.

De

DE POSTERIORI EPIſtola ad Timotheum.

PErgit D. Paulus etiam ex carcere Timotheum admonere, vt bona fide, tanquam magni precij depoſitum, & theſaurum puram Euangelij doctrinam cuſtodiat, & ad poſteros incorruptam curet tranſmitti, inſuper afflictionem ferendo cum Euangelio ſecundum virtutem Dei, Porrò non ſoli Timotheo, ſed omnibus gubernatoribus & Eccleſiæ doctoribus in omnibus, qui rectè Euangelij doctrinam perceperunt, Spiritus ſanctus per os Pauli concionatur. Quare debet etiam hæc Epiſtola Miniſtris Euangelij quàm commendatiſsima ſemper eſſe.

Sunt tantùm quatuor Capita, quæ ſic diſcernuntur.

In primo Capite poſt gratulationem admonet Timotheum. 1. De reſuſcitanda gratia Dei. 2. De non erubeſcendo propter Euangelium & vincula Pauli. 3. De afflictione ferenda. 4. De retimenda forma ſanorum verborum. 5. De bono depoſito cuſtodiendo. Interſerit autem egregium & verè Euangelicum locum: QVI NOS SALVOS FECIT &c. apertè contra iuſtificationem operum, & pro ſola gratia Dei, commendans inſuper officium ſuum, & Oneſiphori domum contra defectionem Aſianorum ab Euangelio.

In secundo Capite post commendationem doctrinæ, primùm hortatur eum ad ferendam adflictionem, adductis in medium egregijs argumentis à præmio. Deinde eum à contentione virorum & vaniloquio dehortatur, ostendens non magis mirum esse, si boni pariter & mali sunt simul in Ecclesia, quàm si in domo diuitis sunt vasa, alia in honorificum vsum, alia in vsum contumeliosum destinata.

Postremò præcipuum est in hoc Capite, quòd vult eum rectè secare verbum Veritatis, videlicet, ne confundat inter se legem & Euangelium, sed Legem vrgeat contra malos, facinorosos & obstinatos, vt vel tradantur Magistratui puniendi, vel excommunicentur: Adflictos verò & probos Euangelio consoletur. In fine Capitis ostendit, pœnitentiam esse donum Dei.

In tertio Capite prioribus periculis, nempe de Asinorum & aliorum ab Euangelio Christi defectione, subnectit aliud periculum, & congerie depingit falsos doctores, quos nouißimis temporibus venturos prædicit, contra quos hortatur Timotheum, vt sua constantia consulat etiam posteritati.

Porrò quemadmodum superiori in Epistola, sic etiam hoc loco præuidet Paulus in Spiritu Romanorum Pontificum impietatem, & ea quæ

his

his nongentis annis in Papatu transacta sunt. In fine commendat sacram Scripturam, qua commendatione nihil potest dici excellentius.

A quarto Capite concludit Epistolam per obtestationem, qua fideliter obtestatur Timotheum, vt opus faciat Euangelistæ, significans adesse tempus suæ resolutionis, & se bonum certamen certasse. Deinde quædam familiaria subiungens, Epistolam finit. Scripsit autem hanc Epistolam haud dubiè paulò ante suum martyrium, cùm Neroni secundò sisteretur.

DE EPISTOLA ad Titum.

QVanquam hæc Epistola non talis est methodus, vt est Epistola ad Romanos: tamen mira breuitate totius Christianæ doctrinæ compendium continet, in quo primùm doctores instruit & informat, vt hæc tria Capita commodißimè iuxta tres status principales, nempe Religionem, Politiam & Oeconomiam, discerni queant. Quorum vltimum nempe Oeconomiam, in medio collocat Paulus, quippe propter quem statum conseruandum reliqui duo à Deo ordinati sunt.

Pulcrè autem interserit huic informationi locum iustificationis, semel atque iterum, vt eò

tanquam ad ſcopum omnia dirigi atq; referri debeant.

In primo Capite religionem diſcernit, & vt in Epiſtola ad Timotheum, ita hîc quoq; deſcribit ſub nomine Epiſcopi, omnes Euangelij miniſtros, quales eſſe debeant in doctrina & vita, nunc propter ipſos fideles, nunc propter falſos doctores, quod ad finem vſq; Capitis depingit, & illorum impietatem tanquam in ſpeculo, in quo noſtri Papiſtæ ſe rectius intueantur, conſpiciendam proponit.

In ſecundo Capite tabulam Oeconomicam pingit, & ſingulorum ſtatuum in Oeconomia vitam informat, vbi ſub nomine iuuentutis Titum ipſum admonet, vt in omnibus ſeipſum præbeat exemplum bonorum operum. Mox rationem addit, nempe apparitionem gratiæ Dei, per hoc quòd CHRISTVS dedit ſemetipſum pro nobis, vt in eo modeſtè, iuſtè & piè viuamus.

In tertio Capite dat præcepta de Politia, & de obedientia erga Magiſtratum præſtanda, ſubditos omnes per Titum admonendos eſſe docet, graues ſubiungens cauſas, nimirum, quòd horum omnium debitores ſumus. Primùm Legales, deinde Euangelicas, iterùm adducens egregium locum iuſtificationis, quo ſalutem derogat operibus, & ſoli miſericordiæ Dei propter Mediatorem Chriſtum adſcribit, vbi formam & modum noſtræ

nostræ redemptionis luculenter ostendit, quòd eum, qui nouus homo fieri cupit, necesse sit credere & baptizari: Subiungit ad finem vsq; adhortationem ad bona opera præstanda, & dehortationem à stultis quæstionibus & hæresibus, præter quædam familiaria.

DE EPISTOLA PAVLI ad Philemonem.

HÆc Epistola miram Pauli caritatem erga proximum spirat, per hoc, quòd Onesimum suo domino Philemoni summa animi humilitate, suauißimisq; verbis studet reconciliare. Primùm commendat Philemonis fidem & caritatem. Deinde petitionem suam pro Onesimo ad fidem conuerso proponit. Postremò suauißimis affectibus Onesimi culpam in se transfert, & eum suo domino iam non vt seruum, sed vt carißimum fratrem in Christo reconciliat, interim non obscurè suum in Philemonem ius, vt præceptoris in discipulum, insinuans, tacitè ei imperat, vt fugitiuum seruum in gratiam vel ex debito recipere non grauetur, Egregium caritatis exemplum & concordiæ studium in Paulo.

DE EPISTOLA ad Hebræos.

QVanquam dubium est, an hæc Epistola sit diui Pauli, propter aliquot locos in 9.

10. & 12. Capit. ex quibus conuincitur à quibusdam non esse Pauli: Tamen Epistolæ scopus autorem habet Spiritum sanctum. Tradit enim disertè, Christum esse verum Deum & verum hominem, adeoq; vnicum nostrum Redemtorem ac Saluatorem, & consistit maior pars Epistolæ in collatione, qua conuincit, Christum esse Dominum omnium, nempe Filium Dei naturalem ac æternum. Confert enim Christum.

1. Cum Angelis, Cap. 1. & 2.
2. Cum Mose, Cap. 3. & 4.
3. Cum Aarone, Cap. 5.
4. Melchisedech, Cap. 6. & 7.
5. Sacrificijs legalibus, Cap. 8. 9. 10.
   Quibus omnibus maior est Christus, per suum sacrificium, sanguinem & mortem, æterna redemtione inuenta.

Capita sunt tredecim, quæ pro maiori declaratione sic discerni vtcunq; possunt.

In duobus primis Capitibus, post exordium, in quo Christi diuinitatem pariter & humanitatem breui describit narratione, ipsum Angelis excellentiorem esse, nouem argumentis ostendit, in quibus Christum Deum, creatorem & omnipotentem esse prædicat, & Euangelium ipsius Legis prædicationi anteferendo, diluit

diluit intermixtas occupationes. Omnia tendunt in hunc finem, vt Iudæi, quibus scribit, relicto Iudaiſmo, firma in ſolum Chriſtum fiducia ſpem omnem collocent. Atq; hæc eſt principalis Epiſtolæ propoſitio.

In tertio & quarto Capite Chriſtum excellentiorem Moſe prædicat, collationem inter dominum & ſeruum inſtituens. Mox ad Euangelij tempus applicat illud Hodie, quod eſt in Pſalmo 59. cum comminatione ſatis horrenda, ab exemplo illorum, qui propter incredulitatem in deſerto perierunt, à requie terræ Canaan excluſi.

In qinto, ſexto & ſeptimo incipit deſcribere Chriſtum Sacerdotem, conferendo eum primùm cum Aarone, deinde cum Melchiſedech, cuius deſcriptionem videtur in fine quinti Capitis velle præterire, propter Iudæorum ſegnitiem & tarditatem, inſtituens digreſſionem ſatis periculoſam in ſexto Capite, vbi videtur lapſis negare pœnitentiæ locum, ipſis pertinacibus per hoc terrorem incutiendo. Sed in 7. Capite deſcribit & commendat à dignitate Melchiſedech, qua commendatione Chriſti ſacerdotium extollit.

In 8. 9. & 10. Cap. multis grauiſſimis argumentis oſtendit, Chriſtum eſſe vnicum Sacerdotem, & vnicum pro peccatis ſacrificium, quod

præfert

præfert omnibus sacrificijs Legalibus, appellans illud nouum Testamentum ex Capite 13. Hieremiæ. Deinde Tabernaculi partes enumerat Capite 9. scilicet, Atrium, Sancta, & Sancta sanctorum, cum suis significationibus, quibus figuris applicat sanguinem Christi, vt purificantem conscientias. Vocat autem Christum noui Testamenti Mediatorem, & sanguinem eius sanguinem noui Testamenti, significans Christi sanguinem effundendum in nouo Testamento pro remißione peccatorum. Postremò per repetitionem amplificat eandem collationem, scilicet, sacrificij Christi cum sacrificijs Legalibus ex Psalmo 39. & 31. Cap. Hieremiæ. Tandem concludit hunc totum locum per adhortationem ad fiduciam in sanguinem Christi collocandum, & ad mutuam dilectionem per bona opera præstandam. Parasceuen seu præparationem instituens ad sequentia Capita.

In 11. 12. & 13. Primum commendat fidem ab exemplis Patriarcharum, & aliorum sanctorum veteris Testamenti ad ea respiciens, quæ Iesus Syrach, de viris illustribus, à Cap. 44. vsq; ad 15. scribit. Deinde subiungit adhortationem ad fructus fidei, patientiam, disciplinam, pacem, sanctificationem, veram pœnitentiam, obedientiam erga verbum Euangelij, non tantùm inducens exemplum Christi, sed etiam ex veteri

teri Testamento comminationes. Postremò congeriem bonorum operum enumerat in vltimo Capite, cum dehortatione à falsa doctrina, cumq; adhortatione ad Iesu Christi puram doctrinam, confeßionem & gratiarum actionem.

DE EPISTOLA Iacobi.

QVidam putant non esse Iacobi Apostoli ab Herode interfecti Epistolam non solùm propter locum ex Genesi de Abraham, pro iustificatione operum citatum, contra veram analogiam fidei, sed etiam propter alios locos ex Epistolis Petri & Pauli desumtos, & huic Epistolæ paßim intermixtos. Non est methodica Epistola, nec vnam continuam materiam continet, sed scopas (vt aiunt) dissolutas, id est, sententias non ordine inter se cohærentes. Et summa est, quòd vrget Legem & bona opera, contra securos homines, & de fide sine operibus gloriantes.

Capita quinq; tantum sunt, quæ sic discerni poßunt.

In primo Capite particulatim has octo sententias proponit. 1. De patientia in rebus aduersis præstanda. 2. De diuina sapientia à Deo petenda. 3. Credendum esse sine dubitatione. 4. Di-

uitijs

uitijs rectè vtendum esse. 5. Tentationes quæ ex concupiscentia proueniunt, sufferendas. 6. Verbum cœleste diligenter audiendum. 7. Verbi effectus bona opera esse facienda. 8. In vera religione viuendum.

In 2. Capite duo tantùm loci tractantur. Alter de non contemnendis pauperibus Christianis præ diuitibus, cùm fides in Iesum Christum personarum acceptationem non patiatur. Alter de bonis operibus, ex quibus fides erga Deum & proximum ostendatur, vt hic locus sit collatio inter hominem & hominem, non inter Deum & hominem, vbi sola fides iustificat, cùm iniquit: Ostende fidem tuam ex operibus &c.

Si quis hoc modo non intelligit Iacobum, sed hanc illius sententiam vult ad iustificationem torquere, quæ coram Deo valet, tollit analogiam fidei, et Epistolam Pauli ad Romanos. Quod cùm sit absurdum, admittit sententia Iacobi commodam interpretationem, & fidei analogiam. Alioqui loci seu exempla ex Genesi & ex libro Iosuæ directè contra genuinam Scripturæ de iustificatione sententiam citantur.

In tertio Capite sunt itidem duo loci tractati, quorum alter est de lingua cohibenda, ne falsam doctrinam doceat, quod est arrogare & vsurpare sibi magisterium in sacra Scriptura, super verum doctorem & magistrum Spiritum sanctum,

ctum, cuius discipuli sunt omnes doctores pietatis in Ecclesia. Alter locus de diuina sapientia est, quæ est in doctrina, Lex & Euangelium, & in mentibus nostris ipsa lux fidei, & incoata obedientia congruens Legi Dei, iuxta dictum: Lucerna pedibus meis verbum tuum.

In quarto Capite sunt commonefactiones de virtutibus in singulis Decalogi præceptis, quasi in vnum cumulum congestæ. Primum de fugienda contentione. 2. De voluptatibus. 3. De oratione instituenda. 4. De fugiendo adulterio. 5. De superbia & humilitate. 6. De obedientia erga Deum. Et sic deinceps vsq; ad finem Capitis.

In quinto Capite primum inuehitur in eos, qui diuitijs suis abutuntur. Deinde hortatur pios ad patientiam & tolerantiam, & à iureiurandi consuetudine dehortatur. Mox infirmorum curam haberi suadet. Postremò singulos ad mutuam deprecationem hortatur, & Orationem ab exemplo Eliæ commendat. In fine effectum veræ conuersionis ponit.

DE PRIORI EPISTOLA Petri.

HÆc Epistola verè Apostolica est, vt illius, qui à Christo interrogatus quis esset, respondit: TV ES CHRISTVS FILIVS

DEI VIVI, Matth. 16. Item: Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ tu habes, Iohan. 6. Redolet enim eiusdem confeßionis miram suauitatem, & in fide constantiam & sinceritatem. Nam purè Christum confitetur, derogans nostris meritis salutem, & tradens veram Christi cognitionem, in qua vult gentes conuersas, quibus scribit, constantes pergere, & crescere de die in diem, ita, vt etiam in vita, moribus & conuersatione respondeant Euangelio cuiuscunque status & conditionis fuerint, vt sunt quos enumerat. 1. Subditi. 2. Serui. 3. Mulieres. 4. Viri. 5. Presbyteri. 6. Adolescentes.

Capita quinq; sunt, quæ sic possunt discerni.

Primùm Caput in duas partes diuiditur. In priori, quæ ab exordio inchoatur, veram salutis rationem proponit. Vbi consideranda sunt hæc omnia, quæ hîc ordine commemorantur, nempe, 1. Magna misericordia Dei. 2. Regeneratio in spem viuam. 3. Resurrectio Christi. 4. Hæreditas cœlestis. 5. Potentia Dei. 6. Fides. 7. Probatio fidei. 8. Exultatio & lætitia. 9. Scripta Prophetarum, 10. Euangelium. 11. Gratia. 12. Gloria.

In altera parte ponit huius antecedentis consequens, & hortatur credentes ad nouitatem vitæ,

tæ, quæ futuræ saluti respondet, sectandam, vt 1. Sobrietatem. 2. spem oblatæ gratiæ. 3. Obedientiam. 4. Sanctitatem. 5. Inuocationem. 6. Timorem. 7. Dilectionem. Interserit autem huius nouitatis egregias causas, scilicet nos à peccatis precioso sanguine Christi redemtos, & per verbum Dei regeneratos esse.

Secundum caput itidem in duas partes diuiditur. Nam in altera pergit hortari credentes ad spirituales hostias offerendas, & ad bonam conuersationem habendam etiam ad ædificationem fidelium. Et addit rationem, quia credentes omnes sunt Sacerdotes, & ad vitæ sanctitatem vocati. In altera diuersorum statuum informationem, in qua ad finem huius capitis informat, Primùm subditos ad politicam obedientiam erga Magistratum. Deinde seruos ad Oeconomicam obedientiam erga dominos. Et Christum ipsum exemplum proponit, qui maiorem iniuriam sustinuit.

In tertio capite primùm de obedientia coniugali, de ornatu Christianæ coniugis, & de tolerantia mariti erga suam coniugem agit. Deinde pios omnes in genere monet, vt exerceant se in veris Caritatis virtutibus, & in patientia, nec non in vera confeßione, pariter & in iusticia bonæ conscientiæ, rursus in Christo caritatis & patientiæ exemplum adducens.

Postremò locum egregium ponit de Arca Noæ, quòd fuerit figura Baptismi. Quid autem velit per prædicationem à Christo factam, quibusdam Spiritibus non credentibus tempore Noæ, nos ignoramus, & ipsi Magistro, nempe Spiritui sancto, veram huius loci interpretationem reseruandam esse iudicamus.

In quarto capite pergit pios omnes hortari, nunc ad sobrietatem, vigilias, modestiam, orationem, & mutuam caritatem, nunc ad alios fidei fructus, iuxta varietatem donorum, cum patientia & gaudio in afflictionibus, propter Christum omnibus benefaciendo.

In quarto capite personas Ecclesiasticas sub titulo Presbyteri, nunc ad pascendum gregem, nunc ad rectè viuendum informat & instituit. Deinde iuuentutem ab obedientiam hortatur. Mox omnes in genere vult humiliari, Deo confidere, sobrios esse, vigilare contra aduersarium Diabolum, & ei in fide resistere. Postremò concludit Epistolam ingenti consolatione, quòd Veritate ad fidem sciant se subinde à Deo confirmari & corroborari.

DE POSTERIORI EPIstola Petri.

TRIA sunt tantùm capita. Primùm contra Hypocritas. Secundum contra Antichri-

christum. Tertium contra Epicuræos. Petrus enim in primo capite vult fidem & fidei vocationem, vt certam ostendi bonis operibus, ne sit fides vt inane somnium sine virtute, scientia, continentia &c. cùm non sit ex auditu fabularum, sed Euangelij, quòd Petrus iam senex & certißimus testis, quippe, qui adfuit etiam in transfiguratione Christi, commendat pijs omnibus ab ipso autore sacræ scripturæ, scilicet, Spiritu sancto.

In secundo capite præstat idem, quod Christus ipse, cùm inquit Matth. 7. Attendite à falsis Prophetis. Et Paulus Acto. 20. Attendite vobis &c. Item, Philip. 3. Videte canes, videte malos operarios &c. Nam admonet hic Petrus pios de falsis doctoribus, & de Antichristo venturo, de quo vaticinatur, sicut & Paulus 1. Timoth. 4. Primùm describit illorum damnationem adductis tribus egregijs exemplis. 1. De Angelis. 2. De perditis in Diluuio. 3. Sodomitis. Deinde suis coloribus eos depingit, quod post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant. Postremò ponit satis horrendam de talibus sententiam, additis duobus prouerbijs de Cane et Sue, quibus exprimit posteriora talium esse deteriora prioribus.

In tertio capite pios admonet, vt sibi caueant ab Epicuræis, id est, prophanis hominibus,

iuxta proprias concupiſcentias ambulantibus; qui ſolummodo hanc vitam reſpiciunt, non futuram, & in ore ſemper habent: EDAMVS ET BIBAMVS, CRAS MORIAMVR. Item, Poſt mortem nulla voluptas. Item, Quæ ſupra nos, nihil ad nos. Contra quos aſſueuerat Petrus, haud dubiè venturum eſſe extremum diem, in quem cœlum & terra ſunt igni reſeruata, ſuoq; tempore magno impetu peritura. Quare etiam neceſſarium eſſe adfirmat, vt quiſq; piorum in ſtatu viuere ſtudeat, in quo vocatus ex hoc mundo tutò & confidenter audeat mori.

DE PRIMA EPISTOLA Ioannis.

DIuus Ioannes, Apoſtolus & Euangeliſta, qui hanc Epiſtolam ſcripſit, vt in Cœna ſuper pectus Domini IESV CHRISTI recubuit, & ex fonte Saluatoris aquam dulciſſimam hauſit: Ita ſpirat hic quoq; meram caritatem, & Dei erga nos, & noſtram erga proximum. Dei quidem, vt ea per fidem apprehenſa, gratis & ſine noſtris operibus iuſtificemur, & vitam æternam conſequamur. Noſtram verò, ne fides ſit ocioſa, ſed per caritatem operetur. Alioqui non eſt vera fides, ſed fucata tantùm, cuius tria ſunt ſigna, ſcilicet, 1. Non luctari contra

tra peccatum. 2. Non cauere falsam doctrinam. 3. Odio habere proximum.

Quinq; sunt capita, quæ sic in vna & eadem materia cohærent, vt vix à se inuicem discerni queant. Omnia conueniant cum ipsius Euangelio, præsertim cum his duobus mandatis Christi: Creditis in Deum, & in me credite. Item, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis vos inuicem. Quæ duo mandata coniungit Ioannes in hunc modum capite tertio: Et hoc est mandatum eius, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterum, sicut dedit mandatum nobis.

Est igitur Epistolæ summa, de fide & caritate. Capita vero sic vtcunq; possunt discerni.

In primo capite post captationem beneuolentiæ ab officio & testimonij certitudine, de æterna vita propter societatē, id est, Ecclesiā seu Sanctorum communionem & gaudium perfectum, totius Epistolæ expositionem hanc ponit, quòd sanguine Iesu Christi emundati, nec non in Euangelij luce ambulantes, & in societate Sanctorum manentes, non debent in tenebris, hoc est, sine operibus bonis ambulare, sed in luce, id est, in Fidei per bonorum operum exercitium ostensione, pariter & in vera peccatorum confeßione.

In secundo capite post Euangelicum locum de Christo Aduocato & Propiciatore nostro, primum arguit eos Mendacij, qui fidem iactant, & nihil boni operantur, & eum, qui frenum odit, adhuc carere fide contendit. Deinde singulas ætates admonet, vt in eo, quod à Deo acceperunt, permanere velint. Postremò iubet, vt vitent falsas opiniones, & iniustas cupiditates Mundi & Antichristi. Per vnctionem intelligit Spiritum sanctum. Antichristos verò vocat Pseudoapostolos, qui tunc fuerunt. Deinde alios, vt hæreticos, quorum quidam diuinitatem, quidam verò humanitatem Christi negauerunt.

Porrò super hunc locum egregium: QVI DICIT SE IN CHRISTO MANERE, DEBET, SICVT ILLE AMBVLAVIT, ET IPSE AMBVLARE, &c. non pigebit Diui Augustini pulcerrimam expositionem ex libro de vita Christiana, cap. 14. adscribere, qui sic inquit:

Christianus ille est,

1. Qui omnibus misericordiam facit.
2. Qui omnium mouetur iniuria.
3. Qui opprimi pauperem, se præsente, non patitur.
4. Qui miseris subuenit.
5. Qui indigentibus sæpe succurrit.
6. Qui cum mœrentibus mœret.

Qui

7. Qui dolorem alterius sicut proprium sentit.
8. Qui ad fletum, flentibus alienis prouocatur.
9. Quibus omnibus communis est domus.
10. Cuius ianua nemini clauditur.
11. Cuius mensam nullus pauper ignorat.
12. In cuius domo panis cunctis offertur.
13. Cuius bonum omnes norunt.
14. A quo nemo sentit iniuriam.
15. Qui Deo die nocteq; deseruit.
16. Qui Dei præcepta indesinenter meditatur & cogitat.
17. Qui pauper Mundo efficitur, vt Deo locuples fiat.
18. Qui inter homines habetur inglorius, vt coram Deo & Angelis gloriosus appareat.
19. Qui in corde suo nihil habet simulatum vel fictum.
20. Cuius simplex & immaculata est anima.
21. Cuius conscientia fidelis & pura est.
22. Cuius tota mens in Deo est.
23. Cuius omnis spes in Christo est.
24. Qui cœlestia potius quàm terrena desiderat.
24. Qui humana spernit, vt posit habere diuina. Hæc Augustinus.

In tertio capite persistit in adhortatione de nouitate vitæ sectanda, ductis argumentis, Pri-

mùm à caritate Dei erga nos. 2. A ſpe vitæ æter=
næ 3. Ab officijs Chriſti, quæ ſunt, Tollere pec=
cata, & diſſo re opera diaboli. 4. Ab efficien=
te cauſa peccati, ſcilicet diabolo. 5. Ab efficien=
te cauſa iuſticiæ, nempe Deo. 6. A iuſticia bonæ
conſcientiæ. 7. A promiſsione & mandato. 8.
A caritate Chriſti erga nos.

In quarto capite Chriſti doctrinam confi=
tendam, Antichriſti verò cauendam eſſe horta=
tur. Deinde pergit ad finem capitis admonere de
caritate, facta egregia & ſuaui collatione inter
caritatem Dei erga nos, & caritatem noſtram
erga Deum & proximum, vt inter cauſam effi=
cientem & effectum.

In quinto capite fidem ipſam proſequitur,
vnde proueniunt omnia bona opera, cui adſcri=
bit victoriam, quam triplici teſtimonio, ſcili=
cet, Spiritus, Aquæ & Sanguinis, id eſt, verbi
Dei, & duorum Sacramentorum, confirman=
dam eſſe docet. Deinde credentes de vita æter=
na certiores facit pariter & de exauditione. Po=
ſtremò diſcernit peccatum non ad mortem à
peccato ad mortem, id eſt, peccatum in Filium
à peccato in Spiritum ſanctum, remiſsibile ab ir-
remiſsibili.

Sunt autem peccata in Filium ea, quæ per
carnis fragilitatem fiunt ab ijs, qui credunt in
Filium Dei, & qui agunt pœnitentiam.

Pec

Peccata vero in Spiritum ſanctum, quæ fiunt ab impijs, ſunt primum impugnatio agnitæ veritatis. 2. Inuidentia fraternæ gratiæ. 3. Finalis impœnitentia.

DE SECVNDA EPISTOLA Ioannis.

IN hoc vnico Capite huius Epiſtolæ Ioannes primum ſe vocat Seniorem, quia Presbyter fuit, & ſummus Apoſtolus, iam ſenex. Vixit enim tempore Traiani Imperatoris, ſub quo obijt, vt habetur in hiſtorijs, Anno Chriſti 101. ſuæ verò ætatis 90. Deinde electam dominam, id eſt, præſtantem genere & virtute, hortatur, Primùm ad dilectionem, Deinde ad perſeuerantiam in doctrina Chriſti. Poſtremò doctrinæ Chriſti oſores excommunicandos eſſe monet.

DE TERTIA EPISTOLA Ioannis.

IN hoc vnico Epiſtolæ capite, tres viros nominat Iohannes, quorum primum, Caium nempe, cui ſcribit, & quem filium vocat, à Veritate ſeu vero verbo Dei, deinde à caritate, Poſtremò ab hoſpitalitate commendat. Alterum vero Diotrephen, Epiſcopum impium, non tantùm vt obtrectatorem & inuectiuum, ſed etiam vt inhoſpitalem & Chriſtianorum fratrum oſorem, & ex-

& excommunicatorem acriter obiurgat & reprehendit. Tertium Demetrium, nunc aliorum nunc quoq; suo testimonio propter veritatem, id est, Verbi Dei cognitionem & obedientiam commendat.

DE EPISTOLA IVDAE.

HIc Iudas cognomento THADÆVS fuit filius Alphæi frater Iacobi Minoris, vt vocant, & Simonis. Et ipse Apostolus hoc vnicum huius Epistolæ caput scripsit, in quo per omnia respondet secundo capiti secundæ Epistolæ Petri.

Primum enim minatur hæreticis & falsis doctoribus extremum malum, adducens in medium Exempla Ægyptiorum. II. Angelorum. III. Sodomorum. IIII. Cain. V. Balaam. VI. Coræ, depingit eos suis coloribus. Deinde (sicuti & Petrus) quales sint describit, quæ descriptio quos concernat nostro seculo, non est obscurum iudicare. Postremò omnes pios hortatur ad perseuerantiam. 1. In fide. 2. Spiritu sancto. 3. Oratione. 4. Dilectione. 5. Expectatione misericordiæ Dei. 6. Miseratione. 7. Nouitate vitæ. In summa, vult pios seruare fidem, & cauere falsam doctrinam.

DE

DE APOCALYPSI Ioannis.

Historia Ecclesiastica tradit, Ioannem sub Imperatore Domitiano relegatum in Pathmum Insulam, ibiq; hanc Apocalypsin, hoc est, reuelationem scripsisse. Deinde verò post mortem Domitiani, cum ex Insula Pathmo redijsset Ephesum, scripsisse suum Euangelium contra Hæreticos, Martionem, Ebionem & Cerinthum.

Continet autem hic liber sub nomine reuelationis, prophetiam de fortuna, rebus & euentu Ecclesiæ deriuatæ, hoc est, à primitiua Ecclesia deriuatæ & deriuandæ, vsq; ad finem Mundi.

Diuidi non incommodè potest.
- 1. In Sigilla.
- 2. In Tubas.
- 3. In Phialas.

Septem Sigilla significant persequutionem Ecclesiæ, quæ facta est à Tyrannis, Domitiano, Troiano &c. quæ incepit quidem in primitiua Ecclesia tempore Apostolorum, sed durauit deinde per trecentos annos, vsq; ad tempora Constantini. Describitur autem in hoc libro, Cap. 4. 5. 6. & 7.

Tubæ significant hæreses, vt Arij, Sabellij, à temporibus Constantini vsq; ad tempora Theodosij, per alios trecentos annos. Imo vsq; ad Mahometum & Papatum. Hic verò descriptæ sunt ab 8. cap. ad 16. inclusiuè.

Phialæ significant plagas Antichristi per hos nongentos annos, à tempore Bonifacij Papæ vsq; ad hæc nostra tempora, de quibus hic legas à 17. vsq; ad finem libri.

Potest & aliter diuidi, scilicet, in septem Visiones, id est, figuras mirabiliter ostensas menti & oculis omnium. Visio prima de septem Ecclesijs Asiæ minoris. Secunda de Christo exaltato, & Ecclesia. Tertia, de discipulorum Christi sedulitate. Quarta de afflictione Ecclesiæ. Quinta, de persecutione nouißima sub Antichristo. Sexta, de extremo iudicio. Septima, de victoria Christi & Ecclesiæ. In summa describit 1. Regnum Christi. 2. Consolatur adflictos pios. 3. Perterrefacit Tyrannos. 4. Describit Sacerdotium Christi. 5. Commendat preces Sanctorum 6. Reuelat Historias noui Testamenti.

Possunt & in hunc modum Capita discerni.

A primo capite vsq; ad 4. est præfatio, quæ primùm continet harum reuelationum commendationem, ab efficiente causa, scilicet Deo. Deinde commonefactionem ad septem Episcopos Ecclesiarum Minoris Asiæ, quos vocat Angelos, Candelabra, Stellas, &c. propter Ministerium verbi.

A quar-

A quarto capite vsq; ad 8. est prima pars libri de septem Sigillis, vbi primùm per Seniores intelligere videtur Prophetas. 2. Per animalia, Euangelistas. 3. Per Volatilia doctrinam. 4. Per Agnum, Christum ipsum. 5. Per Angelos, ministros Verbi. 6. Per Sigilla, persecutiones 7. Per Equos, Tyrannos. 8. Per signatos, electos ex Iudæis. 9. Per turbam, electos ex Gentibus. 10. Per Librum, Ministerium reuelationis.

Ab octauo cap. vsq; ad 15. est Secunda pars libri, de TVBIS, vbi primùm per Tubas intelligit Hæreses. 2. Per Stellas, Hæreticos. 3. Per Angelum, Ministerium verbi. 4. Per librum, Euangelium. 5. Per Templi mensurationem, Religionem. 6. Per ciuitatem sanctam, Ecclesiam. 7. Per duos testes, Prophetas & Apostolos. 8. Per mulierem, Ecclesiam. 9. Per duodecim stellas, duodecim Tribus. 10. Per prælium, prædicationem Euangelij. 11. Per Michaelem Christum. 12. Per bestiam, Monarchiam Romanam. 13. Per Agnum, Christum. 14. Per vocem Tonitrui, verbum Euangelij. 15. Per canticum nouum, Euangelium. 16. Per Mulieres, Idolatras. 17. Per Virgines, sincerè Christianos.

A decimosexto capite vsq; ad finem, est tertia pars libri, vult intelligere primum per Bestiam Monarchiam Romanam. 2. Per meretricem, idola-

dolatriam Antichristi. 3. Per populum aureum, splendidam hypocrisin. 4. Per Characterem, certum signum Antichristi. 5. Per Phialas, plagas Antichristi. 6. Per nuptias Agni, humanitatem Christi. 7. Per nomen scriptum, diuinitatem Christi. 8. Per Cœlum nouum, & terram nouam imaginem vitæ æternæ, Ad quam nos peruenire faciat is, qui sacram hanc suam scripturam precioso suo sanguine credentibus obsignauit, Christus Iesus, Dominus & Saluator noster, qui cum Patre & Spiritu sancto sit benedictus in secula, Amen.

Sit igitur hæc via rudioribus peruagandi Scripturam sacram, vt prius fiant Textuales (vt vocant) hoc est, vt textum & textus cohærentiam probè cognitam habeant, quàm difficilimarum sententiarum ex commentarijs quærant explicationem ad gloriam Dei sempiternam, Amen.

F I N I S.

Soli Deo gloria ab æuo in æuum.

dolatriam Antichristi. 3. Per populum aureum, splendidam hypocrisin. 4. Per Characterem, certum signum Antichristi. 5. Per Phialas, plagas Antichristi. 6. Per nuptias Agni, humanitatem Christi. 7. Per nomen scriptum, diuinitatem Christi. 8. Per Cœlum nouum, & terram nouam imaginem vitæ æternæ, Ad quam nos peruenire faciat is, qui sacram hanc suam scripturam precioso suo sanguine credentibus obsignauit, Christus Iesus, Dominus & Saluator noster, qui cum Patre & Spiritu sancto sit benedictus in secula, Amen.

Sit igitur hæc via rudioribus peruagandi Scripturam sacram, vt prius fiant Textuales (vt vocant) hoc est, vt textum & textus cohærentiam probè cognitam habeant, quàm difficilimarum sententiarum ex commentarijs quærant explicationem ad gloriam Dei sempiternam, Amen.

F I N I S.

Soli Deo gloria ab æuo in æuum.

